ИЗВѢСТИЯ

на

ВАРНЕНСКОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО Д-СТВО.

По случай двадесетгодишнината отъ
основаването на Дружеството
1901 — 1921 г.

VII.

Съ 20 фигури.

ВАРНА
Печатница „Просвѣщение“ на П. Зенгиновъ & К. Яневъ
1921

Фиг. 1. — Бившиятъ варненски музей въ дѣвическата гимназия (отъ 1906 до 1915 г.).

Х. и К. Шкорпилъ [1]).

Двайсетгодишната дѣйность на Варненското Археологическо Дружество. 1901—1921 год.

(Рѣчъ държана на Петровъ день 1921 г. по случай юбилея).

Почитаемо събрание. Почваме, за голѣма жалость, съ едно тежко обвинение на нашитѣ културни учреждения!

Отъ 1906 г. до 1915 г., музеятъ[2]), уреждань отъ нашето дружество, се помѣщаваше въ една стая на тавана на варненската дѣвическа гимназия. Намѣри се единъ директоръ, който подъ прѣдлогъ че стаята е нуждна за класна стая отправилъ слѣдното писмо (№ 1094, 24 авг. 1915 г.) до д-вото:

1) Дружеството почнало да функционира редовно отъ 1906 год. Прѣдседателътъ му отъ тогава е Х. Шкорпилъ; той заедно съ брата му К., членъ на настоятелството, сж изпълнявали още като замѣстници длъжностьта на секретаръ, касиеръ, библиотекаръ, уредникъ на музея и редакторъ на дружественитѣ издания. Отъ справката, която направихме въ архивата на дружеството, намѣрихме, че почти всичкитѣ протоколи (на брой около 100) сж писани отъ братия Шкорпилови. Всичкитѣ квитанции за членскитѣ вноски съ изключение на една година сж писани сжщо отъ тѣхъ, сжщо и писмата (на брой 10,000). К. Ш. е отъ 1906 г. прѣдседатель на музейната техническа и на Аладжа мънастирската

„Прѣдлагамъ да освободите музейната стая въ най-скоро врѣме“!

Подчинихме се. Прѣнесохме сбиркитѣ въ влажното подземие.

Почитаемо събрание, въпросната стая и до днесъ стои праздна!

Настжпи голѣмата война. Градътъ бомбардиранъ и изложенъ на опасность да бжде окупиранъ отъ румжнитѣ. Сбиркитѣ били опакувани и приготвени да бждатъ изнесени въ вжтрѣшностьта на страната. Опаковантѣ старини стоятъ вече петъ години въ влажното подземие, изложени на развала. Грозното положение, на музея, изтъкнато въ миналогодишното общо събрание, накарало сжщото, да изпрати слѣдната телеграма до Министра на Народното Просвѣщение:

„Събранието рѣши единодушно, настоятелно да моли съдѣйствието Ви, като шефъ на централния органъ на културния български животъ, да бжде удовлетворена молбата на дружественото настоятелство отъ 4 Май 1920 г. за отпущане удобни стаи за варненския музей.“

Министерството отпуснало за музея салонътъ на бившия пансионъ. Когато почнахме да нареждаме въ него сбиркитѣ, получи се отъ министерството слѣднята телеграма: „Салонътъ ще се употрѣби за нуждитѣ на отново открития пансионъ.“

Когато видѣхме, че салонътъ стоеше три мѣсеца празденъ, отправихме прѣзъ м. Ян. 1921 г. нова молба до министра. Изтъкнахме въ нея, че салонътъ стои празденъ и сбиркитѣ продължаватъ да стоятъ въ влажното подземие, опакувани въ сандъци, недостжпни за никого и главно изложени на похабяване. Изхождайки отъ всичко това и изпълнявайки общественъ и наученъ дългъ, дружеството ни, за послѣденъ пжть се обръща кьмъ Васъ, Господине Министре, и моли Вашата разпоредба,

---

комисия; освѣнь това той е членъ на върховната комисия за старинитѣ въ София. Х. Ш. е пенсионеръ отъ 1905 г. (съ мѣсечна пенсия около 200 л.) Отъ 1906 г. братята сж заставени да работятъ въ канцелария, която се помѣщава въ влажното подземие на дѣвическата гимназия. Книгитѣ, оставени на канцеларската маса, плѣсенясватъ отъ влагата. Многократно тѣ молили да се отстжпи за канцеларията нѣкоя суха и хигиенична стая въ единъ отъ двата етажа на грамадната гимназиална сграда. Молбата имъ нѣ е била удовлетворена; за други се намѣриха веднага удобни стаи (напр. за ученическото дружество за изучване България). Бѣл. на редакцията.

2) Началото на варненския музей е било турено още прѣзъ 1887 г. при мжжката гимназия, благодарение на нѣкои гимназиални учители (К. Шкорпилъ, Ан. Явашовъ, Генковъ и др.); тѣ съставили една дружинка, която е уреждала екскурзии за събиране старини изъ околностьта на града.

Прѣзъ 1902 г. сбиркитѣ отъ мжжката гимназия сж били прѣнесени въ дѣвическата гимназия и помѣстени въ двѣ стаи на подземието.

Прѣди 38 години уредихме една сбирка отъ монети при мжжката гимназия въ Сливенъ и прѣди 18 години при мжжката гимназия въ Русе (прѣдисторически старини, римски и др.).

щото да се даде въпросния салонъ на разположението на музея. Имайте прѣдъ видъ, че ако музеятъ си нареди систематично своитѣ цѣнни материали, той ще може да обслужи въ прѣподаването висшия педагогически курсъ, гимназии и въобще всички видове училища въ града, ще стане достѫпенъ за всички любители на българската старина и наука и ще бѫде най-богатата украса на хубавото гимназиално здание. Слѣдъ два мѣсеца, като на подигравка, получихме слѣдното писмо (№ 1954) отъ Министерството: „Салонътъ се заема отъ педагогическия курсъ и затова не може да се отстѫпи на музея.

Почитаемо събрание, за жалость, неможемъ да Ви разведемъ изъ систематично нареденъ музей, за да имате ясна прѣдстава и прѣгледъ върху миналото на нашия хубавъ черноморски край! Не можете да се запознаете съ развитието на земнитѣ пластове, върху които е разположенъ нашиятъ градъ и височинитѣ около него. Да се запознаете съ особеноститѣ на на нашата фауна и флора. Съ остатъцитѣ на първобитния човѣкъ, който се е явилъ въ нашия край и е живѣлъ въ наколни постройки въ нашето езеро, когато то е било морски заливъ. Да видите остатъцитѣ на тракийцитѣ, първия народъ, за който споменува историята че е живѣялъ въ нашия край. Да видите находкитѣ въ гробнитѣ имъ могили, находящи се до града ни. Херодотъ (ок. 500 г. прѣди Хр.) описва погребалнитѣ обичаи на тракийцитѣ, като казва, че тѣ погребвали труповетѣ на свои видни хора, като ги изгаряли или заравяли въ земята. Послѣ издигали надъ гроба могила. Да се възхищавате отъ класическото художество на елинската култура, прѣдставено съ интересния бронзенъ сѫдъ отъ Балчикъ, съ изображение на Ифигения въ Таврида. Сюжетътъ отъ героичната елинска епоха!

Да гледате паметната находка въ древнехристиянския храмъ подъ върха Джанаваръ Тепе, да видите печатътъ на нашия великъ, честенъ и благовѣренъ господъ нашъ, князъ Михаилъ-Борисъ, да видите „черти и рѣзи“ на древнитѣ българи и да видите още много други паметници [3]) на нашето минало.

Варненскиятъ музей, тоя свѣтилникъ на нашия хубавъ черноморски край не може отъ шесть години насамъ да пръска свѣтлина въ нашето тъмно минало, да озарява умоветѣ, да буди и крѣпи надеждата и гордостьта му.

Къмъ края на м. априлъ явихме се заедно съ директора на Народния музей въ София при министра на Просвѣщението, Господинъ Омарчевски и му изложихме положението

3) Когато печатахме настоящитѣ редове пристигна въ Варна на 4 май репатриционната съглашенска комисия; тя изказала желание да види най-напрѣдъ варненския музей. Обяснихме ѝ грозното положение на музея и причинитѣ на това.

на музея. Министрътъ веднага повикалъ началника и му заповѣдалъ да се прѣдаде пенсиониятъ салонъ при варненската дѣвическа гимназия на музея!

Отъ горѣизложеното се вижда, че цѣлата работа е забъркана, безъ знанието на министра, отъ „културнитѣ началници".

Бждаще музейно здание. Общинскиятъ съвѣтъ въ Варна въ засѣданието си на 22 февр. 1908 год. (протоколъ № 174) рѣши да се отстжпи на музея праздното мѣсто на сегашния пазаренъ площадъ, задъ дружественото здание „Майка", между улица Мария-Луиза, съборна улица, Венелинъ и XXII линия. Мѣстото завзима 1921 кв. м.

Когато е било рѣшено да не се намалява пазарната площадъ, общинскиятъ съвѣтъ, въ засѣданието си на 24 Февр. 1909 г. рѣши да се даде за музея друго мѣсто, находяще се между дружеството „Майка" и училището „Св. Наумъ" (между съборна улица, Вѣнчанъ, XIII и XIV линии). Мѣстото завзема сжщо 1921 кв. м.

Когато се рѣши да се построи музеятъ въ приморската градина, въ края на алеята „българското възраждане," общото събрание на Археологическото Дружество, държано на 20 Май 1915 г., рѣши да се помоли общинскиятъ съвѣтъ да продаде второто мѣсто и добитата отъ продажбата сума да се внесе въ фонда за посторойката на музея въ приморската градина.

Дружеството молило общинския съвѣтъ прѣзъ 1915 г. да удовлетвори молбата му.

Прѣзъ 1921 г. подновихме молбата. Не е било още зето рѣшение.

Проектъ на музейното здание е приготвенъ, благодарение на архитекта А. Рашеновъ, възпитаникъ на техническия институтъ въ Прага. Проектътъ ще бжде прѣдставенъ и обясненъ отъ него въ днешното юбилейно събрание.

Проектътъ е приготвенъ въ доста голѣми размѣри (1:200). Освѣнъ плана, той ще прѣдстави голѣми перспективни образи, които показватъ, какъ би изглеждалъ построениятъ музей. Проектътъ е прѣдвиденъ върху теренъ, който е високъ 4 м. надъ общия теренъ на приморската градина и алеята „българското възраждане". Къмъ музея водятъ монументално рѣшени стълби съ фонтанъ между тѣхъ. Между алеята и музея, на нивото на алеята сж два паметника на науката—изкуството и на възраждането. Фасадата на музея е въ моделизиранъ нашенски стилъ. По стълбитѣ се влиза въ голѣмъ вестибулъ, който е разрѣшенъ като пантеонъ. Въ него ще бждатъ наредени бюстоветѣ на заслужилитѣ за българската наука хора. Пантеонътъ е покритъ отгорѣ съ купола отъ цвѣтни стъкла. Отъ пантеона се качваме по монументални стълби въ първия етажъ, дѣто ще бждатъ наредени сбиркитѣ. Въ музея се прѣдвижда зала за художествени изложби, кар-

тинна галерия, зала за сказки и др. Алеята на „българското възраждане“ се урежда отъ особенъ комитетъ. Прѣдвиждатъ се по десеть паметника отъ всѣка страна на алеята. Отъ лѣвата страна ще бѫдатъ паметницитѣ на духовнитѣ дѣятели, а отъ другата ония, които иматъ заслуги за политическото възраждане на своя народъ. Въ алеята сѫ поставени вече два бюста на Хр. Ботевъ и на В. Левски, велики борци за нашата свобода!

Разкопки. Дружеството сполучи да направи нѣколко бѣлежити разкопки: 1) откри основи на древнехристиянски храмъ, отъ врѣмето на Константинъ Велики. Основитѣ се намиратъ на разтояние три километра отъ Варна въ югозападно направление. Разкопкитѣ траяли около шесть мѣсеца. Похарчени сѫ около 5,000 лева. Въ храма били намѣрени хубави подови мозаики, които приличатъ на красиви килими. Подъ прѣстола се откри една скришница съ три ковчежета — алабастрово, срѣбърно и златно, украсено съ безцѣни камъчета. Въ златното ковчеже се намѣриха св. мощи (нѣколко кокалчета на нѣкой мѫченикъ и трѣска дърво, види се, че отъ чесния кръстъ). Мозаикитѣ сѫ врѣменно засипани съ пръстъ, до гдѣто ще се направи дъсченъ покривъ за да се запазятъ тѣ отъ врѣдното влияние на атмосферата. Публикация на откритието се готви.

2) На сѣверозападъ отъ града, на разтояние около 3 км., се намѣриха основи на мънастиръ съ храмъ. Тука се намѣри печатътъ на князъ Михаилъ — Борисъ (гл. отдѣлна статия въ настоящитѣ извѣстия).

3) Прѣзъ 1921 г. пройзведени били разкопки на нѣколко могили край града. Намѣрени били въ тѣхъ гробници на тракийцитѣ съ разни прѣдмети, като позлатенъ венецъ, златни обици, пръстени, златни нанизи (огърлици), пръстени, ламбички, стомнички, чашки и др. Въ една отъ могилитѣ се намѣри изгоренъ човѣкъ. Старостьта на една гробница се установи съ една мѣдна монета; тя е била сѣчена въ третия вѣкъ прѣди Хр. Разкопкитѣ на могилитѣ сѫ били пройзведени отъ гимназиални ученици и трудовичари.

4) При прокопаването канала между варненското езеро и Гебедженско открити били останки отъ наколни постройки, които били обитавани отъ едно население което не е знаело още употрѣблението на металитѣ (камъненъ периодъ). Постройкитѣ сѫ първи, открити въ страната ни.

Бѣлѣжки за горнитѣ открития сѫ помѣстени въ отдѣла „туристика“.

На самитѣ мѣста на откритията държахме на членоветѣ на дружеството и на гоститѣ имъ, нѣколко сказки (десетъ). Най подходящъ начинъ за популизирането на археологията!

Прѣзъ 1906 г. дружеството е прѣдприело разкопки въ Абтаатското кале, дѣто е билъ римскиятъ градъ Abrittus. До

този градъ е билъ убитъ — въ 251 г. сл. Хр. — римскиятъ императоръ Деци, въ едно сражение съ готитѣ. Освѣнъ тѣзи разкопки дружеството е разкопало нѣколко други могили край града и въ Рѣка-Девня.

Прѣдполагаемиятъ мънастиръ на Борисъ-Михаилъ. Отъ статията напечатана въ настоящитѣ Извѣстия (кн. VII) се вижда каква паметна находка е направена въ близката околность на града ни. Открити били основи на мънастиръ, храмъ и печатъ на княза Михаилъ-Борисъ.

Археологическото Дружество, въ засѣданието си на 16 августъ 1920 г. рѣши да се помоли Министерскиятъ Съвѣтъ да се отчуждатъ, съгл. чл. 26 отъ закона за старинитѣ, около десеть декара лозя, за да могатъ да се направятъ археологически изслѣдвания на паметната мѣстность. Слѣдъ тѣхъ да се прѣобърне тя въ народна градина.

Отъ министерството на Народното Просвѣщение получихме слѣдниятъ отговоръ (отъ 4.IX.1920 г. подъ № 30358): „исканото отъ Васъ отчуждаване не може за сега да стане обаче, добрѣ ще е, дружеството Ви да продължи проучванията си и въ зависимость отъ резултатитѣ въпросътъ може отъ ново да се подигне.“ Отговорихме, че безъ отчуждаването на лозята не можемъ да направимъ по-нататъшни проучвания.

Сказки. За да популизираме между населението миналото на нашия край, прѣдприехме редъ сказки въ града и окржга.

Прѣдъ всѣко годишно събрание прѣдседателътъ е държалъ публични бѣседи за дружествената дѣйность и за придобититѣ старини. Сказки сж били държани въ Провадия, Добричъ, Балчикъ, Каварна, Русе и Трѣвна.

Нѣколко сказки е държалъ прѣдседателътъ на варненското офицерство за стратегията на черноморското крайбрежие, за военния паметникъ на императора Траяна въ сѣверна Добруджа до с. Адамъ-клисе (близу до Черна вода), за стратегията на древнитѣ българи, за Аспаруховия лагеръ — столица до гара Каспичанъ (до с. Абоба) и за Аспаруховото укрѣпление „Онгълъ“ до гр. Исакча.

Печатане Извѣстия и годишни отчети. За да се разпространяватъ знанията за миналото на родния край, печатахме извѣстия (VII книги) и отчети (десеть) съ редъ статии и бѣлѣжки за Варна и окржга му (гледай края на настоящитѣ Извѣстия).

Възраждане на българщината въ Варна. Българскиятъ елементъ въ града ни е новъ. Българитѣ почнали да се заселватъ прѣди около 90 години, слѣдъ руско-турската война въ 1828/29 г. Първитѣ прѣселенци сж дошли отъ варненскитѣ села (Николаевка, Гюнъ-догду и др.), които сж били заселени, слѣдъ войната, отъ българитѣ, дошли отъ балканскитѣ села Гулица, Еркечъ и др.

Първото българско училище въ Варна е било открито прѣзъ 1860 г.; прѣзъ сѫщата година се е служило на славянски въ гръцката черква св. Георги, благодарение на първия руски консулъ въ града ни — Алекс. Рачински.

По случай 50 годишнината отъ отварянето на училището нашето дружество е посвѣтило на този юбилей IV-та книга на своитѣ извѣстия, съ редъ статии по възраждането на българщината.

По тоя случай, е имало на 25 Мартъ 1911 г. тържествено събрание, въ което е държалъ рѣчь Х. Шкорпилъ и Бож. Райновъ. Въ това събрание изказано било мнѣние да се прѣименуватъ 30-тѣ улици, наречени линии, съ имената на заслужилитѣ дѣйци. Общинскиятъ съвѣтъ въ засѣданието си на 14 априлъ 1911 г. рѣши да се прѣименуватъ нѣкои отъ тѣхъ по имената на слѣднитѣ видни дѣйци по учебното дѣло и по възраждането на българщината въ Варна: А. Рачински, Ат. Георгиевъ, Хаджи Стаматъ, братия Георгиевичъ, Господинъ Х. Ивановъ, Величко Христовъ, Сава Доброплодни, Хр. Самсаровъ и Георги Живковъ, комуто Варна има да благодари за съграждането красивата дѣвическа гимназия съ разкошна градина около нея.

Архивата на бившата гръцка митрополия въ Варна. Архивата е била прибрана въ нашия музей. Най-интересната ѝ часть съставлява кореспонденцията на варненския гръцки митрополитъ Иоакимъ съ вселенския патриархъ; тя ще бѫде публикувана отъ Д-р. П. Никовъ, доцентъ въ софийския университетъ, който билъ натоваренъ отъ нашето дружество съ изучването ѝ. Кореспонденцията дава интересни свѣдения върху възраждането на българщината въ нашия градъ. Митрополитътъ, който е билъ послѣ избранъ за вселенски патриархъ Иоакимъ III, е билъ интересна личность. Пѫтешественикътъ Каницъ (Donau-Bulgarien III, стр. 200), който посѣтилъ нашия градъ прѣзъ 1872 г. казва, че се е разговарялъ съ Иоакима; той се е оплаквалъ прѣдъ него, че патриаршията е отхвърлила неговитѣ прѣдложения за помирението на българитѣ съ гърцитѣ.

Прѣдаваме съдържанието на първото му писмо отъ мартъ мѣсецъ, 1865 г. (въ прѣводъ на П. Джеровъ): „Семѣйствата въ Варна надминаватъ 1000. Отъ тѣхъ 850 сѫ гръцки[4]) вънъ отъ прѣбиващитѣ пришелци—търговци. Останалитѣ сѫ български. Махалитѣ сѫ двѣ: Митрополитската съ 500 кѫщи и 300 семѣйства и оная на св. Богородица (Панагия) съ 200 кѫщи и около 350 семѣйства. Въ двѣтѣ махали има около 120 български семѣйства — всички сѫ пришелци. Нѣкои отъ българитѣ сѫ оженени за гъркини. Отъ по-първи Българи сѫ: Хаджи Ралисъ, Г. Поповъ, Хаджи Стаматисъ и К. Тюлевъ; тѣ

4) Гагаузитѣ той смѣта за гърци.

знаятъ гръцки (съ гръцко възпитание). Българитѣ сж дошли въ Варна прѣди около десеть години. Прѣди нѣколко деня, въ тукашното не добрѣ подържано българско училище, нагласиха въ една отъ стаитѣ му параклисъ въ който служатъ двама свещеника отъ селата; тѣ споменуватъ името на Илариона. Начинътъ по който тѣ канятъ сънародницитѣ си за черквата е страненъ и своеобразенъ. Канятъ ги отъ кафенетата, дюкенитѣ, като ги по нѣкога заплашватъ. Гръцкитѣ жени, които сж женени за тѣхъ принуждаватъ да ходятъ въ българската, а не въ гръцката черква. А свѣщеницитѣ псуватъ гръцкитѣ владици.

Прилагамъ списъкъ на гръцкитѣ села, които признаватъ свѣтата Митрополия и такива, които не я признаватъ. Отъ слѣднята недѣля се почва пѣенето на св. Литургия по славянски въ черквата св. Георги. Това стана съ съгласието на старейшинитѣ, които иматъ голѣмо желание да спомогнатъ, споредъ силитѣ си, за прѣмахването на оплакванията на братята българи."

Въ тефтера на кореспонденцията до патриаршията сж изкубнати 45 листа, слѣдващи слѣдъ една телеграма до гръцкия кралъ (1881 г., 23 Априлъ), изпратена отъ владиката и отъ варненската гръцка община. Изглежда, че изкубнатитѣ листове съдържали прѣстжпна дѣйность на Митрополията, която е култивирала, види се, между своето паство стремежитѣ на великата гръцка идея!

Въ архивата се намѣри проектъ на договора между консула А. Рачински и гръцката община за служене на славянски въ гръцката черква св. Георги.

Проектътъ е написанъ на гръцки и на руски. Извличаме отъ него слѣдното: „Церковъ св. Великомученика Георгія назначается для принятія молящихся изъ окрестныхъ и городскихъ во Христѣ братіи Болгаръ и Грековъ, желающихъ въ ней церквоваться.

Церковнослужитель сего храма будетъ поминатъ въ диптихѣ Святѣйшій Синодъ и Епархіальнаго Архіерея какъ впрочемъ объ этомъ повелитъ спрошенный предварительно Святѣйшій Правительствующій Синодъ.

Часъ и время совершенія въ этомъ храмѣ богослуженія зависитъ отъ Г. Консула, и какимъ способомъ оно будетъ совершаться никто не имѣетъ право вмѣшиваться. Господинъ Консулъ одолжается за тѣмъ на особенныя средства содержать для церкви настоятеля, пѣвчихъ и пр. и имѣть попеченіе о маслѣ, свѣчахъ и другихъ нужныхъ.

На конецъ, одолжается, въ замѣнъ доходовъ этой церкви, даватъ каждогодно въ общину города сего рублей сребренныхъ двѣсти."

Ал. Рачински билъ първиятъ руски консулъ въ Варна (прѣзъ 1860 г.); той билъ голѣмъ славянофилъ. Още отъ свое-

то прѣбивание и служене въ Македония той се е добрѣ запозналъ съ борбата на българския народъ за националното сѫществуване.

Аладжа (шаренъ) мънастиръ е една отъ най-живописнитѣ мѣстности въ варненско. Тоѝ се пази отъ Археологическото дружество отъ 1901 година насамъ (описанието му вижъ въ отдѣла туристика), съгласно закона за старинитѣ.

Узунъ кумъ (дълъгъ пѣсъкъ), се намира въ съсѣдството на мънастира. Идеално мѣсто на нашия черноморски брѣгъ за морски санаториуми и лѣтни жилища. За да създаде дружеството срѣдства за фонда за постройката на варненския музей и за други културни нужди на нашия черноморски край, помолихме Народното Събрание да отстѫпи това мѣсто на дружеството. Съ указъ № 35 отъ 13 априлъ 1915 г., обнародванъ въ Държавния вѣстникъ отъ 27 априлъ, брой 92, Народното Събрание отстѫпва на варненската община*) за нуждитѣ на Варненското Археологическо Дружество, на безсрочно ползуване държавната гора край Узунъ-кумъ, която гора дружеството да култивира, украси и прѣобърне на народенъ паркъ, като запази сѫществующитѣ въ нея старини. Въ случай, че дружеството не употрѣби гората за цѣлта, държавата въ всѣко врѣме може да я отнеме и засвои.

Съ акта отъ 7 юни 1915 г. гората е била прѣдадена отъ финансовия началникъ на варненската община за нуждитѣ на Археологическото дружество. Избра се Аладжа мънастирска комисия; тя е помолила общината да се грижи за горския надзоръ и да се снеме планътъ на гората. Прѣзъ 1917 г. е била произведена отъ държавния лѣсничей Н. Тороманов арондацията. Споредъ него мѣстото заедно съ държавната гора „Селъ-ери“ завзема 6,830 декара, отъ които сѫ залѣсени 6,333. Чужди ниви има 185, около 20 държавни, 127 зеленчукова градина, 160 морски пѣсъкъ (плажъ) и 5 декара езерца.

Отстѫпената мѣстность е идеално мѣсто за морски санаториумъ и за курортъ. Прѣзъ 1915 г. е била изпратена отъ върховния медицински съвѣтъ въ София, една 12 членна комисия, за да намѣри подходящо мѣсто за дѣтския санаториумъ, който се е помѣщавалъ досега на осойното мѣсто подъ с. Галата (до карантината). Комисията намѣрила Узунъ-кумъ за най-подходящъ. Единогласно било рѣшено да се построи тукъ санаториумътъ. Рѣши се щото до построяването му врѣменно да се прѣнесатъ баракитѣ отъ карантината до св. Константинъ (между Узунъ-кумъ и Евксиноградъ). Царица Елеонора обаче е построила окончателно тука санаториума.

Къмъ края на 1920 г. Министерството на Земледѣлието е запитало дружеството какво е направено до сега на Узунъ-

*) Защото дружеството не прѣдставлява юридическо лице.

кумъ. Изпратихме подробно изложение. Друго такова изпратихме прѣзъ м. мартъ 1921 год. до Министра на Просвѣщението съ копия до Министра на Народното Здраве, до директора на Народния музей, до върховния хигиеничен съвѣтъ и до Министра на Земледѣлието и Държавнитѣ Имоти.

Изложението гласи:

„Извѣстни Ви сж, Г-не Миниитре, цѣлитѣ на Варненското Археологическо дружество — да изучва, запазва и проучава паметницитѣ на нашето историческо минало, да пази и украсява мѣстности, дѣто се намиратъ старини. Знаете сжщо, какъ то е работило отъ основаването си до сега, какво е направило въ тая насока и какво проектира да направи. Покрай многото паметници, които дружеството издири и запази е и цѣнната старина „Аладжа мънастиръ," намиращъ се сѣвероизточно отъ Варна, на едно отъ най-красивитѣ мѣста на нашето черноморско крайбрѣжие.

Нигдѣ природата и човѣшкиятъ трудъ не сж събирали толкова много красота и цѣнности на толкова малко пространство, както тукъ.

Отъ една страна самата старина „Аладжа мънастиръ," една отъ най-ранитѣ старини на полуострова, построена, споредъ прѣдание, въ врѣмето на апостолъ Андрей, разширяванъ въ врѣмето на Константинъ Велики и на срѣдневѣковна България, е цѣненъ исторически паметникъ, чрѣзъ който нашето минало ще разгърне единъ день цѣнни исторически страници, отъ друга — гората около мънастиря, изобилнитѣ кристални извори, широкиятъ пѣсъченъ плажъ до морето, така наречениятъ „Узунъ кумъ" (дълъгъ цѣсъкъ), доброто изложение, запазено отъ сѣвернитѣ вѣтрове, придаватъ на мѣстото грададна хигиенична стойность и го сочатъ като едничко за санаториумъ, въ който ще бжде казана послѣдната дума на морелѣчението.

И тая мѣстность бѣ подложена на опустошение до момента, когато Археологическото дружество се заинтересува за нея прѣди 20 години и взе мѣрки да я запази. Добило отъ държавата право да използува държавната гора тамъ, Археологическото дружество, вѣрно на своитѣ цѣли, още тогава си начерта планъ и насочи своята дѣйность въ двѣ посоки: 1) да запази сжществующитѣ въ мѣстностьта старини и 2) да култивира, украси и прѣобърне въ народенъ паркъ отстжпената гора. Първата цѣль дружеството постигна: то запази отъ поруха старината, запази я и до сега чрѣзъ свой пазачъ, нарочно назначенъ за това. Тоя пазачъ пази и гората до самия мънастиръ, която по-рано безмилостиво се опустошаваше и която щѣше да бжде уничтожена, ако на опустошението не бѣ туренъ о врѣме край. За втората цѣль дружеството още прѣзъ 1915 г. ведно съ варненската община назначи особена Аладжа мънастирска комисия съ два отдѣла:

технически, състоящъ се отъ двама дружествени членове, окржжниятъ инженеръ, архитектъ, лѣсничей, окр. учил. инспекторъ, агрономъ, лѣкарь и общинскиятъ инженеръ, градинаръ и лѣсничей и юридическо-финансовъ, състоящъ се отъ 4-ма членове, избирани отъ специалисти държавни и общински чиновници.

Така съставена, комисията още тогава пристжпи на работа и изработи планъ за бждащата окраса и запазване на мѣстността. Проектирано бѣ цѣлата мѣстность да се обърне въ грамаденъ паркъ съ: 1) сжщински паркъ, въ какъвто трѣбваше да се обърне по-голѣмата часть на отстжпената гора. За туй бѣ наредена прѣдварително строга охрана на гората (особенъ горски пазачъ, плащанъ отъ варненската община), да се каптиратъ изворитѣ води и да се приготви разсадникъ за дървета и храсти. 2) Лѣчебната часть съ санаториуми и кьошкове за курортъ, за каквито, споредъ мнѣнието на компетентни лѣкари мѣстността извънредно подхожда. За тая цѣль щѣха да се използуватъ изворитѣ, пѣсъчниятъ плажъ „Узунъ кумъ," лѣчебното блато „дипсизъ гьолъ" и часть отъ мѣстността. 3) На отстжпената сѣверозападна часть, дѣто е зеленчуковата градина отъ 130 декара да се създаде образцово стопанство съ зеленчукови, и овощни градини, разсадници за овощни и паркови дървета, лозарство, пчеларство, кокошарство и краварство.

Тоя обширенъ планъ, който мѣрѣше да прѣвърне една пуста мѣстность въ най-красивъ и благословенъ кжтъ на нашата земя, комисията бѣ вече захванала постепено да осжществува. Наредена бѣ както споменахме, строга охрана на мѣстността, очистена и уредена бѣ старината „Аладжа," построена бѣ стражарница, уредена бѣ зеленчукова градина, проучаваха се начини за да се намѣратъ срѣдства за осжществуване на останалитѣ части отъ плана. Войнитѣ, обаче, прѣустановиха дѣйността на комисията и тя остана съ началото на своята общо полезна работа.

Сега, слѣдъ войната дружеството бѣ възобновило дѣйността и дирѣше начини да реализира плана си. На тая негова полезна дѣйность, обаче, бѣ неочаквано туренъ край. Съобщено ни бѣше, че държавата чрѣзъ Министерството на Земледѣлието и Държавнитѣ Имоти възнамѣрява да вземе отстжпеното му чрѣзъ законъ мѣсто, за да го прѣвърне въ селище.

Господине Министре, на дружеството ни е безразлично, кой ще бжде стопанинъ на казаната мѣстность, държава, община или самото дружество, Искаме щото мѣстността да бжде запазена за цѣлитѣ, които то ѝ е опрѣдѣлило и за които тя подхожда. Защото да се прѣвърне тя въ селище, то значи да се опустоши, безъ при това да се създаде добро селище, тъй като тя не подхожда за таково. За това ние се обръща-

ме къмъ Васъ, за да наредите, щото тая мѣстность да бѫде запазена, както е била пазена до сега тъкмо за ония цѣли, за които дружеството я е опрѣдѣлило. Надѣваме се че ще бѫдемъ чути."

Д-ръ Пар. Стояновъ, професоръ при медицинския факултетъ въ София, специалистъ по физиотерапията и създателя на морския ни санаториумъ за дѣца е изучавалъ мѣстностьта около „Узунъ-кумъ" отъ хигиенично-медицинско гледище и я намѣрилъ за разкошно сѣдалище на бѫдащия морски санаториумъ. Мѣстностьта е чудесна, хигиенична, добрѣ изложена на слънце и запазена отъ сѣвернитѣ вѣтрове. Плажътъ Узунъ-кумъ е разкошна пѣсъчлива мѣстность отъ около два километра дълга. Дъното на морето е тука гладко. Отъ гледна точка на медицината, тази мѣстность е идеална за санаториуми. Едно заселване тукъ на една колония, би образувало най-хигиеничното заселище. Природата е надарила тази мѣстность съ великолѣпно морелечение, съ богато слънчево лечение, съ водно лечение (хидротерапията) поради изобилни и силни извори и съ въздушно лечение (аеротерапията), благодарение близостьта на морето и хубавата гора.

Жалко е това богато мѣсто да стои така неизползувано и да стане жертва на лакомията на съсѣднитѣ села. Трѣбва да се запази непокжтнато това природно богатство, като при това би се използувало отъ населението за здравословни цѣли. Варна би имала своята лѣтна колония отъ вили, своята Чамъ курия като София и съ това значението на града ни, като морски курортъ би се увеличило.

При такова положение на работитѣ не сме били изненадани, когато получихме отъ финансовия началникъ писмо (януари 1921) съ слѣдното съдържание: „съгласно телеграмата на Министерството на Земледѣлието и Държавнитѣ Имоти, умолявате се, веднага да се явите въ управлението ми и прѣдадете съ актъ държавния имотъ „Узунъ кумъ."

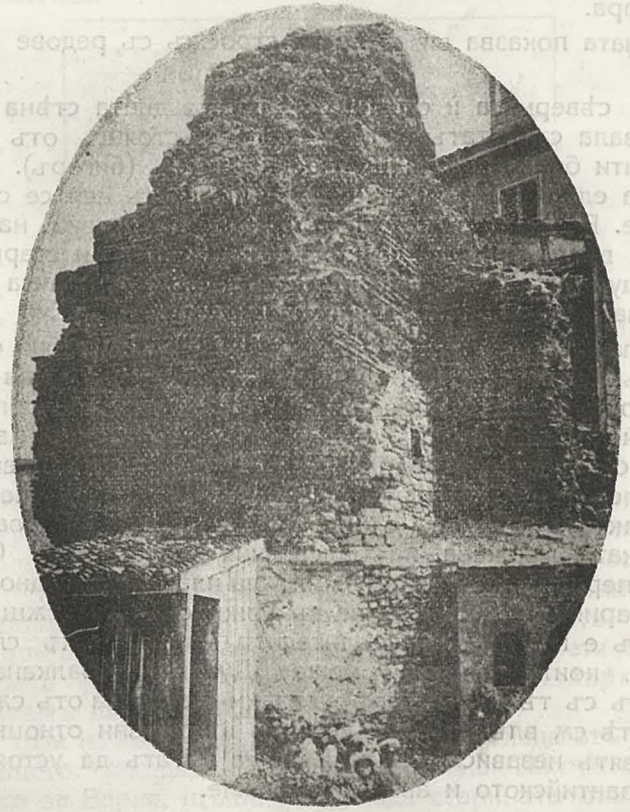
Дружеството отговори слѣдното: „не можемъ да подпишемъ акта по слѣднитѣ двѣ причини:

1) Съгласно указа № 35, 1915 г. имотътъ е отстжпенъ на варненската община за нуждитѣ на дружеството.

2) Съгласно нашитѣ обяснения изпратени чрѣзъ Васъ въ Министерството, дружеството си е изпълнило напълно задълженията си до колкото му бѣше възможно."

Прѣзъ мартъ 1921 г. получихме покана да се явимъ въ Окржжната Постоянна комисия, за да дадемъ обяснения нужни на комисията назначена съ заповѣдь отъ Министерството да анкетира, до колкото Арх-то Дружество изпълнило задълженията си.

Научаваме се, че щѣли да дойдатъ министритѣ на Държавнитѣ Имоти и Просвѣщението за да видятъ Узунъ кумъ и Аладжа мънастиръ, прѣди да се земе окончателното рѣшение.

Фиг. 2. — Римската кула (до черквата Св. Георги).

Римската кула. А. Въ първия участъкъ, до църквата св. Георги дѣто се е простиралъ древниятъ градъ Одесосъ — сега Варна, се намиратъ остатъци на древния акрополъ, извѣстни подъ название джиневизъ (генуезка) или римска кула. Акрополътъ билъ съграденъ върху основитѣ на елинския акрополъ отъ византийския императоръ Юстиниянъ, когато той укрѣпилъ противъ славянскитѣ нападения, дунавската и послѣ крайбрѣжната линия както и вѫтрѣшностьта на страната съ нови крѣпости или възобновлени стари. Близу до Варна той е съградилъ до с. Аладънъ, дѣто е била кариерата (каменоломътъ) за варненското пристанище, една крѣпость. Отъ единъ надписъ, който билъ въ нея намѣренъ се увѣковечава построението отъ императора. Крѣпостьта била наименувана Теодориада, по името на Теодора, съпруга на императора.

При регулацията на първия участъкъ, дѣто е кулата, не е било обърнато внимание върху изгледи на морето. Намирате се въ неговата непосрѣдствена близость и не го виж-

дате. Регулацията на града е била въобще повѣрена на неопитни хора.

Кулата показва византийски строежъ съ редове тухли и камъни.

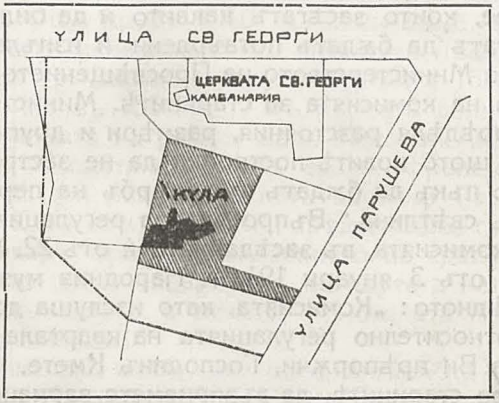
На сѣверната ѝ страна се вижда задната стѣна на една голѣма зала съ остатъци отъ сводъ, състоящъ отъ голѣми четвъртити блокове отъ шуплестъ камъкъ (бигоръ). Въ кулата има една дупка като кладенецъ; прѣзъ нея се слиза въ подземие. Въ врѣмето на руската бомбардировка на Варна въ 1828, въ подземието се криели жени, дѣца и старци (около 200 души); тѣ се спущали на долу по една мачта отъ корабъ, снабдена съ макара и стълбичка отъ вжже.

Кулата е била свидѣтель на радостни и скърбни събития! Нѣма съмнение че Аспарухъ като стигналъ до Варна отъ сѣверна Добруджа се е установилъ въ дворцитѣ на акропола. Не е изключена възможность, че въ залата, отъ която се е запазила задната стѣна е билъ подписанъ отъ посланицитѣ на византийския императоръ Константинъ Погонатъ и между Аспаруха (въ 679 г.) актътъ съ който е било провъзгласено основането на българската държава на балканския полуостровъ. Споредъ акта императорътъ се задължилъ да плаща ежегодно данъкъ на България. Не е изключена възможность че въ сжщата зала Аспарухъ е приелъ прѣдставителитѣ на осемтѣхъ славянски племена, които живѣяли между Дунава и Балкана и че е сключилъ съ тѣхъ договоръ за взаимна защита отъ сжсѣдитѣ. Славянитѣ сж влѣзли съ българитѣ въ съюзни отношения, за да запазятъ независимостьта и за да могатъ да устоятъ противъ византийското и аварско оржжие.

Отъ варненския акрополъ Аспарухъ е давалъ заповѣдь да се построятъ на бързо крайбрѣжни насипи противъ десантитѣ на византийцитѣ (откъмъ морето). Когато е дошелъ Аспарухъ въ Варна, той е могалъ да очаква нови нападения отъ страна на византийцитѣ само откъмъ морето. Единъ такъвъ отбранителенъ насипъ се намира край Варна на низкия брѣгъ върху прѣградата, която раздѣля морето отъ езерото. Десантовитѣ постройки се простиратъ чакъ до Балкана. Това показва че Аспарухъ е завладѣлъ цѣлата страна чакъ до Балкана, а не само до р. Камчия, както прѣдполага единъ нашъ историкъ. Слѣдъ като обезпечилъ Аспарухъ крайбрѣжието и слѣдъ като е сключилъ договоръ съ славянитѣ, които заварилъ между Дунава и Балкана, той потеглилъ къмъ вжтрѣшностьта, дѣто си е избралъ за сѣдалището Абобска мѣстность, находяща се близу до гара Каспичанъ (7 км. на сѣверозападъ отъ нея).

Нѣма съмнение, че владѣтелитѣ въ столицата Абоба — като Аспарухъ, Крумъ, Омортагъ и други — лѣтно врѣме прѣкарвали въ живописна Варна или по Балканитѣ, защото мѣст-

ността около столицата лѣтно врѣме заприличва на сжща пустиня (степъ).

Фиг. 3. — Положението на римската кула (съ проекта на единъ площадъ — градина около нея).

Б. Регулация около кулата. Кулата е единствена лична старина на гр. Варна; тя трѣбвало да бжде освободена отъ съсѣднитѣ кжщи и да се намира срѣдъ единъ голѣмъ площадъ съ градина. Отъ него трѣбвало да бждатъ прокарани четири главни улици, а именно: една улица къмъ изтокъ чакъ до морето, друга къмъ югъ (къмъ пристанището), третя къмъ западъ (къмъ близката Прѣславска улица) и четвърта къмъ сѣверъ (къмъ площада Св. Климентъ).

По този начинъ старината могла да се гледа отъ морето, пристанището, площада и главната улица. Пжтникъ идущъ по морето за Варна, щѣше да съгледа старината отъ далечъ, послѣ по-отблизу отъ пристанището, а най-послѣ отъ Прѣславска улица. Тази регулация обаче не е станала.

Прѣди около 60 години съградена била до кулата една по-висока кжща, която я напълно закрива. Кулата се виждала, когато е дошелъ човѣкъ чакъ до нея. Много пжтешественици не я даже виждали, както напр. Каницъ; до толкова тя е била затулена.

Въ 1906 г. отправихме молба до общинския съвѣтъ, щото при регулацията на квартала, въ който се пада кулата, да се прѣдвиди единъ площадъ около старината. Общинскиятъ съвѣтъ възприе една частична регулация, която прѣдвиждала едно малко мѣсто (площадка), което да бжде съединено съ близката Парушева улица, посрѣдствомъ една тѣсна, три метра широка улица. Съ изграждане на по-високи кжщи около кулата би останала съвсѣмъ закрита. За това ясно говори високата кжща, за която споменахме. Тази регулация е била утвърдена съ заповѣдь № 713 отъ 1908 г.

Внесохме въпроса за регулацията въ държавната комисия за старинитѣ при Министерството на Просвѣщението, като

имахме прѣдъ видъ чл. 27 отъ закона за старинитѣ. Членътъ гласи: „Нови постройки, частни или обществени и регулационни планове, които засѣгатъ каквито и да било недвижими старини, могатъ да бѫдатъ потвърдени и изпълнени само съ съгласието на Министерството на Просвѣщението, като се взема мнѣнието на комисията за старинитѣ. Министерството има право да опрѣдѣля разстояния, размѣри и други необходими мѣрки така, щото новитѣ постройки да не застрашаватъ старинитѣ, нито пъкъ да бѫдатъ въ ущърбъ на перспективата и нужната имъ свѣтлина.“ Въпросътъ за регулацията билъ разгледанъ въ комисията, въ засѣданието ѝ отъ 22. XI. 1913 г. Съ писмо № 25 отъ 3 януари 1914 г. Народния музей съобщава на кмета слѣдното: „Комисията, като изслуша доклада на К. Шкорпилъ относително регулацията на квартала около кулата, рѣши да Ви прѣпоржчи, Господинъ Кмете, съ гл. чл. 27 отъ закона за старинитѣ, да възприемете вариацията, изработена отъ специалната техническа комисия, споредъ която вариация, около въпросната кула се създава площадъ — градина. Комисията за старинитѣ намира, че само по този начинъ ще се създаде подходяща околность на важния за миналото на града Ви паметникъ. Съгласно чл. 7 отъ закона за старинитѣ, това рѣшение на комисията е утвърдено отъ Господина Министра на Просвѣщението съ заповѣдь № 2753 отъ 13 декември т. г.

В. Омръсяването на кулата. Европейски пѫтешественици, които посѣтили Варна говорятъ въ пѫтнитѣ си описания съ възмущение за омръсяването на старината съ нужници. Още прѣзъ 1906 г. молихме общинския съвѣтъ да дигне нужницитѣ, на които мръсотиитѣ отиватъ въ подземието прѣзъ дупката, въ която е била поставена мачта на единъ корабъ, по която се спущали въ подземието жени, дѣца и старци при руската бомбардировка на Варна въ 1828 г.

Омърсявала се една забѣлѣжителна старина и подпочвата на голѣма часть отъ първия участъкъ. Омърсяването продължава отъ 60—70 години насамъ.

Очистването на подземието ще може да стане, като ще се пусне въ него вода отъ водопровода. Тази вода ще намѣри на нѣкѫдѣ излазъ; прѣдполагаме, че той ще бѫде нѣкѫдѣ край брѣга на морето. Че подземията иматъ връзка съ крайбрѣжието показва, че при силенъ морски вѣтъръ усѣщало се течение въ нужницитѣ. Общината не е зимала мѣрки за дигане нужницитѣ. На 25. XII. 1920 г. дадохме ново, шесто по редъ, заявление (№ 409). Кметътъ назначи тричленна комисия отъ общинския лѣкарь, общ. юрисконсултъ и прѣдседателътъ на Арх-то Дружество. Отидохме при кулата, констатирахме, че има до кулата два нужника и възприехме щото нужницитѣ трѣбва да се дигнатъ. Състави се актъ. Рѣши се щото нужницитѣ да бѫдатъ веднага дигнати.

Изложба „стара Варна" въ картини. За да възбудимъ между населението интересъ къмъ родния край уредихме прѣзъ 1912 г. изложбата. Още прѣзъ 1910 г. сполучихме да намѣримъ въ антикварнитѣ книжарници въ странство нѣколко интересни картини за гр. Варна отъ руско-турската 1828/29 г. и отъ кримската война въ 1854/56 г. Въ първата война се е намиралъ въ дружината на руския царь Николай, който присѫтствувалъ при обсадата на Варна, единъ французки живописецъ Desanord; той направилъ петь картини на града ни и околностьта. Една отъ картинитѣ прѣдставлява града отъ югъ, друга отъ сѣверъ, третята нападението на града отъ руситѣ откъмъ дерето (надъ аквариума), четвъртата нападението на руситѣ откъмъ лозята, а петата — могилата Турна-Тепе съ палатката на Николай.

Отъ кримската война има една английска и една французка картина. Първата прѣдставлява града откъмъ югъ (съ бурно-море) а втората отъ високия връхъ Каменица (Ташлѫ-тепе), на сѣвероизтокъ отъ града. Изгледътъ е много красивъ (съ езерото). Французитѣ и англичани стояли на лагеръ до Варна прѣди да заминатъ за Севастополъ.

Горнитѣ картини, послѣ разни албуми, чъртежи, скици, стереоскопични снимки, панорами и др дадоха поводъ да се уреди изложбата, прѣзъ лѣтния сезонъ 1912 г. съ цѣль да се заинтересуватъ, варненскитѣ жители, лѣтнитѣ (бански) гости и туристи, за града и живописнитѣ му мѣстности.

Изложбата съдържала 113 нумера. Отпечатанъ билъ особенъ каталогъ съ обяснение на отдѣлнитѣ прѣдмети, които сѫ били разпрѣдѣлени въ 13 отдѣла, а имено: 1) най-древниятъ периодъ на града (тракийски, елински, римски и византийски), 2) сраженіето въ 1444 год., 3) паметникъ отъ XVII вѣкъ (Богданова чушма), 4) Варна въ руско-турската война 1828/29 г., 5) Възобновлението на града слѣдъ войната прѣзъ 1834 г. (чушмата—паметникъ прѣдъ общинския театръ и др.), 6) Варна въ кримската война 1854 и 56 год. (французкиятъ паметникъ въ католическитѣ гробища до приморската градина, въ споменъ на французитѣ, загинали отъ холера. Паметникътъ е заграденъ съ желѣзна верига и 8 топа; всѣки тѣжи 3000 килогр.—Други франц. паметникъ, надгробна плоча на моряцитѣ отъ военния корабъ „Ментебело". Паметникътъ се намира надъ морския брѣгъ до карантината (подъ с. Галата); той е билъ освѣтенъ въ присѫтствието на парижския кметъ Руселъ, 7) Варна прѣди освобождението (първото българско училище (1860 г.) въ града, първата българска черква св. Архангелъ-Михаилъ, ликове на дѣйцитѣ по възраждането на българщината въ града ни и др.), 8) Варна слѣдъ освобождението (рускиятъ паметникъ въ гробищата, прѣдседателътъ на врѣмения градски съвѣтъ Величко Христовъ, първиятъ кметъ на града Я. К. Славчовъ, първото училищно бъл-

гарско настоятелство слѣдъ освобождението и др.), 9) Старата часть на града (стара Варна) съ около 40 картини (акварели), които прѣдставляватъ срѣдне-вѣковни криви и тѣсни улици съ староврѣмски кжщи, своеобразни по вънкашната форма, съ надвѣсени етажи, съ издадени чикми и др. 10) Туристика. Въ околностьта на града има много живописни мѣстности, които се посѣщаватъ все повече отъ туристи. Такива сж: Аладжа-Мънастиръ до с. Кестричъ, побититѣ камъни (декили-ташъ) до с. Гебедже, изворитѣ въ Рѣка-Девня (съ вълшебния изворъ Хавузъ, играещъ при слънчевото освѣтление съ цвѣтове, подобни на небесната джга) гората Лонгосъ до устието на р. Камчия и др., 11) Стереоскопични снимки на града и др. 12) Притурка (древнебългарски укрѣпления отъ врѣмето на Асѣновци: 1) Петричъ калеси, срѣщу спирката Раздѣлна (между Гебедже и Синдѣлъ) и 2) Провадийския Хисаръ, единъ отъ най-интереснитѣ паметници въ страната ни.

Изложбата е траяла 20 деня; тя е била посѣтена отъ многобройна публика. Помѣщавала се въ пансионната зала на дѣвическата гимназия и е била открита съ една бесѣда на Х. Шкорпилъ върху значението на старитѣ български постройки и тѣхното запазване.

Регулацията въ старата часть на града е уничтожила вече значителна часть отъ старитѣ постройки; вмѣсто тѣхъ се строятъ модерни, по единъ шаблоненъ начинъ съ разни стилове, чужди за насъ.

Германска култура. Слѣдъ прѣкратяване разкопкитѣ на Джанаваръ Тепе прѣзъ 1915 г., по причина на свѣтовната война, германцитѣ, които сж строили конюшни до скотобойната (задъ канала), разрушили голѣми части отъ основитѣ на открития храмъ, като задигнали материали за конюшната!

Щомъ се научихме за това „културно“ дѣло, протестирахме прѣдъ германскитѣ военни власти, като имъ казахме че не сме очаквали отъ тѣхъ такъвъ варваризъмъ!

Слѣдъ това молихме българскитѣ военни власти да се назначи комисия, която да установи прѣстжпното дѣяние. Въ комисията били назначени: майоръ Марковъ и членове: К. Шкорпилъ, Ст. Балкански, Ил. Веновъ и поручикъ Фиковъ. Съставенъ билъ актъ, който се пази въ архивата на дружеството ни за споменъ на германскитѣ културъ-трегери.

Комисията констатира слѣдното: 1) кржглитѣ кули съ стжпала (до олтара), запазени 0·80 м. високо, сж съборени до нивото, 2) олтаръть, високъ 0·85 м., е съборенъ до нивото, 3) между олтара и сѣвероизточната постройка изкъртени сж камъни отъ лицето ѝ, 4) западниятъ зидъ отъ югоизточното отдѣление и на входа му, 0·80 високъ, до 1 м. дебелъ, е отъ части уничтоженъ, отъ части изкъртенъ на лицето, 5) южниятъ зидъ на кораба, на височина до 2 м. надъ откритото ниво, на дължина 3·5 м. е напълно съборенъ, и 6) почти напълно

е унищоженъ единъ зидъ въ югозападното отдѣление на храма.

Нека си припомнятъ варненскитѣ граждани, когато ще минаватъ край конюшнитѣ (до скотобойната), съградени отъ материалитѣ на древнехристиянската светиня, тази германска култура!

Фиг. 4. — Монети сѣчени въ Варна (Одисеитонъ) прѣди Хр. съ изображението на „великия богъ".

Гербътъ на Варна. Сегашниятъ градски гербъ прѣдставлява два лъва, хванали съ лапитѣ си котва и държащи български знамена. Емблемътъ прѣдставлява българско пристанище. Гербътъ не отговаря на историческото значение на нашия градъ; той би трѣбвало да се допълни съ изображението на великия богъ, който билъ покровитель на нашия градъ слѣдъ основаването му прѣди около 2,500 години. Изображението му се срѣща върху първитѣ варненски монети, сѣчени въ града ни. Богътъ е прѣдставенъ въ лежащо положение; той държи „рогътъ на изобилието" и амфора (въ обърнато положение). Подъ изображението се намира монограмътъ на града, а именно първитѣ двѣ букви на древното име на града ни (Одессосъ). Рогътъ е символътъ на богатство и плодородие. Амфората прѣдставлява виното, произведение на нашия край. Въ честь на великия богъ сж били сѣчени въ нашия градъ голѣми сребърни монети, върху които е изобразенъ той въ стоящо положение. Монетитѣ сж били сѣчени, види се, по случай избавление града ни отъ нѣкое нападение.

Гагаузитѣ. Изучването имъ е отъ особенъ интересъ. Възможно е, че тѣ сж прями потомци на Аспаруховитѣ българи или на куманитѣ или узитѣ, които сж били отъ турско-татарско происхождение.

Археологическото дружество е натоварило прѣзъ 1917 г. варненскиятъ гражданинъ, гагаузинъ, зап. майоръ А. Ив. Мановъ, да събере обичаитѣ имъ и др. Слѣдимъ съ голѣмъ интересъ вървежътъ на работата му. Въ настоящитѣ извѣстия е помѣстенъ единъ откъслекъ отъ приготовляемия отъ него трудъ.

Фиг. 5. — Проектъ на герба на гр. Варна.

Прѣди 15 години, дошелъ е въ Варна Янъ Гжегожевски, полски ученъ, който билъ изпратенъ отъ академията на наукитѣ въ Краковъ съ цѣль да изучи нарѣчието на гагаузитѣ, той ни разправялъ, че е намѣрилъ доста особени думи, свойствени за гагаузкото нарѣчие. Изучванията на Гжегожевски не сѫ още напечатани.

Задигнати старини въ странство. До основаването на варненския музей доста старини сѫ били задигнати въ странство. Въ града ни е билъ даже единъ италиянецъ, нѣкой си Маркатели, който купувалъ старини и ги изпращалъ въ странство. Знаемъ, че единъ варненецъ е продалъ на него една надгробна плоча съ латински надписъ и друга една такава отъ с. Звѣздица.

Въ Атинския музей се намиратъ три старини отъ Варна (подъ №№ 1278, 2652 и 2653), подарени отъ гръцката община (койнотисъ). Върху първата отъ тѣхъ има изображение на погребално угощение, съ надписъ: „Ираклиносъ и жена му Азопура.“ Останалитѣ двѣ прѣдставляватъ портретна мѫжка глава и главата на бога Гермеса.

Прѣзъ 1883 г. сѫ били намѣрени двѣ старини подъ Кадъръ-Баба и край желѣзнопѫтната линия; единъ релиефъ на мѫжъ и жена съ латинско-елински надписъ и една плоча съ изображение на тракийски конникъ. Двѣтѣ старини сѫ били

задигнати отъ англичанитѣ, които тогава управлявали желѣзнопѫтната линия Варна—Русе.

Неизвѣстно е накѫдѣ сѫ били задигнати старинитѣ, които е видѣлъ пѫтешественикътъ Каницъ прѣзъ 1872 г. въ турското управление въ града ни (сегашното окрѫжно управление). Тѣ сѫ били три: 1) статуя на бога Пана (отъ Провадийско), 2) релиефъ на богъ и богиня съ елински надписъ отъ с. Екрене и 3) единъ надгробенъ камъкъ съ елински надписъ, намѣренъ при копане основитѣ на зданието на управлението. Види се, че тритѣ старини сѫ били изпратени въ Цариградъ. Въ врѣмето на руската окупация (1879 г.) сѫ били изпратени въ Петроградъ, по заповѣдь на генералъ Вановски, мряморни плочи съ турски надписи отъ портитѣ на варненската крѣпость, казармитѣ, хамбаритѣ и болницата.

Прѣзъ врѣмето на руската окупация на Варна въ 1828/29 г. сѫ били прѣнесени 7 камъка съ надписи и съ изображения въ Одеса. Камънитѣ сѫ били изпратени по заповѣдъ на графа Воронцовъ.

Мѣрки за запазване старини. Зети сѫ били прѣзъ 1906 г. мѣрки да се забрани дигане камъни отъ основитѣ на римската крѣпость въ Рѣка-Девня, дѣто е билъ отъ II до VII вѣкъ сл. Хр. римскиятъ градъ Марцианополъ. Камънитѣ сѫ служили за горене варь. Сѫщитѣ мѣрки сѫ били зети и за старото укрѣпление до с. Дишбудакъ.

Извѣстно е, че съ вадене камъни за варь сѫ били въ турско врѣме напълно уничтожени старитѣ постройки въ Прѣславъ. Когато прѣзъ 1910 г. правихме тука разкопки, намѣрихме, че отъ основитѣ на храма „Гебе-клисе“ сѫ били дигнати всички камъни; познавали се само мѣстата гдѣто сѫ били основитѣ. Могло е да се каже, че „не е останалъ камъкъ върху камъкъ.“

Зети сѫ били мѣрки да се спрѣ вадене камъни отъ старитѣ крѣпости до с. Асълъ-бейли, въ провадийско, до с. Айваджикъ въ варненско и др.

Голѣми опустошения и уничтожавания сѫ причинени отъ каменоломи (кариери). При постройката на варненското пристанище сѫ били вадени камъни до спирката Малки Аладънъ, между Варна и Гебедже. При това е била съборена една древна крѣпость, така че не е останала нито слѣда отъ нея. Отъ единъ камъкъ съ надписъ, който билъ намѣренъ тука, излиза, че крѣпостьта е била съградена въ царуването на Юстиниана и че се е наричала „Теодориада.“

До с. Кушъ-Тепе, близу до гр. Провадия е била уничтожена една древнобългарска старина, състояща отъ нѣколко искуствено издълбани пещери, въ които се намиралъ интересенъ надписъ съ слѣдно съдържание: „при багророжденѣмъ и благочестивѣмъ . . . царѣ . . . Мих . . . .“ Надписътъ се отнася до българския царь Михаилъ Шишманъ, който ца-

рувалъ отъ 1323 до 1330 г. Старината била уничтожена отъ каменари, които вадили тука камъни за правене корита и др. Пещернитѣ стаички сѫ били на четири етажа: въ най-долния — двѣ, въ втория — двѣ (черква и гробница), въ третия — двѣ стаички а, въ четвъртия — една стаичка, която е недостѫпна (въ скална стѣна). Между първия и втория етажъ е имало стълба, изсѣчена въ канара. Въ една отъ стаичкитѣ е билъ изсѣченъ надписътъ. Прѣзъ 1890 г., когато обиколихме пещеритѣ, които въ врѣмето на нашия благочестивъ царь Михаилъ образували пещеренъ мънастиръ, надписътъ е билъ запазенъ.

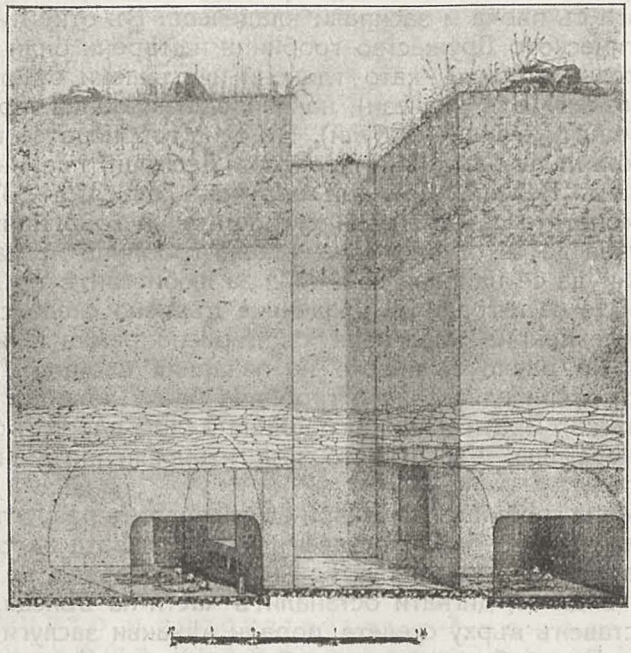
Тогава още зехме мѣрки да се запрѣти вадене камъни, защото най-долнитѣ двѣ стаички били вече на разрушение.

Когато къмъ края на 1920 г. запитахме Господина Янко Христовъ, членъ на нашето дружество въ Провадия, да-ли не сѫ развалени старинитѣ въ горнитѣ етажи, той ни съобщи скрѣбна новина, че старината е съвсѣмъ съборена. Стълбата е уничтожена, гробницата е съборена отъ иманяри, черквицата сѫщо. Остава само стаичката до черквата и недостѫпната пещерна стаичка, която се гледа отъ долу като прозорецъ въ скалната стѣна, нарѣчена „джинивизъ канара (т. е. генуезка скала).

Добрѣ е дѣто снехме надписътъ още на врѣме; той е публикуванъ въ албума „Абоба-Плиска“ въ XCVII таблица подъ № 14. Въпросниятъ надписъ билъ издълбанъ въ гробната стаичка, въ която е имало издълбани два гроба въ видъ на корита. Въ старото селище, което се намира при политѣ на близкия Кушъ-тепенски връхъ сѫ били намѣрени мѣдни монети на Михаилъ III Шишманъ (съ изображение на яхналъ царь) и срѣбърни на Иванъ Александъръ и синъ му Михаилъ (1331—1355 г.). Нѣма съмнение, че пещеритѣ били обитавани като калугерски скитове въ старобългарскитѣ врѣмена. Подобно значение сѫ имали, види се, и многобройнитѣ пещери, що се намиратъ изъ скалнитѣ стѣни надъ града Провадия, до Невша и др. Въ XIII и XIV вѣкъ е сѣдялъ въ Провадия митрополитътъ на Търновската църква.

Вретосъ, елинскиятъ консулъ въ града ни е билъ голѣмъ противникъ за изнасяне старини отъ Варна. Прѣзъ 1851 год. билъ намѣренъ въ улица Царь Борисъ, въ кѫщата на ерменеца Харакелъ, голѣмъ мряморенъ камъкъ съ двуязиченъ, латинско-елински надписъ, въ който се говори за прокарване водопроводъ въ врѣмето на римския императоръ Антони Пий (139—161 г.) отъ общината на гр. Одесосъ. Съ този падписъ се е установило, че нашия градъ се е наричалъ едно врѣме Одесосъ. Вретосъ се научилъ, че нѣкой си Мустафа Ага, чиновникъ въ санитарното отдѣление на варненското пристанище, ималъ „чудновата идея“ да изпрати старината като подаръкъ на своя началникъ въ Цариградъ, Фетихъ паша, прѣд-

седатель на върховния хигиенически съвѣтъ и роднина на султана. Вретосъ помолилъ първенцитѣ на града да отидатъ при тогавашния управитель Шерифъ паша и да се помолятъ, щото старината да остане въ Варна, като иматъ намѣрение да я зазидатъ надъ мряморната чушма находяща се до пристанищната порта[5]) за да привлича вниманието на чужденци: „pour forcer ainsi la curiosité des voyageurs à venir la voir et par consequent à l'aisser un peut d'argent dans leur ville." Камакътъ билъ обаче прѣнесенъ въ Цариградъ, дѣто билъ поставенъ въ двора на черквата св. Ирина и послѣ е билъ прѣнесенъ въ отоманския музей.

Фиг. 6.— Подземни фамилиярни гробници, на дъното на кладенцовидни дупки, на пазарния площадъ (до съборната черква св. Богородица).

Подземни старини достѫпни за разглеждане. За да се заинтересуватъ любопитителитѣ на старинитѣ за подземнитѣ гробници на древния градъ Одесосъ (сега Варна), нашето дружество рѣши да се направятъ достѫпни двѣ такива: 1) една отъ многото гробници, находящи се на пазарния площадъ, задъ съборната черква св. Богородица. Гробницитѣ сѫ християнски и произлизатъ отъ врѣмето на Константинъ Велики;

5) Чушмата е прѣнесена и поставена въ приморската градина, близу до морскитѣ женски бани.

тѣ се състоятъ отъ единъ четвъртитъ кладенецъ (дълбокъ около три метра, широкъ 0·80 м. и дълъгъ 1·50 м.) На дъното му има една или двѣ срѣщуположни вратички, прѣзъ които се влиза въ сводести гробници. Кладенецътъ и гробницата сѫ издълбани въ земнитѣ пластове, състоящи се отъ доста твърдъ и отъ мекъ пѣсъчникъ. Първиятъ образува тавана на гробницата, която е издълбана въ мекия пѣсъчникъ. Дъното на кладенеца и гробницата образува жълтеникавъ глинестъ пластъ. Вратичката е била затулена съ плоча. Въ гробницата сѫ погребени нѣколко лица (цѣло сѣмейство). Когато ималъ да бѫде погребенъ нѣкой членъ отъ сѣмейството, изчистенъ билъ кладенецътъ и мъртвецътъ билъ спуснатъ на дъното на кладенеца и прѣзъ вратичката вложенъ въ гробницата. Послѣ затикнали вратичката съ плоча и засипали кладенеца. Въ открититѣ отъ Археологическото Дружество гробници намѣрени били до скелетитѣ разни старини, като глинени и стъклени сѫдове, желѣзни гвоздеи (отъ ковчези), нанизи, златни обици, пръстени и лѫковидни карфици (фибули). Въ една гробница се намѣри мѣдна монета на римския императоръ Делмаци, племянникъ на Константинъ Велики. Делмаци царувалъ отъ 335—337 г. сл. Хр. Съ монетата се опрѣдѣли старостьта на гробницитѣ.

Остава да се открие една такава гробница на пазарния площадъ и да се направи достѫпна за любителитѣ на нашето минало. Ще се изгради въ кладенеца дървено скеле съ стълба и ще се покрие кладенеца съ дървена рамка и желѣзна вратичка, на равно съ нивото на пазарния площадъ. Прѣзъ 1920 г. се откри една такава гробница близу до общ. театръ (ул. Дунавска). Вратичката на гробницата била покрита съ една голѣма керемида, върху която има изображение монограма на Христа.

Въ една гробница се намѣри единъ златенъ лавровъ листъ отъ вѣнецъ, който билъ поставенъ върху главата на скелетъ. Гробницата била отваряна прѣди нашето отваряне, та тогава сѫ били, види се, дигнати останалитѣ части на вѣнеца, който билъ поставенъ върху скелета, поради нѣкакви заслуги на погребения. Въ гробници отъ подобенъ типъ въ Кримъ е било намѣрено сребърно блюдо съ изображението на императоръ Константий (отъ 343 г.) и златни вѣнци съ отпечатъци на монети на римскитѣ императори Валентиниянъ (364—375 г.) др.

2) Въ югозападния жгълъ на двора на окрѫжното управление, на лѣво отъ входа въ управлението се вижда една желѣзна вратичка. Друга една такава има на близу прѣдъ стълбитѣ на управлението. Първата покрива входъ къмъ гробница, а втората е старъ кладенецъ. Гробницата била отворена прѣзъ 1860 г., когато е било строено зданието на управлението; тя била послѣ напълнена съ пръстъ, която нашето дружество очисти прѣзъ 1912 г. Въ гробницата се слиза прѣзъ една четвъртита зидана дупка, която е изградена отъ върха

на свода на една древна гробница, пройсходяща отъ първитѣ вѣкове слѣдъ Р. Христово и принадлежаща на нѣкое видно сѣмейство. Гробницата е изградена отъ голѣми четвъртити тухли и червенъ хурусанъ. Сводътъ има видъ на полукълбо. Основата на гробницата е осмоѫгълна. Широчината ѝ е 5 метра; височината ѝ е три м. Въ гробницата има седемь долапчета и една вратичка.

Остава да се направи една желѣзна стълба за слизане. На дъното излиза подпочвена вода (кладенчева), която трѣбва да се изчерпи.

Чушма-паметникъ. Прѣдъ входа на новия градски театръ се издига любопитна чушма-паметникъ, поставена въ 1834 г., въ честь на султанъ Махмудъ II, за възобновлението на Варна слѣдъ разрушението ѝ прѣзъ 1828 г.

Върху чушмата, съградена въ маврически стилъ се намира дълъгъ надписъ съ позлатени букви върху черна основа. Надписътъ се състои отъ 70 стиха, съставени отъ Айни „султановъ служитель и придворенъ поетъ, надаренъ съ живъ духъ и съ обширно въображение," както се казва въ надписа.

Съ направата на чушмата и други постройки въ града е билъ натоваренъ Ага Мехмедъ Садъкъ, великий конюшникъ на двореца.

Султанътъ Махмудъ се сравнява въ надписа съ Дария и Александра Великий. Говори се че била съградена крѣпость, казарми, хамбари (военни складове), болница и джамия — символъ на рая, дѣто вѣрнитѣ — четатъ петь пѫти на день своитѣ молитви въ очакване, че отъ главнитѣ точки извѣстието за сто други побѣди ще дойде да ослади тѣхния слухъ.

Около крѣпостьта били изкопани ровове, които сѫ толкозъ дълбоки, щото не имъ се вижда дъното и неприятелтъ не може да ги прѣскочи, ни да прѣмине прѣзъ тѣхъ, освѣнъ ако иска да се самоубие, като се хвърли въ тѣхъ, за да отиде въ пъкъла. Човѣкъ би казалъ, че това е гробница, изкопана за неприятеля на религията."

Надписътъ свършва: „Негово Величество султанъ Махмудъ даде животъ на града Варна." Чушмата ще бѫде прѣнесена въ морската градина.

Други староврѣмски чушми. Въ града ни останали отъ турско врѣме още нѣколко други мряморни чушми съ интересна архитектурна изработка. Прѣзъ 1918 г. дружеството рѣши да се иска щото общината да състави една комисия, отъ единъ прѣдставитель на нашето дружество, отъ градския

Фиг. 7. — Чушмата-паметникъ прѣдъ общинския театръ.

архитектъ и инженеръ. Тази комисия рѣши, да се запазятъ слѣднитѣ чушми:

1) чушмата до бившата пристанищна порта която да се прѣнесе въ приморската градина, близу до женскитѣ бани (чушмата е вече прѣнесена);

2) чушмата срѣщу окржжното управление и тя да се прѣнесе въ съсѣдната градска градина и

3) голѣмата чушма-паметникъ прѣдъ общинския театръ да се прѣнесе въ приморската градина и да се постави между алеята на българското възраждане и шосето за двореца Евксиноградъ, като ще се насадятъ около нея пирамидални тополи, отговарящи на стила ѝ. Чушмата носи името на строителя ѝ султанъ Махмудъ II, който възобнови града ни слѣдъ разорението му, въ врѣмето на тримѣсечната руска обсада.

Фиг. 8. — Богданова чушма до черквата св. Атанасъ.

„Богданова чушма," която нѣмала архитектурна стойность е била разрушена при новата регулация на града. Чушмата е била съградена въ 1646 г. отъ молдованския (богданския) князъ Василъ Липулъ и поправена въ 1849 г. отъ княза Гика. Въ надписитѣ поставени върху чушмата, се говори за „прѣславна Варна" и за „сто турски лири, дадени за направата на чушмата." Надписитѣ сж интересни зарадъ това, защото показватъ пжтя, по който молдованскитѣ князе минавали отъ Букурещъ за Цариградъ (прѣзъ Варна).

Древнехристиянски храмъ. Когато въ 1914 г. прокарванъ билъ водопроводния каналъ въ улица Парушева (между Аспарухова и Княжеска улица), прѣсечени сж били основи на единъ храмъ; намѣрени били мряморни капители съ изображение на кръстъ, отъ сжщия типъ, каквито сж били намѣрени на Джаваръ-Тепе въ храма отъ врѣмето на Константинъ Велики. Основитѣ на храма въ ул. Парушева сочатъ подъ кжщата на Панко Карабатакъ, дѣто е билъ, види се, олтарътъ. Когато ще се прокарва тукъ канализацията, ще се прослѣдятъ основитѣ на храма. Олтарътъ се намира, види се, въ избата подъ най-голѣмата стая на старата кжща на Карабатака. Знае се, че нито той, нито който и да е отъ домашнитѣ му, не би се осмѣлилъ отъ страхъ да влѣзе нощѣ въ избата. Прѣдполагаме, че при копането основитѣ на старата кжща сж били намѣрени основитѣ на олтара; съ това може да се обясни страхопочитанието на домашнитѣ.

Планътъ на града и архитектурата му. Погледнете на плана на града Варна за да видите какъ еднообразно сж разпрѣдѣлени кръстосанитѣ, безконечно дълги улици на V и IV участъци, които опасватъ старата часть на града. Улицитѣ сж планирани безъ да се иматъ прѣдъ видъ естетичнитѣ изисквания при устройството на градоветѣ. Улицитѣ въ горнитѣ махали сж построени по направлението на извѣстнитѣ варненски вѣтрища и фортуни. Това е една отъ най-голѣмитѣ грѣшки въ застрояването на града.

За погрѣшната регулация на римската кула въ I участъкъ говорихме на друго мѣсто.

Архитектурата на постройкитѣ не показва нѣщо особено. Зданието на мжжката гимназия, строено по плана на единъ германски архитектъ е чуждо цвѣте, насадено въ нашата градина! Строена е въ сѣверогермански стилъ съ стрьменъ покривъ, за да не задържа снѣгъ! — А ний въ Варна нѣмаме почти снѣгове! Хубавитѣ постройки сж малко. Интересна е като творениие на стария нашъ майсторъ Уста Генчо отъ Трѣвна — съборната черква св. Богородица. Чувствува се въ нея влиянието на различни западни стилове. Прокарана е въ нея съ успѣхъ тенденцията на монументалностьта, каквато въ никоя друга варненска постройка нѣма.

Черквата св. Петка съ хубаво съчитани форми е издържана въ стилъ.

Недовършения театръ на Мусала има добрѣ съчитани форми, но безъ артистиченъ усѣтъ. Разпрѣдѣлението на пространството е добро, обаче композицията не е съ огледъ къмъ площада. Липсва монументалность, каквато се изисква при постройка на театръръ. Сгушенъ, смачканъ и не грациозенъ! „Потъналъ," както говорятъ. Леката лира, употрѣбена като декоративенъ елементъ на върха дразни окото съ несъгласуването си съ тежината и смачкана архитектура на театра.

Театръ „Лада“ е издържанъ въ стилъ. Допусната е обаче голѣма принципална грѣшка, т.е. фасадътъ не изхожда отъ разпрѣдѣлението на пространството — нѣма единство между имъ. Споредъ както е композиранъ фасада, дължината на салона би трѣбвало да бѫде по направление перпендикулярно на улицата, или щомъ като мѣстото не позволява това, трѣбвало фасадътъ да бѫде иначе композиранъ. Както се научихме фасадътъ на театра билъ взетъ отъ единъ театръ въ Букурещъ и употрѣбенъ тукъ безъ огледъ на мѣстото. Това е голѣма грѣшка; поради това се явява това несъгласие между фасада и вѫтрѣшностьта. Фигуритѣ, които стоятъ върху театра сѫ много сковани.

Отрадното за Варна е, че се чувствува вече стремежъ къмъ хубавото и скоро, може би, въ града ни ще се създаде интересна архитектура.

Охрана на старинитѣ. Първиятъ потикъ за запазване варненски старини и за тѣхното оставяне тамъ дѣто тѣ сѫ били намѣрени е далъ гръцкиятъ консулъ въ града ни (1849—1850 г.) Пап. Вретосъ; той билъ членъ на нѣколко научни дружества. Вретосъ е написалъ нѣколко съчинения и статии, между които първо мѣсто заема книгата „La Bulgarie ancienne et moderne“ (Петроградъ 1856). Отъ статиитѣ му заслужава да се отбѣлѣжи: „върху откритието въ гр. Кюстендже и върху двуязичния надписъ, намѣренъ въ Варна.“ Статията е написана на италиянски прѣзъ 1853 г.; тя е била посвѣтена на сицилския краль Фердинандъ II, който въ благодарность на откритието, се е разпоредилъ да се отсѣкатъ нѣколко златни медайлони съ лика на краля и името на Вретосъ.

Когато Вретосъ напусналъ нашия градъ прѣзъ 1851 г., изпратилъ трудоветѣ си до настоятелитѣ на гръцкото училище въ Варна, придружено съ писмо, съ слѣдното съдържание: „Като изпращамъ своитѣ трудове, писани на разни езици, пожелавамъ тѣ да бѫдатъ прѣдчета на бѫдащето прѣподаване въ вашето училище на латински, италиянски и френски езици чрѣзъ усърдието и старането на всички добри настоятели. На града Ви прѣдстои най-блестяще търговско бѫдаще. Търговията е изворътъ на благосъстоянието на всѣки градъ. Посочвамъ Ви за примѣръ богатата Одеса, която прѣди 50 години бѣше неизвѣстна въ Европа и сега се счита за трети великъ градъ на руската империя.“

Подписалъ се е Вретосъ, като „искренъ приятель на Варна.“

Имена на варненскитѣ улици и площади. Благодарение на Кр. Мирски, турени били исторически имена. Сполучливо е било прѣименувание на улицата, водяща къмъ паметното боище отъ 1444 г .Улицата се наричала „ташъ-йолъ“ (т. е. камъненъ пѫть), а сега „Владиславова,“ въ споменъ на убития полски царь. Една улица била прѣименувана на „Витрасова“

(Титъ Витраси Полионъ), който билъ управитель на областьта „долна Мидия," въ врѣмето на римския императоръ Антонинъ. Когато Витраси билъ управитель, построенъ билъ въ нашия градъ единъ водопроводъ, чрѣзъ който била докарана вода за града отъ с. Кестеричъ, отъ изворитѣ на Ана-дере. До Витрасова улица (до царь Борисъ) е билъ намѣренъ, (прѣзъ 1851 г.) при копане изба, въ една арменска кжща единъ голѣмъ мряморенъ камъкъ и върху него латински и гръцки надписъ за водопровода.

Една отъ улицитѣ, задъ Българската Държавна Банка, била наречена по името на древния градъ „Одесосъ," който билъ разположенъ на мѣстото на първия градски участъкъ (гръцка махала) и на съседнитѣ къмъ нея части отъ втория и третия участъкъ. Въ улица „Одесосъ" намѣрени били основи на древни здания съ мрямрни камъни и до близката „гръцка баня," намѣрени били набраздени дорически колони. Види се, че по тѣзи мѣста е билъ площадътъ на древния градъ Одесосъ съ храмови и други постройки.

Прѣзъ 1914 г. била назначена комисия за наименуване безимени площади и улици (на брой 160). Една отъ улицитѣ, която се намира до най-старата българска черква св. Архангелъ Михаилъ се прѣименува по името на първия нейнъ свещеникъ К. Джновски. Комисията изработила слѣдния проектъ. Отъ него извличаме слѣдното. Новитѣ наименувания да се положатъ на слѣднитѣ основи: а) по имената на мѣстнитѣ дѣйци въ врѣмето на възраждането българщината въ гр. Варна и заслужили на града, б) имената на дѣйцитѣ по възраждането, видни български писатели, борци за свободата на България, политически видни личности и видни личности отъ българската история, в) имената на важнитѣ градове, съ които е била ограбена България (Добричъ, Балчикъ, Каварна и др.,) г) имената на чужди политически и научни личности, приятели и благодѣтели на България, д) имената на исторически личности, провинциитѣ на черноморското крайбрѣжие и на древнитѣ народи, които обитавали край него (кробизи-тракийци и др.) и е) имената на личноститѣ и събитията, свързани съ историята на нашия градъ.

Аквариумътъ. За изучване морската фауна построено било въ града ни особено здание (аквариумъ). Постройката не функционира. Вотиранъ билъ кредитъ отъ Народното Събрание за инсталацията на зданието. Кредитътъ остана неизползуванъ. Втори пѫть гласуванъ. Историята се повтори. Трети пѫть събранието отпусна сумата. Повтори се сжщото (1913 г.). Зданието издигнато, но неизползувано! Похарчени нѣколко стотинъ хиляди лева!

За изучването на черноморската фауна основана била въ Русия зоологическа станция въ гр. Севастополъ. Въ горния етажъ на станцията ставатъ изучвания на фауната, а въ

долния сѫ помѣстени басейни (съ стъклени стѣни) за живи морски животни (аквариумъ). Прѣзъ 1911 г. изпратена била отъ станцията експедиция за изучване фауната край брѣговетѣ на Румѫния и България. Министерството на търговията въ Петроградъ е отпуснало на експедицията параходчето „Гайдамакъ.“ Изслѣдванията сѫ отпечатани въ записките на Академията на наукитѣ въ Петроградъ (прѣзъ 1913 г.): „С. А. Зерновъ. Къ въпросу объ изученіи жизни Чернаго моря“ и Н. Е. Максимовъ: „Образъ жизни промысловыхъ рибъ и ихъ ловля у береговъ Болгаріи и Румыніи.“ Въ станцията сѫ работили редъ години извѣстнитѣ руски учени, като: В. Чернявскій, проф. Бобрецки, А. А. Остроумовъ, Н. А. Андрусовъ и много други. Прѣзъ 1890 г. е изпратила станцията една експедиция въ Черно море; тя е констатирала присѫтствието на сѣроводорода въ дълбочинитѣ му. Прѣзъ 1891, 1892 и 1893 г. била изпратена експедиция въ Босфора, прѣзъ 1894 г. въ Мраморно море за да обясни отношението на черноморската фауна къмъ срѣдиземно-морската и прѣзъ 1895 г. въ Азовско море, за да се обяснятъ отношенията на черноморската фауна къмъ каспийската.

Севастополската станция е помѣстена въ едно великолѣпно здание. Питаме, защо нашето правителство създало нова станция (аквариумъ) на Черно море? Варненскиятъ зануриумъ е било необмислено и прибъркава дѣло!

Растителность. Нашитѣ крайморски страни и Балканътъ се отличаватъ съ нѣкои типични растения.

За да се заинтересуватъ за тѣхъ любителитѣ на българската природа, нашето дружество се разпореди да се насадятъ въ приморската градина въ Варна нѣкои такива растения. Билъ помоленъ горскиятъ инспекторъ въ Бургасъ, да изпрати отъ Малко Търновско нѣколко корена на страндженската зеленика (Rhododendron ponticum S), новъ вариететъ, нареченъ по името на откривателя му „Skorpilii.“ Зеленикатa е декоративенъ храстъ съ голѣми, зимѣ и лѣтѣ зелени листа и съ голѣми, красиви и пембяни цвѣтове. Зеленикатa покрива въ Странджа планина голѣми пространства; тя обича да расте по сѣвернитѣ склонове. Други единъ декоративенъ храстъ заржчахме да докаратъ отъ Балкана, отъ гара Кръстецъ (между Трѣвна и Стара-Загора). Това е балканска зеленика (Prunus Laurocerasus var. шипченски), която пръвъ пжть открихме въ Шипченския Балканъ (Dr. Velenorsky, Flora bulgarica I, стр. 165). Листата на храста сѫ сжщо зимѣ и лѣтѣ зелени; цвѣтоветѣ сѫ дребни и бѣлички. Отъ листата се приготовлява извѣстната, много употрѣбявана въ лѣкарството „aqua laurocerasi“

Страндженската зеленика расте по планинитѣ на Мала Азия и Сирия, а балканската въ М. Азия, Персия и др.

Като растатъ двѣтѣ зеленики по осойни мѣста, опрѣдѣли се за тѣхъ въ варненската приморска градина, едно мѣсто до моста, дѣто тѣ ще бѫдатъ насадени на групи.*)

Освѣнъ споменатитѣ зеленики разпоредено е да се насади въ градината една група храстове, растящи върху стръмния морски брѣгъ между градината и двореца Евксиноградъ. Това е единъ видъ смрадлика (Rhus coriaria), извѣстна отъ срѣдиземно-морскитѣ страни и отъ Ориента и храстътъ Hippophaë rhamnoides, извѣстенъ отъ южна и източна Европа, както и отъ Ориента и Сибиръ.

Разпоредено е да се насади едроплодеста хвойна (Juniperus macrocarpa S.), която расте на отсрѣщния стръменъ брѣгъ подъ с. Галата. Хвойната е извѣстна отъ срѣдиземноморскитѣ страни и отъ Гърция и южна Тракия.

Прѣди нѣколко години, заслужилиятъ за приморската градина г. А. Новакъ, насадилъ въ градината, между моста и Търговското училище, близу до шосето за Балчикъ, една група бѣли тополи, особенъ видъ, извѣстенъ само отъ Варна, а именно: Populus Steiniana Borm. (Populus alba nigra).

Въ алеитѣ на морската градина се срѣща дървото Celtis australis L., извѣстно отъ южна Европа, сѣверна Африка и отъ Ориента. Това дърво било прѣсадено въ градината отъ гората Хачука, находяща се между Аладжда мънастиръ и гр. Балчикъ. Въ България се срѣща това дърво много нарѣдко.

Въ двороветѣ на града вирѣе дървото „хурма“ (Diospyrus Lotus) съ малки плодове (колкото е черешата). Върху нея се прѣсажда „питомна хурма“ (D. kaki) съ едри вкусни плодове, съ портукалено-червенъ цвѣтъ. Тази хурма происхожда отъ Китай и Япония. Прѣди 60 г. я донесълъ отъ Цариградъ бащата на нашия съгражданинъ Риза бей. Вирѣе много добрѣ; плодоветѣ ѝ сѫ много вкусни. Дървото на хурмата се много цѣни; то е твърдо като кость. За прѣпоржчване е да се сади повече изъ варненскитѣ дворове. Дивата се нарича „черна“ (кара), а питомната, която се прѣсажда върху нея — „руска.“

Заслужавало би да се държи въ нашата приморска градина за запознаване на любителитѣ на нашата фауна, животното чакалътъ, който живѣе въ горитѣ, на югъ отъ езерото (на Джанавара и др.). Животното прилича до нейдѣ на вълка и до нейдѣ на лисицата. Вечерь се чува дивното му виене, което прѣдвѣщавало промѣна на врѣмето.

Близу до Аспаруховия насипъ, край тъкачната фабрика „Прогресъ“ се намира единъ чинаръ (Platanus orientalis), до чушмата наречена „чинаръ чешме.“ Дървото е вѫтрѣ кухо;

*) Зеленикитѣ сѫ получени. Страндженската зеленика по пѫтя измръзнала, та не се хванала.

въ празднината могатъ да се поставятъ нѣколко души. Дървото е полуизгорѣло, но при все това вирѣе още. Запазила се отъ него половина коруба; тя мѣри околоврѣзъ 3·70 м., диаметърътъ е 1·53, а дебелината 0·44 м. Стари чинари изкуфяватъ. Въ Анадолъ (Мидия) имало единъ чинаръ съ кухина, въ която е могла да прѣнощува цѣлата дружина (18 души) на римския пълководецъ Лиц. Муцианъ. Най-стариятъ чинаръ въ страната ни се намира въ с. Бѣлащица (до гр. Пловдивъ); той има дебелина 8 метра.

Борба противъ централизацията на старинитѣ въ София. Прѣзъ 1906 г. единъ министръ на Просвѣщението, изработилъ проектъ на закона за старинитѣ. Проектътъ билъ разгледанъ отъ нашето дружество, което рѣши да се отговори на министра слѣдното: „Съвѣтваме Ви, да не внасяте проекта въ Народното Събрание, защото съ прилагането му ще се убие всѣка охота и дѣйность на провинциалнитѣ археологически дружества. Прѣдлагаме Ви, Г-не Министре, да вземете инициатива за закрѣпването и усилването на дружествата и да свикате конференция отъ прѣдставителитѣ имъ, за да се опрѣдѣлятъ отношенията на дружествата и музеитѣ имъ къмъ държавата, както тѣхнитѣ права и длъжности!“

Музеитѣ иматъ значение не само въ столицата, но и въ провиациалнитѣ градове. Отъ голѣма важность е, щото да се съхраняватъ старинитѣ тамъ, дѣто тѣ сж били намѣрени. Така е въ Франция (законътъ отъ 1837 г.), Гърция, Румжния (1892 г.) и др.

Прѣзъ 1909 г. приготвенъ билъ новъ законопроектъ; той билъ още по-сждбоносенъ за археологическитѣ дружества и за музеитѣ имъ. Въ него е било прокарано централизирането на старинитѣ въ софийския музей и пълно неуважение и прѣнебрѣгване на арх-тѣ дружества и тѣхнитѣ музеи, които сж единственитѣ будители на любовь къмъ старинитѣ. Не трѣбва да забравимъ, че народа ни, благодарение на българското старинарство (археология) възкръсна отъ онзи летаргически сънъ, при който рискувалъ никога да не се събуди!

Варненското дружество рѣши да се ходатайствува прѣдъ министра и прѣдъ Народното Събрание да се отложи разглеждането на този законопроектъ.

Поведохме борба противъ стремежитѣ на държавата за прибиране старинитѣ въ София. Свикани били конференции на археологическитѣ дружества въ В. Търново (1910 г.), Варна (1911 г.) и на арх. конгресъ въ София (прѣзъ 1912 г.). Рѣшенията на двѣтѣ конференции сж отпечатани въ особени брошури. Подробни свѣдения за борбата сж напечатани въ годишнитѣ отчети на нашето арх. дружество.

Сражението при Варна въ 1444 г. Дружеството се е грижило за паметното мѣсто близу до града, дѣто е падналъ въ 1444 г. полскиятъ краль Владиславъ „Варненчикъ,“ въ сра-

Фи. 9. — Разположението на войската въ сражението 1444 г., текето „Паша-боб близо до разклонението на шосето за Добричъ и за Шуменъ), двѣтѣ могили (Мешели Тепе) близу до текето, Теке-Кара-ачъ (между с. с. Г. Франга и Пашакьой, дѣто е намѣренъ печатътъ на Михаилъ-Борисъ) и върхътъ Джанаваръ (югозападно отъ Варна), дѣто е намѣренъ древнехристиянскиятъ храмъ отъ врѣмето на Константинъ Велики.

жението съ турцитѣ, начело съ султанъ Мурадъ. Съ варненската побѣда турцитѣ сж докарали завладяването на Цариградъ (1453 г.). Прѣзъ 1906 г. дружеството е издало описанието на сражението; то е посветено на свѣтлата паметъ на Владислава и на всички други паднали въ сражението. Кралътъ мечталъ за великото дѣло, за освобождението на южното

славянство и за тая цѣль той жертвувалъ младия си животъ, далечъ отъ родната земя, безъ слѣди . . .

До 4 км. край шосето за Добричъ—Шуменъ се намира единъ гробъ (теке), за който има прѣдание, че въ него е погребенъ единъ паша, на който била отсѣчена главата.*) Това отговаря на станалото. Извѣстно е, че главата на краля била отсѣчена, натикната на единъ дългъ прътъ и носена изъ полесражението. Послѣ е била турена въ единъ сждъ съ медъ и изпратена въ гр. Бруса, дѣто е била разнасяна изъ града съ викове: „долу проклѣтата глава! Нека отъ родъ на родъ невѣрницитѣ да се покоряватъ на султанитѣ."

Не извѣстно какво е станало съ безглавия трупъ на Владислава; види се, че той е билъ погребенъ на боището по заповѣдь отъ султана, който три деня се е бавилъ на него. Не е изключена възможность, че трупътъ е погребенъ въ гроба до 4 км.; той е обграденъ съ камъни плочи и отгорѣ е поставенъ единъ стълпъ. Гробътъ е построенъ по направление отъ западъ къмъ истокъ. Това би показвало, че той е християнски. Когато прѣзъ 1909 г. е билъ разкопанъ гроба отъ иманяри, намѣренъ е билъ въ него човѣшки скелетъ ужъ безъ глава. Разкопаването на гроба, което стана скришно, безъ знанието на властитѣ, подигна голѣмъ шумъ въ полскитѣ, маджарски и чехски вѣстници. Академията на наукитѣ въ гр. Краковъ изпратила въ Варна Г-нъ Янъ Гжегожевски. Като резултатъ отъ неговото ходене, е трудътъ: „гробъ на Владислава" (писанъ на полски). Подиръ нѣколко години е дошелъ сегашниятъ легатъ на полската република въ София, Г-нъ Д-ръ Т. Ст. Грабовски; той е издалъ друго съчинение на полски за гроба на Владислава „Варненчикъ." Въ него има помѣстени нѣколко илюстрации съ ликоветѣ на Гжегожевски, Х. и К. Шкорпилъ, Г. Димитровъ и др. Г-нъ Грабовски прѣдлага да се състави общъ комитетъ за съграждане паметникъ на Владислава до 4 км.; въ този комитетъ да влизатъ прѣдставители на всички народи, които зели участие въ сражението, а именно: поляци, маджари, хървати, румжни, българи, чехи и др.

Отъ чехитѣ зели участие 300 пѣхотинци и 100 конника на чело съ гетманъ Чейка. Всичкитѣ паднали въ сражението.

Интересно е, че въ гр. Варна имало, до прѣди нѣколко години, единъ турски гробъ на „Теке-баиръ" въ III уч., по-долу отъ общинския театръ. Въ гроба е билъ погребенъ главниятъ знаменосецъ Алемдаръ на султанъ Мурадъ въ сражението 1444 г. Прѣди нѣколко години срѣщнахме се въ града Варна съ единъ отъ наслѣдницитѣ му Али Риза паша. Той е прѣдалъ на насъ единъ бератъ отъ врѣмето на султанъ Се-

*) Пашата зима отсѣчената си глава, турга я подъ мишницата и продължава да се сражава. Единъ човѣкъ се очудва на това, като е казалъ: „какъ може да се сражава човѣкъ безъ глава?" Въ този моментъ пада човѣкътъ и го погребватъ на сжщото мѣсто.

лимъ III (1792 г.), съ който се назначава единъ отъ наслѣдницитѣ на Алемдара, за духовенъ началникъ на текето, който да се моли за успокоение душата на основателя на текето хаджи Алемдаръ (знаменосецъ).

Фиг. 10. — Паметникътъ на „Владиславъ", поставенъ въ 1856 г. отъ поляцитѣ върху могилата Мєшели-тепе (между гр. Варна и с. Паша-кьой). Паметникътъ билъ съборенъ слѣдъ една година (1857 г.).

Поляцитѣ, които сж служили въ кримската война (1856 г.) въ турската армия, поставили паметникъ на едната отъ двѣтѣ могили, находящи се около половинъ километръ далечъ отъ гроба до 4 км., по направление къмъ с. Пашакьой. Върху паметника билъ издълбанъ на латински и на полски слѣдниятъ надписъ: „на кралъ Владиславъ III Ягелонски и на полскитѣ рицари, паднали до Варна на 10 Ноември 1444 г.". Нѣколко мѣсеца слѣдъ поставянето паметникътъ, той билъ подровенъ отъ иманяри и се е съборилъ (падналъ). Иманяритѣ търсили пари (имане) подъ него. Камънитѣ били послѣ разнесени. Види се, че тѣ били употрѣбени за нѣкоя турска постройка въ гр. Варна.

Археологическото дружество прѣдложило на комисията за старинитѣ въ София да му се възложи охраната на гроба. Съгласно рѣшението на комисията за старинитѣ отъ 17 априлъ с. г., утвърдено отъ Министерството на Просвѣщението съ заповѣдь № 2272 отъ 18 май с. г., охраната на гроба „Пашабоба-теке" до 4 км., въ който се прѣдполага да е билъ погребенъ полскиятъ краль Владиславъ, се възлага на Археологическото Дружество въ Варна.

Прѣзъ 1920 г. ни съобщи полската легация въ София, че културнитѣ дружества въ Полша живо се заинтересуваха за гроба. Полското Министерство на Културата и Искуствата разглежда по настоящемъ проекта за издигане върху гроба на Владислава единъ общъ полско-български паметникъ или параклизъ въ паметъ на Владислава и другитѣ паднали тамъ герои, който сжщеврѣменно би засвидѣтелствувалъ за старото полско-българско братство. Този проектъ, мисля, казва въ писмото си, управляющиятъ Легацията Д-ръ Т. Грабовски ще се реализира въ скоро врѣме, щомъ като настанатъ по-нормални политически и икономически условия, както въ Полша, така и въ България.

Когато българскиятъ министръ-прѣдседатель посѣтилъ прѣзъ 1920 г. съборната черква въ гр. Краковъ, той е положилъ върху гробницата (саркофагътъ) на Владислава, лавровъ вѣнецъ съ българска лента и полския надписъ: „На защитника на Варна — признателна България.“

Гробницата е праздна. Безглавиятъ трупъ на краля е погребенъ нѣкждѣ до Варна, а главата, която му е била отрѣзана на полесражението отъ единъ турчинъ, е била занесена, по заповѣдь на султана, въ гр. Бруса, дѣто е била носена изъ града. По прѣдание тя била погребена въ единъ мънастиръ въ близката планина „Кишишъ да-а“ (Олимпъ).

Окржжното Управление е съобщило на 25. XII. 1920 г. (№ 1544) на прѣдседателя на варненската мюсюлманска вѣроизповѣдна община, по разпореждането на Министерството на Народното просвѣщение (културното отдѣление), да се почисти, залѣси и огради мѣстото около гроба. Въ противенъ случай ще се отнеме мѣстото.

Мюсюлманската община молила прѣзъ 1921 г., мартъ мѣсецъ, варненската градска община, да се направи окопъ-ограда около гроба и да се почисти мѣстото наоколо. Въ молбата се казва, че гробътъ е единъ религиозенъ паметникъ за мюсюлманското население.

Мѣстото около гроба е четвъртито съ страни дълги 29·85 м. отъ изтокъ, 25 м. къмъ западъ, 75·75 м. отъ югъ и 78·40 с. отъ сѣверъ (до Добришкото шосе).

Съ помощьта на трудовата повиность (мюсюлманска) направенъ билъ окопа-ограда и се почисти мѣстото. Остава да се направи живъ плетъ и да се залѣси.

При печатането на настоящитѣ редове получихме отъ директора на варненската мюсюлманска прогимназия Нури Османъ ефенди, слѣднитѣ свѣдения за гроба „Паша-боба-теке“: „до гроба е билъ убитъ Караджа паша, главнокомандующъ лѣвото мюсюлманско крило въ сражението 1444 г. Жена му Селджука Султана била сестра на султана Мурадъ II; тя била дъщеря на Челеби султанъ Мехмедъ I, слѣдователно Караджа

паша е билъ зеть на султанъ Мурадъ II, който стоялъ на чело на своитѣ войски въ сражението 1444 г.

Селджука е уредила при гроба безплатна трапезария, медресе (училище) и джамия. За издръжката на гроба и заведенията при него султанътъ подарилъ мѣрата около сегашното близко село Пашакьой (т. е. пашово село). Това село било вакъвъ на текето. Между селото и гроба има двѣ могили, наричани сега „мешели-тепе," защото били покрити съ джбова гора (меше); тѣ се наричали Санджакъ-тепе и Мурадъ тепе. На първата било поставено въ сражението Мохамедовото знаме (санджакъ) и на втората (по-голѣма) стоялъ султанъ Мурадъ." Като питахме Нури Османъ, отъ кждѣ има тѣзи свѣдения, той ни отговори, че отъ турската история.

Около текето личатъ слѣди отъ четвъртита ограда, която загражда едно пространство отъ около три декара. Възможно е, че въ нея ще се намѣрятъ основитѣ на джамията, трапезарията и медресето. Гробътъ съ четвъртита ограда (зидъ) около него личи.

Фиг. 11. — Металическо украшение отъ конска збруя, намѣрено на боището отъ 1444 г.

Фондове. Освѣнъ дружествени фондозе при нашето дружество има депозирани суми за други фондове. Трѣбвало би щото други фондове, които има въ града да се прибератъ въ нашето дружество. Комисията за отпразднуване 30 годишнината отъ освобождението ни, въ засѣданието си на 8 априлъ 1909 г. рѣши: 1) сумата 666 лева отъ фонда паметникъ „Царь Освободитель" да се прѣдаде на Археологическото дружество; 2) да се помоли комитета по посрѣщане рускитѣ гости, въ врѣмето на откриването на софийския паметникъ „Царь Освободитель," да приеме щото събраната сума по този случай (нѣколко хиляди лева) и останала неизразходвана да се присъедини къмъ горния фондъ и 3) така образувания фондъ да мине подъ управлението на варненското арх. дружество, което да публикува въ своитѣ издания състоянието на фонда.

Сумата 666 лева е получена въ дружеството. За втората сума писахме (№ 622 отъ 23 априлъ 1909 г.) до прѣдседателя на комитета, безъ да получимъ обаче отговоръ.

Въ засѣданието на настоятелството на Арх-то дружество на 18. IX. 1920 г. (протоколъ № 96) запита единъ членъ какво е станало съ 2000 лева, които не сж били изпратени въ София за съюза на българскитѣ учени, писатели и художници.

Извѣстно е, че варненцитѣ събрали около 40,000 лв. за съюза за да се издадатъ материали за изучване Добруджа. Въ едно засѣдание на комитета нѣкои членове на Арх-ското дружество (особенно Ил. Веновъ) съ силно аргументирани доводи сж изтъкнали, че сумата трѣбва да остане въ Варна, защото тя е събрана отъ варненцитѣ за изучване Добруджа, съ което се занимава отъ редъ години, нашето Археологическо дружество. Сега съжаляватъ мнозина присжтствующи на събранието, че не е било възприето прѣдложението да остане сумата въ Варна.

Фондъ за изработване портрети на заслужили дѣйци по възраждането на българщината въ града ни. За фонда е отпусналъ общинскиятъ съвѣтъ 500 лева. Сумата е внесена въ нашето дружество (прѣзъ 1911 г.).

Фондъ паметникъ Владиславъ. Има събрани 20 л. отъ България и 38 отъ Полша.

Маджарското историческо дружество въ Буда-Пеща (Magyar Törtenelmi Tarsulat) е съобщило (прѣзъ 1909 г.), че е събрало за паметника 198 корони.

Паметникътъ ималъ да бжде поставенъ върху могилата, находяща се край добришкото шосе, отсамъ новитѣ гробища. Могилата, заедно съ мѣстото около нея (за градинка) е отпусната за тая цѣлъ отъ общинския съвѣтъ. При всичко това, могилата е била пройзволно застроена!

Фондъ „Българска История." Господа офицеритѣ отъ варненския гарнизонъ уредиха прѣзъ 1920 г. нѣколко забави за фонда „Българска История"; тѣ не пожалиха врѣме и трудъ и успѣха да събератъ за фонда при нашето дружество една сума отъ 34,898 лева. Господа офицеритѣ напечатаха брошурка „Нѣколко страници изъ българската история" (сжщата е прибавена къмъ настоящитѣ извѣстия).

Царица Елеонора е подарила прѣзъ 1910 г. двѣстѣ лева за фонда „История на Варна."

Имотъ. Дружеството ни притежава нива отъ 4 декара и 800 ара, находяща се надъ устието на р. Камчия, въ древното окопово укрѣпление построено отъ Аспаруха за защита на морския брѣгъ противъ десантитѣ на гърцитѣ. Нивата е била купена съ паритѣ на бившето туристическо дружество. Добрѣ ще бжде да се построи тукъ туристична барака за подслонъ и прѣнощуване на туристи. Подслонътъ намиратъ сега туриститѣ въ съсѣдния военененъ пограничнъ постъ (гл. отдѣлътъ „туристика").

Варненскиятъ общински съвѣтъ е отпусналъ 15 декара мѣсто около основитѣ на древнехристиянския храмъ задъ

канала, въ мѣстностьта „Орта-Чаиръ.“ Дружеството зима 66 л. годишенъ наемъ съ задължение на наемателя, че ще пази старината.

Касата. Къмъ 1 януари 1920 г. е имало 1531 лева въ наличность, въ спестовната книжка № 171,779 — 3,388 и въ № 240,854 — 4,756·85 лв. Всичко 9,675·85 лева. (Споредъ акта № 10 отъ 18. III. 1920 г. подписанъ отъ провѣрителя Я. Найденовъ. Вториятъ провѣритель Д. Мутафовъ се е поминалъ, а подгласници при избора не е имало).

Варненската община е отпуснала помощь 5000 л. по бюджета за 1920 г. Малки суми постжпили отъ нѣкои селски общини въ окржга. За наема на зеленчуковата градина до канала, въ мѣстностьта Орта-чаиръ, сж постжпили 66 л., за наема на нивата до устието на Камчия 247 л., за наема на зеленчуковата градина на Узунъ-кумъ 4,104 л. и отъ Министерството на Просвѣщението 500 л.

Старини въ двореца Евксиноградъ. Въ двореца сж прибрани прѣди 15—20 години нѣколко старини, които сж били намѣрени между града и с. Пашакьой, на сѣверъ отъ добришкото шосе. Намѣри се единъ градоначалникъ, който вмѣсто да ги изпрати въ варненския музей, прѣнесалъ ги направо въ двореца. Старинитѣ сж двѣ мряморни глави отъ статуи и нѣколко интересни капители (отъ колони), украсени съ човѣшки фигури. Капителитѣ сж поставени въ градината около мънастиря св. Димитръ и служатъ като подложки на саксии. Царьтъ е обѣщалъ да ги изпрати въ нашия музей.

Изложени старини на гара Девня. За да се възбужда интересъ къмъ старинитѣ, разпоредихме се, да се поставятъ на гара Девня старини съ обяснителни табели. Сега сж поставени двѣ такива, а именно: 1) римска гробница (саркофагъ) отъ трети вѣкъ сл. Хр.; тя била намѣрена близу до гарата, дѣто е високата пещь за горене варь и 2) надгробна плоча (съ латински надписъ) на нѣколко римляни.

Имаме намѣрение да изправимъ до старинитѣ двѣ шесть метра дълги колони, които стоятъ сега въ близката рѣка, на югъ отъ моста, прѣзъ който минава шосето отъ Варна за Шуменъ. Колонитѣ трѣбва да се извадятъ отъ водата; тѣ произхождатъ отъ нѣкой язически храмъ. Въ Девня личатъ остатъци на римския градъ Марцианополъ, който билъ основанъ отъ императора Траянъ, прѣди около 1800 години и нареченъ по името на сестра му Марциана. Прѣзъ Девня минавалъ римскиятъ пжть, който съединявалъ гр. Анхиало съ гр. Исакча (наричанъ въ древно врѣме Новиодунумъ), въ сѣверна Добруджа. Пжтьтъ е минавалъ прѣзъ Абтаашкото кале (Abrittus) и Адамъ-клисе (Tropeum Traiani).

Прѣименуване новата спирка до с. Тестеджи (между Провадия и Синделъ). Дружеството ни прѣдложи на Дирекцията

на желѣзницитѣ да се нарѣче тя Панисово, защото близу до нея се е намирала въ римско врѣме станцията „Панисосъ," на пжтя отъ Дунава (отъ Исакча) до гр. Анхиалъ. Коренътъ на името ѝ е тракийски; „паня" е означавало мочурливо мѣсто. Дѣйствително се намира селището на станцията край блатата на Провадийската рѣка. Въ историята станцията се споменува въ 586 г. сл. Хр., когато аваритѣ я разрушили.

Старини отъ Добруджа. Прѣзъ врѣмето на послѣдната война нашитѣ окупационни власти, които се намирали въ сѣверна Добруджа се разпоредили, прѣдъ видъ на това, че германскитѣ войски почнали да дигатъ разни старини, да прибератъ находящитѣ се такива въ развалинитѣ до с. Пантиелимонул-де-сусъ и до с. Каранасуфъ и да ги изпратятъ на съхранение въ варненския музей. До първото село се намиратъ развалинитѣ на римския градъ Ulmetum, край пжтя за Рѣка Девня (Marcianopol) къмъ Abrittus (Абтаашко) кале въ южна Добруджа), Tropaeum Traiani (Адамъ-клисе, Ulmetum и Исакча (Noviodunum) на Дунава.

Развалинитѣ до с. Каранасуфъ принадлежатъ на елинския градъ Истросъ (Istros).*)

Германцитѣ правили разкопки въ Istros, до Кюстендже (двѣ могили и др., разкопани отъ Schukhardt и Schmied отъ Берлинъ), до Манкалия (разкопаване на старохристиянски храмъ отъ Iacobs) и др. Старини, които сж били намѣрени, били опакувани и изпратени въ Германия. Правихме постжпки да се спрѣ дигане на нѣколко сандъка съ старини отъ Кюстендже, но не сполучихме.

Старинитѣ, които сж били оставени въ варненския музей на съхранение, ще бждатъ повърнати на ромжнскитѣ власти.

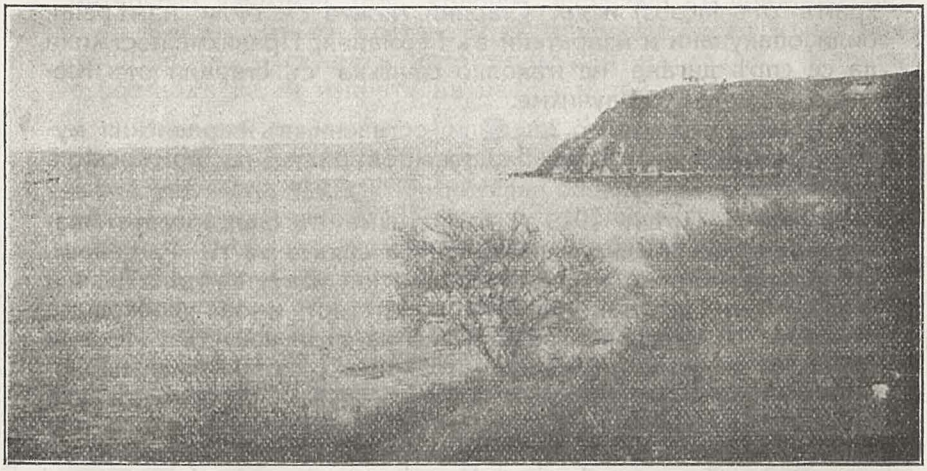
Трѣвна. Прѣзъ 1919 г. изпратихме въ Българската Академия въ София едно изложение на архитекта А. Рашеновъ за положението на старитѣ български изкуства въ Трѣвна (рѣзбарство, архитектура и иконопитство) и за необходима нужда да се уреди въ града музей на тѣзи изкуства. Иска-ли нѣкой да се запознае съ старото наше рѣзбарство и иконопиство, трѣбва да я посѣти. Цѣлиятъ градъ е строенъ въ духа на старото изкуство, всѣка кжща и черква носятъ много или малко отпечатъкъ на старитѣ ни традиции въ изкусткото.

Месемврия. Прѣзъ 1906 г. отправихме молба до Министерството на Народното Просвѣщение за запазване месемврийскитѣ черкви отъ разрушение. Министерството натова-

*) Румжнската Академия въ Букурещъ е правила разкопки въ двѣтѣ развалини. Намѣрени сж били много камъни съ надписи въ които се говори за исторически събития и за границитѣ на истроската територия въ врѣме на римския императоръ Клавди и Траянъ, подложки на статуи, поставени на благодѣтелитѣ на града и на императоритѣ Макринусъ, Максиминусъ и др.

рило К. Шкорпилъ и бургаския окржженъ архитектъ, да опишатъ черквитѣ и да се зематъ мѣрки за запазването имъ. По поискване на нашето дружество, Академията на наукитѣ въ София, е командирувала прѣзъ 1921 г. архитекта А. Рашеновъ за довършване описанието на черквитѣ.

Проектирани отдѣли въ музея: 1) прѣдложено било на тукашното ловджийско дружество да се притече на помощь на музея, като ще уреди на свои срѣдства особенъ отдѣлъ въ музея съ нѣкои типични животни (прѣпарирани) на нашенската фауна. Посѣтителтъ на музея ще иска да се запознае на пр. съ чакала, обитателя на горитѣ на Джанавара и на Гюндузъ чушма, съ разни птици като гмурци-потапници, гяволици (карабатаци), бѣлитѣ чайки (мартини) и други, които обитаватъ нашето пристанище и др. 2) говорено било на музикалното дружество да земе грижа да събере народни музикални инструменти изъ окржга и 3) говорено било на учителитѣ да си съставятъ „училищенъ“ отдѣлъ, въ който да се събератъ разни прѣдмети изъ нашитѣ първи училища и др. За жалость обаче до сега нищо не е направено! Само обѣщания! Очакваме че новосъздаденото „рибарско училище“ ще уреди отдѣлъ за особеноститѣ на черноморската и езерна*) фауна.

Фиг. 12. — Мисътъ до с. Галата (съ стария и новия фаръ).

*) Съ прокопаването на канала между езерото и морето прѣзъ 1907—908 год. се осолила водата на нашето езеро. Вслѣдствие на това рѣчната риба (шарани, щуки и др.) и раци изчезнали. Прѣди прокопаването били улавяни въ езерото до половинъ милионъ раци годишно. Щомъ като навлѣзнала въ езерото морската вода, по черупкитѣ на рацитѣ се налѣпили по 50—100 морски раченца (Balanus) и рацитѣ измрѣли отъ тяжесть и отъ солената вода. Съ почнатото прокопаване на но-

Туристика.

Настоящитѣ редове сѫ написани съ цѣль да възбудятъ интересъ къмъ роднитѣ мѣста. Когато уредихме изложбата „Варна въ картини," съставихме въ нея особенъ отдѣлъ за туристиката, за да се запознаятъ посѣтителитѣ съ красивитѣ мѣста на нашия черноморски край. Гордостьта на Варна е морето, езерото и редъ прѣлестни мѣстности. Нѣма по-красиви мѣста на цѣлото черноморско крайбрѣжие отъ Одеса чакъ до Босфора. Рускиятъ пѫтешественикъ В. Тепляковъ е билъ изненаданъ въ 1829 г., когато е пристигналъ по море въ „красавицата Варна," както я нарича той. „Съ палубы корабля городъ и окресности представляютъ картину очаровательную. Я съ восхищеніемъ смотрѣлъ на берега которые въ этомъ мѣстѣ необыкновенно прелестны. Дикіе утесы, и цвѣтущая зелень, бѣгущіе съ горъ фонтаны, и это голубое, необозримое море составляютъ здѣсь очаровательную смѣсь природы романтической съ нѣжною, буколическою природою. Издали амфитеатръ бѣлыхъ домиковъ и горизонтомъ зеленѣющихся позади горъ, представился, както прекрасная панорама глазамъ моимъ."

Красива е родната природа! Чудесна и прѣлестна е тя! Съ болки на сърдце нашиятъ Вазовъ е писалъ, че ний не я оцѣняваме: „Ахъ ний живѣеме въ тебе като сѫщи чужденци и дивний видъ твой ни не стрѣска, не привлича!

Любовьта къмъ Родината е най-искреното, най-дълбокото и най-измѣното чувство на Вазова; то е неизчерпаемъ изворъ на вдъхновение у него.

Отечество любезно, какъ хубаво си Ти!
Какъ чудно се синѣе небето Ти безкрайно!
Какъ твоитѣ картини мѣняватъ се омайно . . .
При всѣки погледъ нови, по-нови красоти.
Тукъ весели долини, тамъ планини гиганти,
Земята пълна съ цвѣте, небето съ брилянти . . .

Всичко ми е родно, казва Вазовъ, близко до сърдцето и душата. Всѣка горичка, долинка, канара, връхъ ми говорятъ на язикъ понятенъ; чувствувамъ, че тѣ сѫ мои, наши български, и азъ съмъ тѣхна плътъ, единъ въздухъ и едно слънце сѫ ни хранили . . . Всѣка нейна красота ми е скѫпа, всѣко нейно величие е по-велико отъ мене и ме прави да се гордѣя.

вия каналъ между нашето езеро и Гебедженското може да се прѣдположи, че при много силнитѣ източни вѣтрове, водата въ нашето езеро ще се надуе до толкова, че ще мине въ другото езеро, ако течението въ канала не ще да бѫде силно. Новото рибарско училище трѣбва да се залови съ изучването на въпроса кои риби би могли да се завъдятъ въ соленикавата (бракичната) вода на нашето езеро. Трѣбва да се земе прѣдъ видъ Мандренсвото езеро (до Бургасъ) на което водата е сѫщо полусолена; въ него се въди, както въ нашето, кефалътъ и др.

Охранителни области. Въ много държави се охраняватъ извѣстни забѣлѣжителни и живописни мѣстности. Това сж така наречените „народни паркове (градини).“ Когато въ 1872 г., въ конгреса въ Вашингтонъ, билъ прѣдложенъ законопроектъ за създаване първа народна градина, единъ отъ народнитѣ прѣдставители е казалъ слѣднитѣ замѣчателни думи: „нека служи градината за утѣшение и приятно прѣкарване на народа“ (for the health and pleasure of the nation).

Началото на охранителнитѣ области въ нашия край турихме прѣди 20 години въ Аладжа мънастиръ, който е една отъ най-живописнитѣ мѣстности въ Варненско. Други мѣстности, които трѣбва да се охраняватъ, е брѣгътъ подъ с. Галата, върхътъ Джанаваръ-тепе, устието на р. Камчия, Декили ташъ до Гебедже и брѣгътъ между Варна и мисътъ св. Никола.

Въ охранителнитѣ области не се позволява да се сѣкатъ дървета*) и да се уничтожаватъ типични растения и животни.

Околностьта на Варна.

А. Южно отъ града има за разглѣждание прѣградата която раздѣля езерото отъ морето, Аспаруховиятъ насипъ и основитѣ на старохристиянски храмъ съ кръщелня. Оттатъкъ прѣградата е охранителната область между карантината и галатския фаръ, петь-тѣхъ могили до с. Галата, които се гледатъ отъ града на южния хоризонтъ, гориста мѣстносъ за лѣтни разходки „Гюндузъ чушма“ (край шосето за Бургазъ), Арапъ чушме (между Гюндузъ и карантината) и паметната мѣстностъ Джанаваръ съ развалинитѣ на единъ мънастиръ отъ врѣмето на Константинъ Велики.

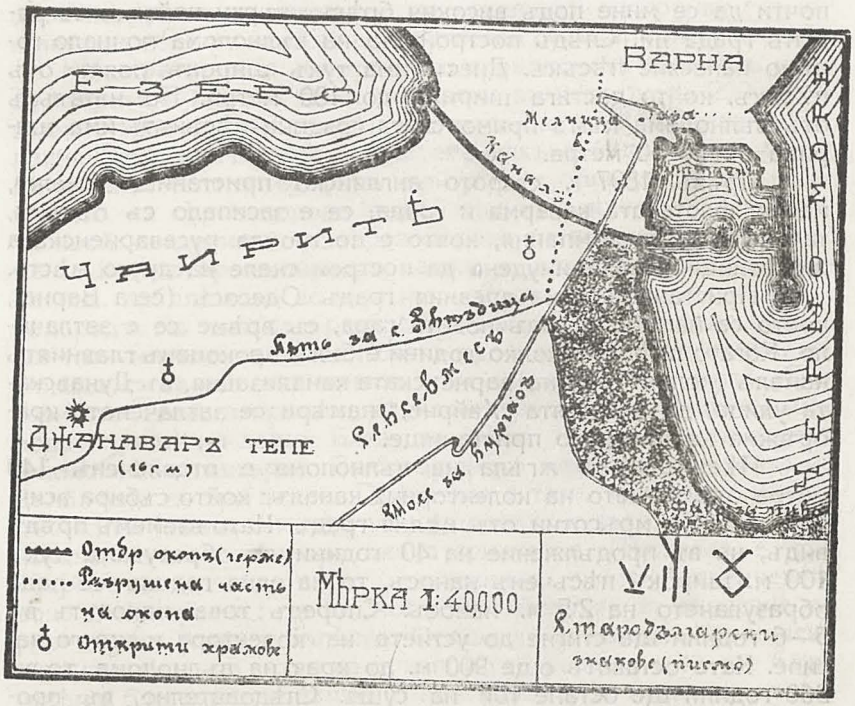
Отдалечена мѣстность за посѣщение е устието на р. Камчия.

Прѣградата между морето и езерото. Първоначално морето е било направо съединено съ езерото, което образувало морски заливъ. Прѣградата се е образувала постепенно отъ наноситѣ на морския пѣсъкъ. Подпочвенитѣ води на прѣградата съдържатъ сѣроводородъ, та миришатъ на гнили яйца. За присжтствието на този миризливъ газъ въ подпочвата узнахме котато билъ прокопанъ каналътъ, който съединява морето съ езерото.

Върху прѣградата открихме остатъци на интересни старини а именно: 1) колова постройка отъ 3 — 4 вѣкъ прѣди Христа, 2) основи на старохристиански храмъ и 3) насипъ, който билъ съграденъ отъ Аспаруха.

---

*) Турцитѣ иматъ хубавъ обичай да запазватъ гори („кору“) до тѣхнитѣ мънастири (текета). По прѣдание, който отсѣче дърво отъ такава гора, ще му се случи нѣкое нещастие.

Фиг. 13. — Прѣградата между морето и езерото (старохристиянскиятъ храмъ въ чаиритѣ и на Джанаваръ Тепе, Аспаруховиятъ насипъ и древнебългарскитѣ „рѣзи и черти").

Прѣградата се състои отъ пѣсъкъ, размѣсенъ съ морски черупки. Прѣзъ 1907 год. сж били правени сондажи на дълбочина 52 метра за търсене вода (за парната мелница „Сила"). Водата не е била намѣрена. До тази дълбочина излизалъ само пѣсъкъ. Гдѣто е имало на прѣградата мочорлуци излизатъ пластове до 1·5 м. дебели отъ торфъ образуванъ отъ прѣплетеня корени на водни растения (тръстика и др.). Въ южната часть на прѣградата, близу до варненската махала Севсевмесъ, излиза желтеникава глина (на дебелина до 2 м.) и подъ нея слѣдва пѣсъкътъ.

Морето постоянно нанася пѣсъкъ на брѣга. Скотобойната, която е била построена на самия брѣгъ прѣзъ 1908 год. днесъ е отдалечена отъ морето около десеть метра. Това показва че всѣка година е билъ нанесенъ около единъ метъръ пѣсъкъ. Това голѣмо нанасяне се дължи тука на това обстоятелство, че на близо е южниятъ вълноломъ на варненското пристанище и особенъ вълноломъ, който пази устиего на канала отъ нанасяне пѣсъкъ.

Грозящо нанасяне се забѣлѣзва въ жгъла на главния вълноломъ и града. Прѣди 40 години край морето не е могло

почти да се мине подъ високия брѣгъ, върху който е съграденъ града ни. Слѣдъ постройката на вълнолома почнало голѣмо нанасяне пѣсъкъ. Днесъ има тукъ широкъ поясъ отъ пѣсъкъ, който достига ширина до 100 метра. По нататъкъ отъ вълнолома къмъ приморската градина пѣсъкътъ има ширина около 50 метра.

Прѣзъ 1897 г. старото английско пристанище (скеле), между флотската казарма и града, се е засипало съ пѣсъкъ, та английската компания, която е построила русеварненската желѣзница била принудена да построи скеле на друго мѣсто.

Пристанището на древния градъ Одесосъ (сега Варна), което се намирало задъ новата гара, съ врѣме се е затлачило. Когато прѣди нѣколко години е билъ прокопанъ главниятъ каналъ (колекторъ) на варненската канализация, въ Дунавската улица, до джамията „Хайрие," намѣри се затлаченото крабрѣжие на древното пристанище.

Пѣсъкътъ въ жгъла на вълнолома е отдаленъ 140 метра отъ устието на колекторния каналъ, който събира всичкитѣ води и мръсотии отъ цѣлия градъ. Като вземемъ прѣдъ видъ, че въ продължение на 40 години се образувалъ тукъ 100 м. широкъ пѣсъченъ наносъ, то на една година се пада образуването на 2·5 м. наносъ. Споредъ това наносътъ въ 5—6 години ще стигне до устието на колектора и ще го засипе. Като оставатъ още 900 м. до края на вълнолома, то въ 360 години ще остане той на суша. Слѣдователно, въ продължение на около 400 години, ще сполети нашето пристанище подобна участь каквато е сполѣтѣла древното пристанище.

Коловата постройка, за която говоримъ по долу, е отдалечена отъ морето около 900 метра; тя происхожда отъ прѣди около 2300 години.

Аспаруховиятъ насипъ, за който споменуваме на друго мѣсто, е отдаленъ отъ морето на около 600 метра; той първоначално е билъ на морския брѣгъ, защото отбранителитѣ му имали да отблъсватъ излизането на неприятеля на брѣга. Отъ горното се вижда, че въ продължението на 1240 години, отъ както е дошелъ Аспарухъ, се е образувалъ наносъ около 600 метра, отъ морето до насипа т. е. въ една година около половинъ метъръ.

За основата на нашитѣ изчисления за старостьта на прѣградата взимаме минимумъ половинъ метъръ. Споредъ това прѣградата, която е дълга около 1,500 метра, се е образувала, въ продължение на около 3000 години.

Нашитѣ изчисления за старостьта на прѣградата*) нами-

*) Близу до прѣградата, край тъкачната фабрика „Прогресъ" е намѣрилъ г. Гюровъ единъ пластъ пѣсъчливъ камъкъ, боядисанъ съ манганова руда. Анализътъ произведенъ отъ Ив. К. Дрѣновски, директоръ на фабриката „Орелъ" показва слѣдния съставъ: 1) пѣсъкъ 63·11%, 2) манганенъ двуокисъ 27·30, 3) желѣзенъ четириокисъ и 5·84 калциевъ окисъ и др. 2·34%. Всичко 98·54.

ратъ подкрѣпа въ находката на наколнитѣ постройки отъ камения периодъ въ нашето езеро (гледай отдѣла туристика „В.“).

Минерална вода. Когато билъ прокопаванъ каналътъ между езерото и морето, били намѣрени въ него около 200 килограма мѣдни римски монети отъ врѣмето на Константинъ Велики. Една значителна часть отъ тѣхъ е била прѣобърната на черенъ мѣденъ сулфидъ, който се е образувалъ отъ дѣйствието на сѣроводорода върху мѣднитѣ монети. Въпросътъ за пройсхождението на сѣроводорода оставаше за насъ тъменъ. Когато прокопаването канала е достигнало до 4 м. дълбочина, забѣлѣжила се миризма на гнили яйца, т. е на сѣроводородъ. По това се е разбрало, че подпочвената вода съдържа този миризливъ газъ. Когато прослѣдихме кладенцитѣ, находящи се на югъ отъ канала, къмъ варненската махала „Севсевмесъ,“ констатирахме, че кладенчевата (подпочвена) имъ вода мириши на лошо. Близу до канала излиза водата плитко (около единъ метъръ). По-близу къмъ махалата тя излиза на дълбочина до три метра. Причината е тази, че тука не излиза пѣсъкътъ (съ морски черупки) на повърхностьта, както е край канала, но на дълбочина около три метра. Пѣсъкътъ е тука покритъ съ единъ пластъ жълтеникава глина. Кладенчевата вода е минерална; тя би могла да послужи за лѣкуване на ревматизмъ и други болѣсти. Остава да се направи химически анализъ. Ако ще може да се използува водата, това ще бѫде голѣмъ благодатъ за нашия градъ. Банитѣ би могли да се построятъ край политѣ на Джанавара, дѣто сѫ сега зеленчуковитѣ градини, които обработва варненската община и военнитѣ. Мѣстностьта не е изложена на постоянни вѣтрове, както мѣстата около канала.

Дърветата край шосето за Бургасъ, близу до канала, не вирѣятъ и постепенно изсъхватъ; това е причинено, види се, отъ това, че тука има само пѣсъкъ съ подпочвена сѣроводородна вода. По нататъкъ къмъ махалата тѣ вирѣятъ, защото надъ пѣсъка се намира пластъ глина.

Пройсхождението на сѣроводорода може да се отдаде на измрѣли морски животни, които сѫ били изхърлени отъ морето и засипани съ пѣсъкъ. Интересно е въ нашето море, че на дълбочина около 200 метра има сѫщо сѣроводородъ; вслѣдствие на това никакви животни не могатъ да живѣятъ по надълбоко отъ 200 м. Подъ тази дълбочина морето е „мъртво“.

Колова постройка (историческа). При прокопаването канала била прѣсечена една древна постройка върху колове (пилоти); тя е отдалечена отъ морето около 900 метра. Коловетѣ сѫ три метра дълги; върху тѣхъ е имало мрѣжа отъ хоризонтални греди и останки отъ древна постройка. Извадени сѫ били около 1000 колове, 140 кубика ломенъ камъкъ, мраморни отломаци съ елински надписи и части отъ статуйки и изображения (релиефи).

Интересни сж отломаци на мряморенъ саркофагъ (гробница), украсенъ съ меандри и релиефи. Намѣрени били плочи отъ двѣтѣ страни профилирани и украсени съ кръстове и др.; тѣ пройсхождатъ отъ близкия храмъ въ чаиритѣ.

Фиг. 14. — Часть отъ мрямората гробница (саркофагъ) съ изображения, намѣрена върху коловетѣ въ канала.

Древната постройка е била язическо светилище; то се намирало до моста на рѣката, която едно врѣме е минавала тукъ, като е съединявала морето съ езерото. Прѣзъ тука е минавалъ пжть отъ Варна къмъ югъ. Споменахме, че коловата постройка се е намирала първоначално на брѣга на морето. Въ материала, който вадила дълбающа машина (драга) при прокопаването канала, намѣрили се много парчета на глинени сждове и др. Интересно е, че тѣзи парчета сж утъркулени и обли, защото водата ги раздвижвала, когато тука, прѣди 2,000 години, е билъ морскиятъ брѣгъ.

Древнехристиянскиятъ храмъ въ „Чаиритѣ." На югъ отъ коловата постройка се е намирала до прѣди 15 години, една могила, извѣстна у населението подъ турското название „пиринчъ-

тепе“ (т. е. оризена могила). Въ турско врѣме правени били до нея опити за сѣене оризъ.

Когато прѣзъ 1909 година я разкопахме, намѣрихме подъ могилния насипъ основи на единъ старохристиянски храмъ отъ врѣмето на Юстиниянъ, който съградилъ св. София въ Цариградъ. Основитѣ сж 18 м. широки и повече отъ 20 м. дълги и завзиматъ повърхность отъ около 400 кв. метра. Остава да се очистятъ още западнитѣ пристройки на храма, къмъ които се е слизало по нѣколко стжпала. Най-интересната часть на храма е една пристройка до олтаря, която е служила за кръщаване. Въ нея има купелъ въ видъ на кръстъ, съ стъпала, по които се е слизало въ него. Стѣнитѣ му сж били постлани съ тънки мряморни плочки.

Варненската община е отпуснала 16 декара земя около разкрития храмъ; тя се дава подъ наемъ на пазачъ-градинаръ.

Аспаруховиятъ насипъ е извѣстенъ у мѣстното население подъ турското название „кумъ тепеларъ,“ т. е. пѣсъчни могили. Тази забѣлѣжителна постройка, съградена отъ Аспаруха за да се запази отъ десантитѣ на гърцитѣ, описваме на друго мѣсто на настоящитѣ „Извѣстия.“ Насипътъ е построенъ съ голѣма бързина; той се простира напрѣчно върху прѣградата, която раздѣля морето отъ езерото. Началото му е до тъкачната фабрика „Орелъ,“ близу до пивоварната фабрика „Галата.“ Краятъ на насипа се намиралъ до политѣ на възвишението Акъ-баиръ, върху което е разположенъ гр. Варна, между новата гара и зданието на електрическата централа. Сѣверната часть на насипа е уничтожена отъ наводненията на езерото. Добрѣ е запазена онази часть, която се намира между бургашкото шосе и фабриката „Орелъ.“ Въ насипа сж намѣрени интересни старини. Върху единъ мряморенъ стълпъ, който билъ намѣренъ изправенъ въ насипа, сж грубо издълбани три древнебългарски знакове, състоящи се отъ двѣ прави чърти и помежду имъ знакъ въ видъ на буквата „у.“ Види се, че знаковетѣ сж издълбани отъ нѣкой Аспаруховъ българинъ, който работилъ при натрупването на насипа.

Насипътъ трѣбва да се залѣси.

По върха на насипа личатъ слѣди отъ нови окопи, които сж били изкопани прѣди четири години отъ нашитѣ войски за позиции противъ десантитѣ на руситѣ. Подобни позиции сж били направени върху фандаклийския окопъ и върху окопа между с. с. Бѣла и Гьозекянъ.

Гдѣто се свършватъ черноморскитѣ крайбрѣжни окопи на Аспаруха почва се въ Еминския балканъ пограничниятъ окопъ, който достигва съ чести прѣкжсвания чакъ до Орханийския (Арабаконашкия) проходъ, близу до София.

Прѣди 1236 години стояли върху окопитѣ Аспарухови българи за да отбраняватъ новата българска държава отъ

десантитѣ на гърцитѣ, и сега сж стояли върху сжщитѣ окопи нашитѣ войници, да отбраняватъ родината си отъ нашитѣ велики Освободители! Жалки спомени!

По най-новитѣ свѣдения отъ Дичо Петровъ отъ Влашко село пограничниятъ окопъ, който върви по билото на Арабаконашкия балканъ, има връзка съ окопа до с. Габъре. Отъ това село окопътъ върви западно отъ с. Камено-поле и стига сѣвѣрозападно отъ с. Цаконица, до мѣстностьта „Стола," дѣто има старо кале. Отъ тука окопътъ е минавалъ по права линия на югъ отъ мѣрата на Г. Бешовицката могила и стига на една висока могила въ района на Влашко село, наричана „Градище," съ развалини на едно старо укрѣпление. Окопътъ продължавалъ 200 метра източно отъ с. Влашко село. Слаби слѣди отъ него има къмъ р. Искъръ, въ мѣстностьта „Негрещица." Близу до рѣката има ясна слѣда отъ окопа, въ мѣстностьта „Витача." Около 300 м. отъ нея къмъ изтокъ има кале. Южно отъ Искъръ окопътъ отива прѣзъ с. Липница (Орханийско); слѣдитѣ му се забѣлѣзватъ на югъ отъ селото ок. 3 км. далечъ. Окопътъ се свършвалъ на Арабаконашкия проходъ.

Споредъ тѣзи свѣдения, които трѣбва да се провѣратъ старобългарскиятъ пограниченъ окопъ се е почвалъ отъ Черно море, вървѣлъ по билото на Балкана (по низкитѣ му мѣста) чакъ до Орханийския проходъ и оттамъ край с. Габаре и Бѣла Слатина до с. Островъ на Дунава. Окопътъ отъ Орханийския проходъ до с. Островъ е образувалъ, въ врѣмето на Аспаруха, западната граница на България. На западъ отъ окопа сж били тогава аваритѣ.

Брѣгътъ подъ Галата. Южниятъ брѣгъ на нашия заливъ е живописенъ; простира се отъ карантинния лазаретъ къмъ фара. Брѣгътъ е ограниченъ къмъ югъ съ стръмнини; той е достжпенъ по суша отъ карантината и отъ фара. Каменисти стръмнини сж се образували отъ срутване. Срутената часть образува стжпалото, върху което е построенъ пограничниятъ постъ и други постройки. На западъ отъ брѣга, задъ пивоварната фабрика „Галата," се вижда друго по-голѣмо срутване. Върху срутената часть се намиратъ лозята „Кьошкъ багларъ" и тъкачната фабрика „Прогресъ."

Поради нѣкои особености на флората и фауната, би трѣбвало щото брѣгътъ между фара и карантината да стане охранителенъ, т. е. да се остави въ това положение, както го е създала природата.

Освѣнъ карантината имало е тукъ врѣменен дѣтски санаториумъ. Мѣстностьта не е здрава; тя е осойна. Хладината и разкошната панорама привлича тукъ, прѣзъ голѣми горещини, много народъ*).

*) Красивитѣ мѣста край карантината се прѣобръщатъ тогава на

Флората е буйна. Дървета и храсталаци сж обвити съ дива лоза, поветъ, скрипка и капина; тѣ образуватъ зелени бѣседки съ висящи гирланди. Изъ тѣзи непроходими гжсталаци се крие любопитниятъ слѣпокъ „Pseudopus Pallasii;“ той достигва дължина около единъ метъръ и прилича на смокъ. За човѣка не е опасенъ. Слѣпокътъ се срѣща на рѣдко въ страната ни. Извѣстенъ е въ Южна Русия, дѣто го наричатъ „желтопусикъ,“ въ Далмация, Гърция, Мала-Азия и Сѣверна Африка.

По камениститѣ стръмнини се гледа тукъ-тамѣ, лѣтѣ и зимѣ зеленъ храсталакъ, хвойна (Juniperus macrocarpa Sibth), извѣстенъ отъ срѣдиземноморскитѣ страни Гърция и Тракия. Въ страната ни той расте само на двѣ-три мѣста.

Галатскиятъ брѣгъ се посѣщава по суша или по морето. За ходенето съ лодка трѣбва да се има прѣдъ видъ това обстоятелство, че прѣзъ мѣсецъ юни или септемврий се явяватъ ненадѣйно силни западни вѣтрове, които изхвърлятъ лодки въ морето.*)

Фиг. 15. — Новиятъ фаръ до Галата.

единъ грамаденъ нужникъ, въ който безразборно публиката отива на гулая.

Други единъ такъвъ нужникъ е между морскитѣ бани и вълнолома (подъ самия градъ). Извѣстниятъ геологъ Тоула, ето какво бѣлѣжи за това мѣсто въ 60 томъ на списанието на виенската Академия на наукитѣ (1889, стр. 421): „едно отъ най-отвратителнитѣ (гнуснитѣ) мѣста на толкозъ хубавия заливъ.“

*) Едно такова приключение описва единъ варненски гражданинъ Хризостомъ Даниилъ въ брошурката „Неволно пжтуване отъ Варна до

Отъ брѣга има омайна гледка на Варна и морето. Ето тамъ лѣти бѣлата чайка*), спуска се надолу и веднага сѣкашъ уязвена отъ вълнитѣ, пакъ бѣга на горѣ. Морето бавно се кѫдри и на вълнолома се дигатъ бѣли облачета отъ разбити вълни.

Отъ брѣга на дѣсно отъ вълнолома гледаме приморската градина, мѣстото на която е било прѣди 60 години голо. Началото на градината е било турено прѣзъ 1862 г. отъ прѣдседателя на търговския съвѣтъ Хафъзъ Еюбъ; той е заградилъ съ плетъ отъ прѫти едно пространство отъ десеть декара (до сегашния бюфетъ) и го направилъ общинска зеленчукова градина. Слѣдъ четири години мѣстото се е увеличило още съ четири декара. По послѣ сѫ били насадени нѣколко овощни дървета и се съгради една малка постройка за кафене.

На брѣга подъ Галата се срѣща интересна топола, „Steiniana Born (Populus alba X nigra) съ бѣлѣзникава и гладка кора. Околностьта на Варна е едничкото мѣсто дѣто расте тази топола.

Близу до поста се намира надгробна плоча отъ братската могила на французитѣ, умрѣли тука отъ холера въ кримската война; тѣ сѫ били 300 души отъ военния параходъ „Монтебело.“ По потика на нашето Археологическо дружество плочата била обзидана на смѣтка на парижкото дружество „Souvenir français,“ което се грижи за издръжката на французкитѣ паметници. Паметникътъ билъ освѣтенъ въ присѫтсието на парижкия кметъ Руселъ.

Въ католическитѣ гробища въ града се издига единъ хубавъ паметникъ въ честь на французитѣ, умрѣли въ Варна въ кримската война. Паметникътъ е ограденъ отъ осъмь голѣми топове (тежки по 3000 кгр. единъ) и желѣзни вериги, донесени отъ арсенала въ гр. Тулонъ.

При погледа на Варна изпрѣчватъ се въ мисъльта ни нѣколко епизоди изъ славното ѝ минало.

Созополъ (1905)*, написана на гръцки. Въ брошурката владѣе краенъ религиозенъ духъ; спасенитѣ отдаватъ избавлението си на Божие провидение.

Четирма граждани излѣзли на 17. IX. на разходка къмъ карантината. Кѫдѣ 3 часа тѣ се връщали. Врѣмето се е помрачило и излѣзна силенъ сѣверозападенъ вѣтъръ. Дигна се страшна буря. Лодката била тласната къмъ откритото море. Скитали се цѣлата нощь чакъ до 4 часа сутриньта. Разбрали, че се намиратъ близу до Каварна. По обѣдъ бурята прѣстана и врѣмето се поправи. Разбрали, че се намиратъ кѫдѣ Месемврия. Почна силенъ дъждъ и градушка. Настѫпила тъмна адска нощь! Най-послѣ тѣ били изхвърлени при единъ скалистъ брѣгъ; сполучили да излѣзнатъ на брѣга, дѣто прѣкарали нощьта, намокрени, гладни и измѫчени. Сутриньта забѣлѣзали въ морето останкитѣ на потѫналия прѣзъ 1902 г. руски параходъ „Царевичъ.“ Обикаляли брѣга и стигнали до пограничния военень постъ. Тукъ тѣ били нагостени и доведени отъ единъ войникъ въ Созополъ. Мѣстностьта, дѣто тѣ се спасили се нарича „Зейтунъ бурну“ (между гр. Созополъ и Василико).

Мѣстото гдѣто е градътъ Варна, е било пусто (прѣди ок. 2500 г.). Заселени били мѣстата между с. Галата и езерото (отъ тракийцитѣ). Пристига голѣмъ брой кораби, отъ които излизатъ прѣселенци — елински търговци отъ малоазийския бѣлѣжитъ гр. Милетъ, и тургатъ основата на новъ градъ „Одесосъ“ (сега Варна). Донесли „свѣщения огънь“ отъ храма на великия богъ Аполо, покровитель на родния имъ градъ.

Фиг. 16.—Французкиятъ паметникъ отъ кримската война подъ с. Галата.

Аспарухъ пристига съ побѣдоносната си войска къмъ Варна (прѣди 1240 г.); той е нанесалъ голѣмо поражение на гръцкия императоръ Константинъ Погонатъ при окоповото укрѣпление до гр. Исакча въ сѣверна Добруджа. Като пристигналъ Аспарухъ въ Варна, построява на морския брѣгъ единъ отбранителенъ насипъ противъ десанта на гърцитѣ. Насипътъ личи; той се простира отъ сегашната тъкачна фа-

*) Птицата се нарича на турски „мартинъ-кушъ,“ на гръцки „ларосъ“ и на латински „Larus Michahellesii.“ Отъ нѣколко години насамъ тя почва да гнѣзди задъ коминитѣ на високитѣ кжщи въ Варна, подобно както въ гр. Месемврия, Анхиалъ и Созополъ. Когато мжти тя издава силенъ гласъ (крясъкъ), който може да се оприличи на дѣтския плачъ. Птицата ще стане една особеность на нашия градъ; тя му придава морски характеръ.

брика „Орелъ“ (отсамъ фабриката Галата) къмъ шосето отъ Варна за Бургасъ.

Слѣдъ възобновлението на българското царство (прѣди 720 г.) пристигва въ Варна нашиятъ царь Калоянъ, обсажда града и го прѣвзима въ три дена съ помощьта на особени обсадни машини, които е поставилъ въ рова прѣдъ крѣпостнитѣ стѣни. Машинитѣ сж били високи и достигнали до върха на стѣнитѣ.

Въ врѣмето на тримѣсечната руска обсада на Варна прѣди 93 години, Руситѣ бомбардирали града отъ морето и отъ сушата. Населението е избѣгало. Руситѣ хвърлили въ града 37,000 пълни гюлета, 8,600 кухи и 2,500 гранати! Единъ день се появили бѣли палатки на уединената могила „Турнатепе“ (жеравленъ връхъ), находяща се между града и Евксиноградъ. Това сж били палаткитѣ на царь Николай I, който отъ тѣхъ е наблюдавалъ обсадата на града.

Срашенъ пожаръ избухна на 10 августъ 1854 г. къмъ 7 часа вечерьта (близо до пристанището). Отъ силенъ вѣтъръ пламъцитѣ стигватъ въ кжсо врѣме чакъ до голѣмитѣ войскови депозити, които се намирали на площада прѣдъ сегашната еврейска синагога. Войската на съюзената французка и английска армия, се е борила 6 часа съ пламъцитѣ. Войницитѣ се покачили на покрива на депозита и прострѣли мокри постилки и кожи отъ скоро закланитѣ волове и ги поливали постоянно съ вода. Главнокомандующиятъ войската искалъ вече да даде сигналъ да бѣга кой кждѣто му видятъ очитѣ. Градътъ билъ въ опасность да бжде унищоженъ отъ експлозия на грамадни количества барутъ и милиони патрони. Населението избѣгало отъ града. На разсъмване вѣтърътъ се обърна и пожарътъ спрѣ.

Отъ варненското пристанище се готви да отпжтува въ 1854 год. съюзената френско-английско-турска флота. На 8 септември флотата била приготвена да отпжтува за Севастополъ. Флотата образувала дълга редица. Най-напрѣдъ военнитѣ кораби, послѣ прѣносна флота. Двата края на дългата редица параходи и лодки се губили въ хоризонта. Флотата се състояла отъ 34 голѣми броненосци, 55 крейцери и повече отъ 320 прѣносни параходи. Причината на войната противъ Русия е била слѣдната: Прѣдъ 1853 г. заинтересувалъ руситѣ и французитѣ въпросътъ за светитѣ мѣста въ Палестина. Русия защищавала правата на православнитѣ християни, а Франция тия на католицитѣ.

Отъ височинитѣ до с. Франга слизатъ нашитѣ освободители. Спиратъ прѣдъ крѣпостната порта „Ибрахимъ капусу“, която се намирала на мѣстото на градската градина прѣдъ мжжката гимназия. Портата била заключена. Слѣдъ нѣколко часовото чакане турцитѣ отварятъ портата и поднасятъ ключоветѣ на нашитѣ освободители; тѣ влизатъ въ града съ

развити знамена и музика и се отправятъ най-напрѣдъ къмъ нашата стара черква св. Архангелъ Михаилъ, посрѣщнати съ привѣтствена рѣчь: „Вий, братя, едни по кръвь и вѣра съ насъ, дойдохте да ни освободите отъ робство.“ Заплакалъ народа, заплакали нашитѣ братя.

На втори день качва се пашата съ негова дружина на параходъ и заминава за Цариградъ. При качването той заплакалъ.

Интересна разходка е къмъ „**Петь-тѣхъ могили**“ (бешъ-тепе) до с. Галата, които се виждатъ отъ града на южния хоризонтъ; тѣ не сѫ въ единъ редъ, както се гледатъ, но сѫ разположени въ една дъга, изпъкнала къмъ югъ. Най-голѣмата отъ тѣхъ е около 13 м, висока, съ диаметръ на основата 30 м.; останалитѣ сѫ около 8 м. високи.

Отъ могилитѣ се открива хубавъ изгледъ къмъ бѣлия добруджански брѣгъ съ носа Геларето и на върховетѣ, които заграждатъ варненската долина.

Могилитѣ сѫ гробни паметници на тракийцитѣ, които още прѣди Христа сѫ обитавали нашитѣ страни. Херодотъ, който писалъ своята история около 450 години прѣди Христа, описва погребалнитѣ обичаи на тракийцитѣ така:

Богатитѣ се погребватъ така. Трупътъ държатъ изложенъ три дни наредъ. Колятъ разни животни за жертва и се угощаватъ. Слѣдъ това го погребаватъ, като го изгарятъ или заравятъ въ земята. Послѣ издигатъ надъ гроба могила и устройватъ разни състезателни игри при които най-голѣмитѣ награди се опрѣдѣлятъ за единоборство.*)

И нашитѣ братя Руси и Чехи сѫ насипвали могили. Руската княгиня Олга е заповѣдала въ 945 година да издигнатъ висока могила върху гроба на мѫжа ѝ Игоръ. Слѣдъ насипването ѝ, тя заповѣдала да се весели народътъ. Чехитѣ насипали голѣма могила върху гроба на Казя, дъщеря на князъ Крокъ за увѣковечаване паметьта ѝ. Могилата е била насипана на едно лично мѣсто.

За уралскитѣ Българи разказватъ арапскитѣ пѫтешественици, че изгаряли мъртвеца заедно съ дружината му или го погребвали заедно съ женитѣ и слугитѣ му.

Прѣдполагаме, че нѣкои отъ галатскикѣ могили сѫ били вече разкопавани съ галерии отъ иманяритѣ (малджии) и то още въ старо врѣме. При разкопалането на нѣколко могили

*) За едно тракийско племе Херодотъ разказва слѣдното: Всѣки има много жени; ако нѣкой умрѣ, става голѣмъ споръ между женитѣ, па и приятелитѣ се мѫчатъ да узнаятъ, коя отъ женитѣ е била най-любима на умрѣлия мѫжъ. И тази, на която се признае тая почесть тържествено се занася отъ мѫже и жени на гроба, дѣто я принася въ жертва най-близкия ѝ роднина. Слѣдъ това се погребва заедно съ мѫжа. А пъкъ останалитѣ жени скърбятъ много, защото това е за тѣхъ най-голѣмия позоръ. (Д-ръ Кацаровъ Г. И., Сборникъ на Бълг-та Академия I.).

на западъ отъ града констатирахме, че тѣ били разкопавани отъ иманяритѣ и то съ кладенчевъ изкопъ отъ върха на могилата. Намѣрихме въ изкопа една мѣдна римска монета отъ врѣмето на императоръ Диоклецианъ (284—305 г. сл. Хр.). Въ гроба, който иманяритѣ неможаха да закачатъ, защото не се е намиралъ въ центъра на могилата, се намѣри монета на императора Антонина (138—161 сл. Хр.). Споредъ това може да се прави заключение, че иманяритѣ се опитали да ограбятъ гробътъ 150 години слѣдъ насипването могилата*).

Прѣдполагаме, че до Галата е било сѣдалището на тракийското племе Кробизи, които обитавали страната между Добруджа и Балкана. Галата отговаря на сѣдалището по своето положение, изворни води и др. За вѣрване е слѣдователно, че въ тѣхъ сж погребени тракийски князе. Единъ отъ тѣзи кробизки князе, на име Изантъ, се е славилъ съ своето богатство.

Въ мисъльта ни се изпрѣчва идеална картина: пристига погребално шествие на тракийцитѣ. Гледаме лица съ руса и червеникава коса, бѣла кожа и сини очи. Очудени гледаме напъстренитѣ имъ лица разни шарки (тетовирани). На главитѣ на мжжетѣ шапки отъ лисича кожа, облечени въ клашници и съ наметнати съ шарени ямурлуци. На краката чизми отъ еленска кожа. Женитѣ облѣчени съ диплестъ сукманъ. Върху гърба намѣтало безъ ржкави. Косата имъ забрадена съ кърпа. Нѣкои отъ мжжетѣ въоржжени съ копия, щитове и малки мечове. Погребалното шествие достигна на мѣстото. Слагатъ носилки съ мъртвеца, приготовляватъ кладня отъ дърва, тургатъ го върху нея и го изгарятъ. Почватъ се увеселения, угощения, разни игри, състезание въ борба, бой съ мечъ между двама, надпрѣдварване съ коне и др. Слѣдъ това присжтствующитѣ насипватъ могила върху пепелището.

Такава картина се изпрѣчи въ мисъльта ни споредъ, описанието на погребалнитѣ обичаи и битътъ у тракийцитѣ (споредъ Херодота).

До сега сж били разкопани отъ нашето Археологическо

---

*) При разкопаването на друга една могила намѣрихме една галерия, по която иманяритѣ, като картици стигнали до гроба, отчупили часть отъ една покривна плоча, освѣтлили гроба съ ламбичка, за да видятъ какво има въ него и ограбили каквото е имало. На долната страна на покривната плоча се намѣри едно саждено петно отъ свѣтене съ ламбичка.

Още по интересенъ е слѣдният случай. Когато разкопавахме една могила близо до южния брѣгъ на езерото, подъ Дженаваръ Тепе, констатирахме, че иманяритѣ сж копали въ нея кладенчева дупка отъ върха къмъ центъра. Като ненамѣрили гробъ въ срѣдата на могилата продължавали изкопа на надолу. На дъното на кладенеца намѣрихме смазанъ скелетъ на иманяра, засипанъ отъ падналата пръсть. Въ южна Русия намѣренъ билъ, въ една засипана галерия, човѣшки скелетъ и до него срѣбърни сждове, които той извадилъ отъ гроба. При излизането му се срутила пръсть, а иманярътъ останалъ засипанъ.

дружество около 15 могили въ близката околность на Варна. Въ 5 отъ тѣхъ се намѣри изгоренъ човѣкъ. Въ пепелището се намѣриха: ламбички, чашки, шишенца, гърненца и др. Въ останалитѣ се намѣриха гробове отъ плочи, въ видъ на сандъчки, съ изгнилъ скелетъ. Въ единъ такъвъ се намѣриха: двѣ златни обици, ръждасала мѣдна монета, златенъ пръстенъ, глинена ламбичка и шишенце. Единъ край на обицитѣ се завършва съ лъвска глава. Пръстенътъ е украсенъ съ полуизпъкнало изображение на Амора (съ крила), който държи лѣвата си ржка на сърдцето, а дѣсната е простерна като че изказва любовь. Шишенцето се състои отъ цвѣтно стъкло съ перовидни украшения. Находката се съхранява въ Софийския музей, защото когато стана находката, нѣмало още музей въ Варна. Могилата се намира на сѣверъ отъ града Варна, край пжтя за с. Иеникьой, задъ държавната болница и пѣхотинскитѣ казарми.

Джанаваръ тепе е едно паметно мѣсто, което заслужава да бжде посѣтено отъ всички любители на природата и на старинитѣ. Върхътъ (тепето)*) е отдалеченъ отъ града 4 клм. въ югозападно направление. Надморската му височина е 163 м.; къмъ сѣверъ и западъ той има гористи стръмни склонове. Най-прѣкиятъ пжть къмъ него е прѣзъ езерото (съ лодка). Подъ върха, къмъ изтокъ, се простира една гориста равнина съ надморска височина около 80 м. Върху нея се е намирала до прѣди петь години една 5 м. висока могила, наречена „Иланъ-тепе“ (т. е. змейска могила).

Нашето дружество почна да я разкопава прѣзъ 1915 г., но по причина на свѣтовната война разкопкитѣ били прѣкратени и послѣ довършени (1919 г.). Подъ могилния насипъ се откриха основи на старохристианска, еднокорабна базилика (храмъ), съ красива мозаика и кръщелня. Между амвона и олтаря се откри една дупка въ видъ на кладенецъ. Отъ дъното му отивалъ единъ тунелъ къмъ прѣстола. Тъкмо подъ него се намѣри иззидана скришница, а въ нея кутия, която била отворена на 15 юни 1919 год. въ присжтствието на настоятелството на нашето дружество. Съставенъ билъ актъ който гласи: „кутията има видъ на саркофагъ; тя е 22·4 см. дълга, 15·02 широка и 16·05 висока; тя е изработена отъ бѣлъ камъкъ (алабастръ). Слѣдъ подигането на капака се показа

*) Двѣтѣ могили що се виждатъ на Джанаваръ, не сж тракийски гробни паметници. Стари хора разказватъ, че тѣ сж били насипани отъ нашитѣ селени за позиции на турски топове противъ нашитѣ руски освободители. Селенитѣ сж били принудени да помагатъ при постройката на турски укрѣпления. Съ кошове, плетени отъ лозина, тѣ носили и трупали пръсть. При работенето селенитѣ били злѣ третирани. Така напримѣръ, щомъ като се уморѣлъ добитъка на нѣкоя кола, и неможалъ да тегли, тогава ступанина трѣбвало да се впрѣгне и тегли заедно съ него и да искара колата. Това работене (ангария) продължавало чакъ до дохождането на нашитѣ освободители!

една копринена жълта кърпичка и нѣкакъвъ прѣдметъ, обвитъ въ черна материя. При разрѣзването ѝ се намѣри сребърно саркофагче (дълго 9·05 см., широко 6·20 и високо 9 см.), въ което, като се отвори, намѣри се третя кутийка, обвита въ желтъ копринен платъ, напъстренъ съ геометрически фигури (ромбове); въ него се намѣри златна кутийка, тежка 300 грама и украсена съ безцѣни камъни (1 зеленъ и 8 сини). Горниятъ и долниятъ корнизъ на кутийката, както и прѣдната страна на капачето иматъ емайлирано украшение въ видъ на „свастика". При изтеглянето на капачето се намѣри вжтрѣ едно кокалче отъ ржка, часть отъ плешка и парче отъ изгнило дърво*).

На западъ отъ кладенеца, тъкмо подъ амвона, се намѣри сводеста гробница отъ тухли. Когато я отворихме, намѣрихме въ нея единъ голѣмъ и единъ малъкъ ковчегъ отъ липово дърво. Ковчегътъ се е разпадналъ на прахъ, като емфе, слѣдъ като е постоялъ единъ день на въздуха. Въ двата ковчега лежаха мъртвеци.

Кръщелната (съ купелъ) се намира въ сѣверозападното отдѣление на храма; тя има видъ на кръстъ. Къмъ нея се слиза по нѣколко стжпала. Слѣдъ като билъ човѣкъ покръстенъ въ купела, излизалъ е прѣзъ други стжпала. Въ старо врѣме обрядътъ на кръщението се е извършвалъ въ самата черква. Въ старохристиянската епоха се допущали къмъ кръщението само възрастнитѣ.

При погледа на Варна изпрѣчватъ се прѣдъ очитѣ ни слѣднитѣ исторически събития:

Прѣди 2260 години пристигна къмъ града великиятъ македонски завоеватель Филипъ II. Обсажда града. Жителитѣ изпращатъ при него гетски жреци, облѣчени въ бѣли дрѣхи и китари въ ржцѣ, (споредъ тѣхния обичай); тѣ успѣли да прѣдумать Филипа да снеме не само обсадата, но и да сключи съ тѣхъ договоръ.

Гетитѣ, тракийско племе, което е живѣело между Балкана и Дунава имали сж вече по-напрѣдъ работа съ Филипа. Когато той навлѣзналъ въ Тракия, гетитѣ побързали да избѣгнатъ грозяща участь на съсѣдитѣ си съ приятелски прѣдложеня. Пратеници-жреци прѣдложили на Филипа отъ името на своя царь Котхели много дарове и ржката на царската дъщеря Мида. Филипъ приелъ дароветѣ и ржката на дъщерята.

---

*) Грижливото опакуване на кутийкитѣ ни навежда на мисъль, че женска ржка ги редила, може би, че самата св. Елена, майка на Константинъ Велики. Въ такъвъ случай има голѣма вѣроятность, че парчето дърво (трѣска), намѣрено въ златната кутийка произхожда отъ кръста на спасителя. По прѣдание св. Елена ходила въ Иерусалимъ, дѣто сполучила да намѣри кръста. Златната кутийка прави впечатление че е служила първобитно за криене на женски скжпоцѣности; тя би могла да бжде даруване на св. Елена.

Прѣди около 1570 г. излиза отъ Варна едно голѣмо шествие и се отправлява къмъ храма. На чело на шествието върви една каляска, въ която сѣди варненскиятъ епископъ и пратеникъ отъ царския дворъ на Константинъ Велики, носящъ алабастровата кутия съ светитѣ мощи. Шествието наближава; чуватъ се набожни пѣсни. Пристигватъ при строящитѣ се основи на храма. Слѣдъ разни обряди пратеникътъ занася кутията въ кладенеца и я турга въ изграденото долапче подъ прѣстола.*)

Прѣди 1378 г. калугеритѣ въ мънастира до храма сж били зрители на ужасна картина. Слѣдъ единъ силенъ земле-тръсъ изкачва отъ морето една грамадна вълна, залива града и се нахвърля къмъ езерото, като издави много хора, опустоши града и събори храма въ Чаиритѣ.**)

Прѣди нѣколко години върхътъ Джанаваръ почерня отъ нашитѣ войски, командувани отъ германцитѣ, заклѣти врагове на славянството! Копаха окопи противъ нашитѣ руски Освободители! Единъ день почерняха всичкитѣ пжтища около града отъ зловѣщни германски и турски пълчища, на пжть за Добруджа, за да се биятъ съ нашитѣ Освободители! Жалки спомени!

Боже, пази България!

По случай на паметното откритие, нашето дружество е молило общинския съвѣтъ:

1) Да се запази общинската гора около старината (около 500 декара).

2) Да се прокара, когато ще има възможность, водата отъ чушмата на върха Джанаваръ до старината, Разстоянието е около 500 метра.

3) Да се изкоренятъ 10 декара дребна гора до старината и да се насадятъ тукъ овощни дръвчета и

4) Да назначи общината пазачъ на старината и на гората.

Мѣстността е много красива. Прѣзъ пролѣть, лѣто и есень посѣщаватъ я варненски сѣмейства и гости, които прѣкарватъ тукъ цѣлъ день. Има тука разкошни морави и гледки на града, езерото и морето. Близу до чушмата на върха, въ направление къмъ западъ, има единъ източникъ срѣдъ гора, въ която се срѣщатъ букови дървета. Красива балканска природа въ близката околность на града ни.

Общинскиятъ съвѣтъ удобри напълно молбата на дружеството, защото се създава съ това за града една разкошна мѣстность за разходки на граждани и гости.

---

*) Картината се изпрѣчи прѣдъ очитѣ ни, като си припомнихме единъ релиефъ, прѣдставляющъ тържествено шествие въ врѣмето на византийския императоръ Юстиниянъ при прѣнасянето св. мощи отъ храма св. София въ храма на св. Ирина въ Цариградъ. Кутията е имала сжщата форма както варненската.

**) Излизането на вълната е било причинено, види се, отъ подморски землетръсъ. Съ тази катастрофа, види се, има връзка прѣданието, че въ езерото е потънала „стара Варна“ (подъ Джанаваръ-тепе).

Когато ще има общината моторни лодки ще се минава прѣзъ езерото, съ което ще се съкрати пѫтьтъ съ два километра*).

Варненската община е наредила слѣдното: 1) назначи пазачъ на старината и на гората, 2) насадила борчета около открития храмъ, 3) изкоренила десеть декара храсталаци за овощна градина, 4) заржчила моторна лодка, която да прѣнася любители на старината прѣзъ красивото варненско езеро и 5) ще построи бюфетъ. Общинскиятъ съвѣтъ, въ засѣданието си на 25 Юний 1919 г. (протоколъ № 211) е рѣшилъ: 1) използуването остава подъ ржководството на арх-то дружество и 2) ежегодно въ общинския бюджетъ ще се прѣдвиждатъ срѣдства за подръжка и разхубавяването на гората (бюфета, докарване вода отъ чушмата на Джанаваръ и др.).

Отъ храма се открива една чудесна гледка на варненския заливъ, двореца Евксиноградъ, града Варна, езерото и височинитѣ които заграждатъ варненската долина.

Лѣтѣ, когато въ града ставатъ непоносими горищини, тука е прохладно. Трѣвата непрѣсъхва, както е въ града и на отсрѣщнитѣ мѣста къмъ варненскитѣ лозя, изложени на припекъ. Отъ както е открита старината много народъ я посѣщава. Идватъ семейства, носятъ си закуски и прѣкарватъ цѣлъ день въ тукашната великолѣпна природа. Сѣдатъ върху разкошни морави изъ гората, разхождатъ се изъ нея и посѣщаватъ близкия Джанаваръ, дѣто има чушма, отъ която едно врѣме била докарвана водата съ особенъ водопроводъ въ мънастира.

Природата е очарователна. Гледашъ групи дървета обраснали съ катерливотото трънесто растение „скрипка“ (Smilax), която прилича на тропически лияни. Скрипалъкътъ е прѣплетенъ съ дивата лоза, лозина и поветъ. Отъ чушмата се качва една пѫтека край гората къмъ единъ изворъ съ буйна природа, единъ балкански кжтъ въ близката околность на града.**)

Добрѣ ще бжде щото общината да залѣси съ борчета и ели нивитѣ на върха на Джанавара и въобще всички празднии мѣста въ охранителната область между езерото, Пейнерджи, Чаиритѣ и горния пѫть за с. Звѣздица (прѣзъ Джанавара). Истинска окраса, като китка, ще бжде зимната зеленина на иглолистнитѣ дървета на върха на Джанавара!

Устието на р. Камчия е любопитно. Въ права линия то е отдалечено отъ Варна около 20 килом. Нощуване на туристи тукъ става въ военния постъ. Археологическото дружество

---

*) Добрѣ ще бжде да се насади една група пирамидални високи тополи, които като ще израстнатъ, ще посочатъ отъ далечъ паметното мѣсто.

**) Въ гората около мънастира се срѣща интересното животно чакалъ; гласътъ му се чува на мръкване и нощѣ. Прилича на лаяне, виене и по нѣкогашъ на дѣтски плачъ и викане за помощь.

притѣжава до поста една нива, която е прѣдвидена за постройката на туристична хижа. Постътъ е построенъ върху основитѣ на старо укрѣпление, което е имало трижгълен видъ. Въ римско врѣме тука е било римското укрѣпление „Erite," което е било отдалечено отъ гр. Одесосъ (Варна) XI римски мили (=16 км.), а отъ „храма на Зевса" (Templum Jovis) XVI (=23·5 км.). Нѣма

Фиг. 17. — Часть отъ римската карта (Tabula Peutingeriana) съ черноморското крайбрѣжие между Балкана (с. Гьозекянъ) и „Callatis" (сег. Манкалия). На картата личи гр. Одесосъ (Варна), станцията Templum Jovis (с. Гьозекянъ), „Bizone" (Каварна), Dionysopolis (Балчикъ) и Callatis. Разстоянията сѫ отбѣлѣзани въ римски мили.

съмнение, че и въ византийско врѣме тука е било важно укрѣпление; често се намиратъ тука монети на императора Юстинианъ, Маврики и др. Когато Аспарухъ е завладѣлъ страната между Дунава и Балкана, той е съзналъ важното ѝ стратегично положение и е построилъ до зиданото укрѣпление друго едно съ землени насипи, които иматъ типичната за старобългарскитѣ насипи пощадка (берме), между рова и насипа. Подъ укрѣплението е Черно море и р. Камчия. Бѣлѣжита рѣка! Въ срѣдневѣковнитѣ славянски и гръцки паметници тя се споменува подъ название Тича. Въ надписа отъ княза Омортага, намѣренъ до гара Крумово — Прѣславъ се споменува три пѫти Тича, подъ название Тутза. Край рѣката е основалъ Омортагъ въ 821 г. нова столица „Тутза," прѣименувана послѣ на Прѣславъ.

Отъ военния постъ се гледа на южния хоризонтъ Балкана*) и на югозападъ Коджа-Балканъ съ голия връхъ Голиша „стара Гулица," при политѣ на който е разположено селото Гулица. Между Балканитѣ и морето се простира отвъдъ Кам-

*) На източния край на Балкана се гледа върхътъ Янку Тепе надъ с. Гьозекянъ. Въ Месемврийската кондика се споменава, че Палеологъ, отстѫпилъ съ грамота гр. Месемврия на Янко Гуниядъ, извѣстниятъ пълководецъ въ сраженията при Варна (въ 1444 г.). Гуниядъ обаче несполучилъ да стигне до Месемврия. Мѣстото до дѣто той ужъ стигналъ се нарича, споредъ него, Янку Тепе. Извѣстно е, че дѣйствително градътъ е билъ обѣщанъ съ царска грамота на Янко (въ 1452 г.), който обаче не е сполучилъ да дойде. Месемврия е била прѣвзета въ 1453 г. февруари мѣсецъ, отъ Караджа бегъ.

чия, държавната дъбова гора „Генишъ-Ада.“ По билото на Балкана се простиратъ землени насипи и прѣградни стѣни отъ римско, гръцко и българско врѣме. Първитѣ иматъ ровъ т. е. отбранителния фронтъ къмъ сѣверъ, а българскитѣ откъмъ югъ т, е. противъ гърцитѣ. Послѣдниятъ има типичната площадка (берме), между насипа и рова. По прѣдание насипитѣ вървѣли по билото на Балкана отъ морето чакъ до Сърбия.

Устието на Камчията се засипва отъ морски пѣсъци. Когато се запуши устието, спира се изтичанието на камчийскитѣ води и се наводнява цѣлата долина. Наводнението се прѣкратява, щомъ като околното население очисти устието.

Аспарухъ е съградилъ тукъ голѣмо укрѣпление противъ десантитѣ на гърцитѣ, което безъ добра защита на това мѣсто тѣ сж могли да навлѣзнатъ на вжтрѣ по долитата на Камчия и да нападнатъ българската столица Абоба-Плиска (до Каспичанъ).

Отвъдъ рѣката се намира дѣвствена гора „Лонгусъ“. Отправляваме се съ лодка къмъ близката рѣчица „Ялж-азмакъ“. Това е едно кжтче, рѣдко по своята дивностъ, красота и цѣнностъ на цѣлия балкански полуостровъ! Гората наоколо съ лияни, скрипки, които уплитатъ дърветата, ни напомватъ тропическитѣ страни! Очудва ни красивото водно растение (Nymphaea alba L.) съ голѣми плаващи листа и красиви бѣли цвѣтове. Сродственъ съ Nymphaea Lotus L., растящъ изъ водитѣ на р. Нилъ въ Египетъ и посветенъ на египетскитѣ богове (Ирисъ и Озирисъ)!

Гората Лонгусъ, единственна по своя родъ на балканския полуостровъ. Тя се състои отъ брѣстъ, осенъ, каваци и други дървета. Гората е държавна. Гжститѣ буйни дървета прѣвиватъ клоноветѣ си едни срѣщу други, образувайки зеленъ сводъ, прѣдъ който рѣдко прониквatъ лжчитѣ на слънцето! Росата остава тукъ почти цѣлия день! Прѣлѣстни брѣстове съ височина до 30 метра и повече, съ обемъ 2—3 метра! Глогове въ видъ на дървета, буйни на 10—12 метра височина, но много тънки, по отношението си къмъ височината.

Лѣтѣ се явяватъ комари, дребни мушички и ободимухи (Tabanus ovinus); тѣ сж бичъ на околното население и на добитъка, който се плаши отъ тѣхъ. Бѣгатъ тогава отъ Лонгуса диви животни (чакали и др.). Ларвитѣ на ободитѣ живѣятъ въ почвата, хранятъ се, види се, съ коренчета на растенията и се излюпватъ къмъ края на юни; тѣ снасятъ послѣ яйцата върху стеблата на разни растения.

Още въ турско врѣме държавата е пазила гората, защото отъ осеновия материалъ сж правили обозни кола и др. Гората се изсича сега. Трѣбвало би поне да се запази най-източната ѝ часть, отъ двѣтѣ страни на шосето Варна—Бургасъ (отъ „пода“ на Камчия до с. Старо-Орѣхово). Казахме, че подобна гора нѣма на цѣлия балкански полуостровъ! Държавата би

трѣбвало да провъзгласи поменатата часть за охранителна.

Хубава е нашата родина! Посѣщавайте често хубоститѣ ѝ и наслаждавайте се отъ споменитѣ на нашето велико минало!

Фиг. 18. Отъ Варна за Аладжа-мънастиръ.

Б. На сѣвероизтокъ отъ Варна има за посѣщение нѣколко бѣлѣжити мѣста, а именно: върхътъ Турна тепе, Ташла тепе (Каменица), Евксиноградъ, бисеръть на нашето крайбрѣжие, Св. Костадинъ, дѣтскиятъ санаториумъ, Узунъ-Кумъ и Аладжа мънастиръ.

Турна-Тепе е уединена могила, отъ която руския царь Николай I наблюдавалъ въ 1828 г. руската обсада на Варна. Отъ могилата се разкрива красива гледка. Полянката на нея трѣбва да се отчужди за да стане достжпна за туристи и любители на природата. Наоколо има лѣтни кжщи (кьошкове). Прѣди 80 години единъ варненецъ почналъ да си строи кьошкъ. Научилъ се за това мютесарафинътъ; той е далъ веднага заповѣдь да откаратъ варненеца въ затвора. Като го повикалъ, казалъ му: „искашъ да направишъ позиция за московцитѣ, за да биятъ отъ тукъ града.“ Варненецътъ лежалъ три мѣсеца въ затвора и се спасилъ най-послѣ съ подкупъ.

По прѣдание върхътъ Турна-Тепе е съединенъ съ града Варна посрѣдствомъ едно подземие,*) което излизало нѣкждѣ около черквата Св. Никола. Прѣзъ подземието били ужъ доведени, при обсадата на града въ 1828 г., нѣколко варненски граждани при царя Николая, който ималъ на тепето палатка, отъ дѣто е наблюдавалъ обсадата.

*) Прѣданието за подземието, не е, види се, вѣрно; то има връзка, както прѣдполагаме съ римския водопроводъ, прѣзъ който била докарвана вода отъ с. Кестеричъ (отъ изворитѣ на Ана-дере). Водопроводътъ минава между Турна Тепе и Ташла Тепе.

Отъ върха Турна се гледа въ лозята, къмъ югозападъ, единъ кьошкъ като кула (близо до VI полицейски участъкъ); той билъ съграденъ прѣди 35 години отъ единъ французинъ Compte Allion. Той искалъ да направи едно благодѣяние на Варна, което обаче се е осуетило отъ непрѣдвидливостьта на тогавашнитѣ общински съвѣтници. Allion прѣдложилъ на общината: 1) да направи на своя смѣтка приморска градина, 2) да построи въ нея грамаденъ хотелъ и казино и 3) да съгради върху праздното мѣсто, около сегашното търговско училище, нѣколко кьошка. Слѣдъ 25 години всичко това щѣло да стане общинска собственость! Прѣдложението му не е било възприето. Allion заминалъ за Кюстендже и тамъ е направилъ това, което прѣдлагалъ на Варна.** Една отъ главнитѣ улици на Кюстендже е прѣименувана по благородния французинъ.

Задъ кьошка, до морето, е високъ стръменъ брѣгъ. Тука е бѣлѣжито мѣсто, дѣто растатъ нѣкои рѣдки храсталаци, като единъ видъ смрадлика (Rhus coriaria L.), катина (Hippohae rhamnoides L.), гърбачъ (Periploca graeca L.*) и хвойникъ (Ephedra distachya). Нѣкои отъ тѣхъ растатъ въ далечния Сибиръ, Хималая и Тибетъ.

По-горѣ отъ Турна Тепе е най-високиятъ връхъ въ околностьта на града, нареченъ **Ташла Тепе** (Каменица); надморската му височина е около 300 метра. Замъгляването му прѣдсказва дъждовно врѣме (лѣтѣ). Гледката отъ него е великолѣпна! Въ нѣмо съзерцание гледаме омайнитѣ прѣлести на очарователната панорама, която включва въ себе си съчетание на море, езеро, планини и долини. Всичко подъ свѣтло лазурно, пламнало отъ лжчитѣ на слънцето, безгранично небе! Морето и езерото прѣдставляватъ грамадно огледало, което се искрѣши и блѣщеше. Цѣлото крайбрежие, като тъмна теменужна линия има за крайни точки, на югъ носътъ Емине, отъ който се почва Балкана, а на сѣвероизтокъ добруджанскиятъ носъ Гелярето. На южния хоризонтъ се очертава балканската верига съ редъ върхове, а на дѣсно острата чука Коджа-кая, до р. Луда Камчия. Подъ насъ, като срѣдата на тая удивително-прѣкрасна панорама, е гр. Варна, гледанъ отъ птичи полетъ като на дланъ, съ своя красивъ, голѣтъ храмъ

**) Приморскиятъ хотелъ въ Кюстендже, построенъ отъ Алиона, е грамадно помѣщение съ най-модерни приспособления, като парно отопление, електрическа инсталация, морски топли и студени бани и др. Варненцитѣ изпуснали този благодатъ, който щѣлъ да бжде днесъ общински имотъ.

Околностьта на Кюстендже е пустиня. Римскиятъ поетъ Овиди, който билъ изпратенъ тука на заточение, по заповѣдь на императора Августа (въ 9 год. сл. Хр.), се оплаквалъ отъ лоша вода за пиене, блата, студъ, вѣтрове, неплодородие и други нещоди.

*) Кждѣ Бургасъ го наричатъ „бѣсно дърво." Отварътъ отъ него даватъ на добитъка за прѣдпазване отъ бѣсъ.

въ срѣдата, съ пристанището и вълнолома, о който плиска морето своитѣ вълни.

На равното мѣсто подъ Турна Тепе, руситѣ, слѣдъ прѣвземането на Варна, на 30 Септемврий 1828 г. направили молебенъ, въ присѫтствието на царя Николай I. Войската запѣла побѣдоносната пѣсень „Тебе Бога хвалимъ.“ Слѣдъ молебена царьтъ отишелъ при лейбъ-гвардейския саперенъ баталионъ, който се отличилъ при прѣвземането на Варна и закачилъ на знамето му Георгиевски кръстъ, като е казалъ слѣднитѣ думи: „Вы это заслужите, мнѣ пріятно что вы незабыли Государя, когда дано было вамъ это знамя, что при первомъ случаѣ промѣняете его на Георгіовское. Осада Варны оправдала мои ожиданія.“

На пѫтя отъ Варна до политѣ на върха Баиръ-Баши минаваме наноситѣ на едноврѣмешни езера и морета. При копане кладенци по тѣзи мѣста, на дълбочниа 7 м., излиза пѣсъкъ и чакълъ съ вкаменени остатъци на голѣми костенурки (Trionyx), на които нѣкои видове живѣятъ още въ тропическитѣ страни. Въ мергелната лѣска, отъ която се състоятъ възвишенията Баиръ-Баши, се срѣщатъ вкаменени миоценски риби.

Фиг. 19. Вкаменена риба (дълга 30 см.), намѣрена край шосето Варна — Балчикъ.

Теренътъ на възвишенията е изложенъ на подхлъзвания. Прѣди нѣколко години минавалъ тука единъ файтонъ отъ Балчикъ. Въ момента когато той стигналъ до срѣдния мостъ на шосето, файтонджията забѣлѣзалъ, че шосето се движи. Въ критически моментъ спрѣлъ файтона. Шосето хлътнало нѣколко метра надолу. Да не е спрѣлъ файтонджията, щѣлъ да пропадне заедно съ конетѣ и съ файтона. Подобно движение на почвата става до моста „Траката;“ тукъ билъ построенъ голѣмъ салонъ. Почналъ да се прѣпуква и най-послѣ се е срутилъ, слѣдствие на движението на почвата. Прокарването на шосето по склона на Баиръ-Баши и прѣзъ Траката е била непростима грѣшка на инженеритѣ, които сѫ били или

безъ елементарни знания на геологическата наука или сж били „слѣпи орждия“ на царя, който имъ наложилъ това прокарване на шосето за двореца му. Шосето трѣбвало да бжде прокарано по билото на Баиръ-Баши и на сѣверъ отъ Тракатa (край Чешмеполу), дѣто нѣма опасность отъ подхлъзванията. Грѣшката на инженеритѣ е струвала на държавата нѣколко стотинъ хиляди. Прѣзъ кишави години ще се повтори похлъзването. Това явление не е рѣдко на нашето крайбрежие. Прѣди нѣколко години то се случи на двѣ мѣста между Галата и р. Камчия (до Паша дере и на Иланджикъ). Съ грамадно подхлъзване (срутване) ще се запознаемъ въ Аладжа мънастиръ.

Когато се качите на Баиръ-Баши, изненадани сте отъ особена гледка, за която французинътъ D-r Allard, въ книгата си „La Bulgarie Orientale“ (1855), казва слѣдното: „Стояхме дълго врѣме неподвижни въ нѣмо наблюдаване на изящния изгледъ, който се изпрѣчи прѣдъ нашитѣ очи“.

Продължаваме пжтя край двореца за мънастира св. Костадинъ (сега окржжно стопанство) и за дѣтския санаториумъ. Теренътъ около него е въ опасность да подхлъзне прѣзъ нѣкоя кишава година. Признацитѣ се показаха вече.

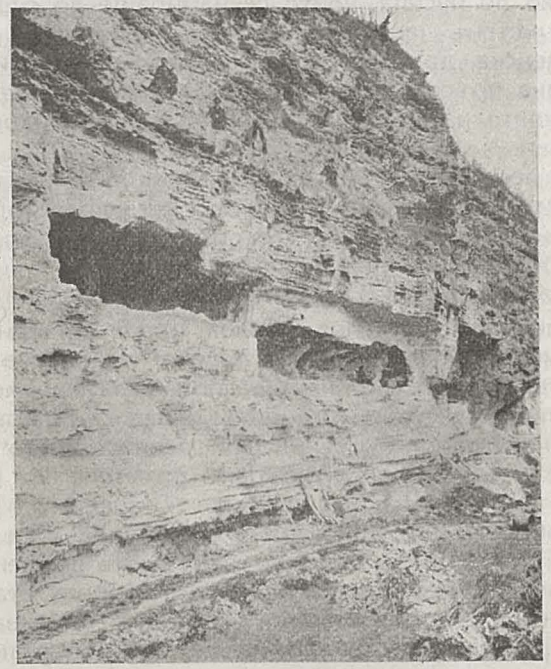
Санаториумътъ е благодатъ при лѣчението на скрофулознитѣ дѣца. Морскиятъ климатъ и морскитѣ бани принасятъ голѣма полза при лѣчението на дѣцата. Най-очебийното явление на болестьта е подуването на шийнитѣ жлѣзи. Скрофулозата е разпространена у нашитѣ дѣца извънредно силно. Извѣстно е, че тия жлѣзи у дѣцата играятъ много важна роль при разболяването отъ охтика. Всичкитѣ скорофулозни сж въ висока степень прѣдразположени къмъ заболяването отъ охтиката.

Морскиятъ климатъ и бани помагатъ при разболѣване на коститѣ, а именно при живеницата и рахитисъ. Първото разболѣване е охтичното разяждане на коститѣ, а второто английска болѣсть (рахитисъ) е една отъ най-разпространенитѣ дѣтски болѣсти. Сжщностьта на болѣстьта е, че коститѣ не добиватъ надлежна якость, вслѣдствие на което ставатъ изкривявания на гърдитѣ и краката. Главното срѣдство се заключава въ лѣчебнитѣ фактори, които се намиратъ право на морския брѣгъ т. е. морскиятъ климатъ и морскитѣ бани. У скрофулозата е сжщото.

Отъ санаториума продължаваме пжтя край морето съ прѣкрасни изгледи на бѣлия добруджански брѣгъ съ носа Геларето, къмъ Узунъ-кумъ и къмъ Аладжа мънастиръ.

Аладжа-мънастиръ. Една отъ най-живописнитѣ и интереснитѣ мѣстности на нашето черноморско крайбрѣжие е безспорно пещерниятъ мънастиръ Аладжа. Той е отдалеченъ въ права линия 12 км., на сѣвероизтокъ отъ Варна, 4 км. отъ с. Кестеричъ, 5 км. отъ мънастиря св. Костадинъ и 2 км. отъ морето.

Когато стигнешъ до вратника на мънастирската ограда очуденъ оставашъ отъ чудесната гледка, която се изпрѣчва прѣдъ тебе. Гледашъ една висока скална стѣна, продупчена и напъстрена. Отъ това тя е добила името си Аладжа, което ще каже „шаренъ.“ Въ долната часть на скалата се гледа дълга дупка, въ която се намира пещерна черква и калугерски килии. Надъ дупката се гледа единъ подмолъ, въ който е залѣпенъ, като лѣстовичено гнѣздо, едно параклизче.

Фиг. 20. Скалната стѣна въ Аладжа-мънастиръ съ пещерната черква и съ козята пжтека, по която се отива къмъ параклизчето.

Скалната стѣна се е образувала вслѣдствие на прѣпукване на земнитѣ пластове, причинено, види се, отъ подпочвенитѣ води или отъ землетресение. Прѣдната часть на пластоветѣ се е срутила надолу, а задната е останала като скалната стѣна, въ която е издълбанъ пещерниятъ мънастиръ. Една часть отъ срутенитѣ пластове стои въ видъ на малка канара, на лѣво отъ мънастира. Пластоветѣ на скалната стѣна сж хоризонтални, както сж се образували, като утайка на едноврѣмешното „сарматско море.“ Въ тѣхъ се срѣщатъ вкаменени морски миди и охлюви. Пластоветѣ на малката канара сж наведени; това измѣнение е причинено отъ срутването.

Землетрѣсението е било, види се, както прѣдполагаме, сжщото, при което се е срутилъ прѣди 2000 години добруд-

жанскиятъ брѣгъ, между Балчикъ и Каварна. При това земле-трѣсение се е срутила въ морето една голѣма часть отъ старовремския градъ „Бизоне," който билъ разположенъ на брѣга, до сегашното пристанище Каварна.

При посѣщението на мънастира бие въ очитѣ ни черната катранена кора, която покрива стѣнитѣ на мънастира. Това почерняване е причинено отъ горене овчи торъ, когато пещеритѣ сѫ служили за кѫшла на овцѣ. Тогава нѣмало тука каменни стѫпала за качване въ мънастира, но се е вървѣло направо по насипа, който се намираше до скалата; той е билъ разчистенъ прѣзъ 1913 г. отъ войницитѣ на видинската опълченска дружина и др. Дигнати сѫ били нѣколко хиляди кубика пръсть, та се е образувала прѣдъ скалата една площадка, която насадихме съ овощни дървета, нарове и разни храсталаци.

Когато пещеритѣ сѫ служили за кѫшлата, напълвали се, въ продължение на нѣколко години, съ толкова торъ, че овчаритѣ били принудени да го отстраняватъ съ горене. Отъ дима се е образувала катранената кора, която е уничтожила образитѣ, които се намирали изписани по стѣнитѣ на черквата.

Качваме се по каменна стълба къмъ пещерния мънастиръ. Стоимъ до една стая, съградена за пазача на мънастира (прѣзъ 1903 г.). На скалната почва съгледваме нѣколко корита, запълнени сега съ циментъ. Това сѫ едновремешни гробове на калугери и игумени. При разчистването на единъ отъ гробоветѣ се намѣри срѣбъренъ пръстенъ, съ изображението на кръстче, гълѫбъ и надписъ „Тракнеи."

До гробоветѣ се гледа една кръгла дупка, сега сѫщо запълнена съ циментъ. Въ нея билъ закрѣпенъ дървенъ стълпъ съ вита стълба, по която се е качвало въ горния етажъ, дѣто е параклизчето. По стѣнитѣ на пещеритѣ се гледатъ тукъ тамѣ четвъртити дупки, въ които сѫ били закрѣпени греди на дървени пристройки.

Отъ стаята се качваме по нѣколко стъпала, изсѣчени въ канара, къмъ единъ коридоръ, въ който личатъ калугерски килии. Въ края на коридора се намира една врата, прѣзъ която се влиза въ пещерната черква.

За горния етажъ на пещеритѣ се качваме отдолу по една дървена стълба и отъ нея, по една скална пѫтека, стигваме до единъ подмолъ, дѣто се намира параклизчето. Пѫтеката била почти непроходима.*) Дружеството я разшири така, че сега се минава по нея свободно.

---

*) Въ турско врѣме гръцкиятъ владика въ Варна, който е станалъ послѣ вселенски патриархъ Иоакимъ III, изказалъ желание да посѣти мънастира и да се покачи къмъ параклизчето. Донесена била дълга стълба. Владиката почналъ да се качва, но завила му се главата и той билъ принуденъ да се върне. Друго приключение стана съ нашия князъ Александръ; той заедно съ двамина офицери отъ дружината му сполу-

По външната стѣна на параклизчето има изписани староврѣмски образи на светии.

Сѣдаме на пейката прѣдъ параклизчето и наслаждаваме се отъ чудесната гледка, която се разкрива прѣдъ очитѣ ни. Картината е прѣлестна! Тя ни потапя въ съзерцание, което опива душата ни съ омайна картина. Прѣдъ очитѣ ни се разтила необятниятъ блестящъ ширъ на морето.

Нѣма по-сгодно мѣсто за величаване Бога и неговото прѣкрасно творение!

Миръ и тишина владѣе тукъ.

Когато румжнитѣ нахлули въ родината ни, завзели и Аладжа. Пристигналъ е тукъ сегашниятъ румжнски краль, качилъ се е въ горния етажъ и дълго врѣме се е любувалъ на великолѣпната гледка. Казалъ е, че ако ще остане въ румжнски ржцѣ, щѣлъ да направи тукъ чудесенъ мънастиръ.

Че румжнцитѣ дѣйствително се стрѣмили да завзематъ мънастира, се вижда отъ това, че на картата, която е била прѣдставена отъ тѣхъ въ мировата конференция въ Букурещъ, мънастирътъ влизалъ въ прѣдѣлитѣ на Румжния. Сега минава румжнската граница нѣколко километра на сѣверъ отъ мънастира.

На билото на скалната стѣна, надъ мънастира, сж били построени въ послѣдната война двѣ батареи, които имали за цѣль да прѣпятствуватъ на десанта на нашитѣ освободители.

Въ съсѣдството на Аладжа се намиратъ двѣ интересни мѣстности, а именно: „Харманъ ери“ и пещеритѣ „Каранлж маара“ (Тъмни пещери).

Къмъ първата мѣстность се отправляваме въ източно направление отъ мънастира, по една пжтека, край политѣ на скалната стѣна. Минаваме край едни интересни дървета, извѣстни у мѣстното население подъ название „чатламбукъ“ (латински Celtis australis). Това дърво нарѣдко се срѣща въ нашата страна. Освѣнъ въ Южна Европа, то се срѣща въ Сѣверна Африка и въ Ориента.

Подъ пжтеката гледаме каменисти върхове и трапове, образувани отъ струтването на скалнитѣ пластове. Минаваме край единъ пещеровиденъ подмолъ. Надъ него, до билото на скалитѣ, личатъ основитѣ на едно староврѣмско четвъртито укрѣпление, въ което се защищавали мънастирскитѣ жители, когато били нападнати отъ неприятеля. По прѣдание въ укрѣплението спалъ игумена на мънастиря, нѣкой си „имри попъ.“ Събуждалъ се всѣки три години, излизалъ и попитвалъ първото лице, което срѣщалъ: „има-ли още въ гората Хачука пръти да се кара конь. Кравитѣ телятъ-ли се и женитѣ раж-

---

чилъ пълзишкомъ да стигне по пжтеката до параклизчето. Обаче князътъ не се е рѣшилъ да се върне назадъ. Докарани били вжжета отъ близкия дворецъ Сандрово (сега Евксиноградъ) и спуснати отъ билото на скалната стѣна. По тѣхъ се е спусналъ князътъ надолу.

датъ-ли“? Когато му отговорили, че имало това, попътъ казвалъ „има още врѣме,“ затварялъ си очитѣ и се изгубвалъ. Щѣлъ да се явява до тогава, до дѣто единъ день се изкореняла гората и се обърнала на ниви.

Близу до пещерата се намира поляната „Харманъ-ери.“ Къмъ края ѝ, дѣто скалната стѣна се спуща надолу, се вижда дълбока пукнатина; тя тука не е запълнена, както е на другадѣ, по направлението на политѣ на скалната стѣна. По нея пукнатина е станало срутването на пластоветѣ. На поляната личатъ останки на една староврѣмска черква, която не е още разкопана; тя е имала, види се, три олтара.

Отъ поляната се разкрива по-прѣлѣстна картина, отколкото отъ мънастира. Съ заросено око гледаме градътъ Балчикъ и бѣлия добруджански брѣгъ чакъ до миса Геларето, отъ дѣто той завива къмъ сѣверъ, къмъ устието на Дунава. Къмъ югозападъ се гледа края на Балкана съ миса Емине и когато е ясно врѣме съгледватъ се планинитѣ, на югъ отъ бургашския заливъ, съ група закржглени върхове „Папия“ до гр. Василико и Ахтополъ. Разтоянието до гр. Балчикъ въ права линия е 17 км., до Геларето 36 км., до Емине 67 км. а до Папия 145 км.

Много събития сж свързани съ Геларето! На него се намирала една отъ съкровищницитѣ на тракийския краль Лизимахъ, споредъ както съобщава древниятъ писатель Страбо.

Въ врѣмето на византийския императоръ Анастаси въ 514 г., на Геларето се е отбранявалъ възтаническиятъ водитель Виталиянъ. Императорскиятъ комендантъ Хипати нападналъ Виталияна, но е билъ напълно разбитъ, като е изгубилъ 6000 души. Труповетѣ имъ напълвали ужъ близкитѣ дълбоки дерета чакъ до горѣ. Хипати се хвърлилъ въ морето, но билъ заловенъ и хвърленъ въ единъ отъ подземнитѣ затвори (пещери) на Геларето.

Когато турцитѣ заробили нашата родина, Геларето било обсадено отъ тѣхъ. По прѣдание 40 моми, които се намирали тамъ, като виждали, че нѣма да могатъ да се спасятъ, заплѣли една съ друга плѣтеницитѣ си и се хвърлили въ морето, да не се попаднатъ въ турски ржцѣ. Мѣстото, отъ дѣто тѣ се хвърлили, се нарича „врата на 40 моми“ („кѫркъ късъ капусу“).

Въ надвечерието на освободителната война се събрало на Геларето околното население, заедно съ бѣжанци, които сполучили да избѣгатъ отъ Каварна, дѣто населението е било подложено на клане отъ черкези и башибозуци. На 2—3000 души сж били изклани въ Каварна! Бѣжанцитѣ на Геларето сж били спасени съ чуждестранни параходи, които ги докарали въ Варна.

Носътъ Геларето е дивенъ по своята красота. По него румжнитѣ нарекли окржга на южна Добруджа, съ името Ка-

лиакра (т. е. Геларето). Румънскиятъ краль ималъ намѣрение да построи на него лѣтенъ дворецъ.

Отъ Харманъ-ери се открива хубава гледка на цѣлата мѣстность, отстжпена отъ Народното Събрание за нуждитѣ на нашето Археологическо Дружество. Гледа се отъ високо нейното ограничение съ скалнитѣ стѣни, съ върховетѣ Перченли тепе, Чиплакъ и Келъ-тепе. Отъ послѣдния се спуща къмъ морето единъ рътъ (ребро), който се свършва до морето, срѣщу едни черни камъни, които стърчатъ въ морето; тѣ се наричатъ „Кара-ташъ“ (т. е. черенъ камъкъ). Отъ тѣхъ се почва бѣлата ивица, крайбрѣженъ пѣсъкъ, нареченъ Узунъ-кумъ (т. е. дѣлъгъ пѣсъкъ); той се простира чакъ до края на реброто „Буюклу гермеси,“ което се спуща къмъ морето отъ Харманъ-ери. На пѣсъчната ивица се вижда пограничниятъ военененъ постъ. Узунъ-кумъ съ близката гора е разкошно мѣсто за бждащия морски санаториумъ и лѣтни жилища.

Друга забѣлѣжителна мѣстность до Аладжа мънастиръ е пещерата „Каранлж маара,“ находяща се на западъ отъ мънастира. До прѣди нѣколко години тя била напълнена съ пръстъ, която била очистена прѣзъ 1911 г. Пещерата прѣдставлява пещерна кжща, издълбана въ канара на три етажа. Въ долния етажъ се влиза прѣзъ една врата, изсѣчена въ канара; тука има стаи съ стълпове и два прозореца. Отъ този етажъ се е качвало въ срѣдния по една дървена стълба. Отъ тука се е качвало въ горния етажъ. Два етажа имали особени врата, находящи се въ скалистата стѣна. При разчистването на пещеритѣ се намѣрили нѣколко мѣдни и златни монети на византийския императоръ Юстиниянъ, който е съградилъ храмътъ Св. София въ Цариградъ. Отъ досега намѣренитѣ монети въ Аладжа мънастиръ и близката му околность, се вижда, че основанието на мънастиря се пада въ врѣмето на Константинъ Велики или Юстиниянъ.

По прѣдание голѣми съкровища сж скрити въ мънастиря. Говори се за 43 стаи, съединени една съ друга, издълбани въ канара; отъ тѣхъ 42 сж били напълнени съ пръсть, а въ послѣдната били скрити съкровищата. Въ турско врѣме дошелъ е тука отъ Варна единъ паша съ 60 арапски войници и копали на нѣколко мѣста за да търсятъ имание.

До пещерата Каранлж маара мѣстността се нарича „Латинъ,“ споменъ на венециански търговци, които едно врѣме сж имали търговски кантори въ близкото село Кестеричъ*), което тогава, въ XIV вѣкъ, е билъ пристанище „Кастрици“; то

*) Отъ Аладжа за Кестеричъ се минава близу при политѣ на скалнитѣ стѣни. Край пжтя се виждатъ ями, въ които въ турско врѣме горѣли варъ за варненскитѣ укрѣпления. Край пжтя се намира кариера за воденични камъни (грубо зърнесть твърдъ пѣсъчникъ), които сж били носени чакъ въ Светогорскитѣ мънастири.

е намирало до древното укрѣпление „Чаталъ Ташъ“, находящо се въ градината на двореца Евксиноградъ.

Скришното положение на пещерата „Каранлж“ показва, че въ нея се крили, види се, християни, въ врѣмето на жестокитѣ имъ прѣслѣдвания въ римско врѣме, а особенно когато е царувалъ императорътъ Диоклецианъ и Лицини. По прѣдание Андрей, братъ на апостолъ Петръ, благовѣстилъ на балканскитѣ жители за Месия и ученията му. Андрей съ смѣла и гръмлива проповѣдъ минавалъ край черноморския брѣгъ къмъ устието на Дунава и въ Голѣма Скития (южна Русия).

Нощуване въ Аладжа, особено прѣзъ лунитѣ нощи, е истинска наслада. Изгрѣване на мѣсеца отъ морето е неописуема гледка. Върху млѣчносвѣтлата повърхнина на морето, отъ хоризонта до самия брѣгъ, се очертава свѣтълъ пжть отъ милиарди звѣздици. Морето става още по-свѣтло и свѣтлиятъ, сребристъ пжть по него още по искрещъ!

Нощната тишина е прѣкжсвана отъ жаленъ, монотоненъ и силенъ гласъ „чуухъ, чуухъ, кюухъ, на кукумѣвката, която народътъ, споредъ гласа ѝ, нарича „чухалъ или кюхалъ.“

Въ Аладжа мънастиръ е било, види се, жилището на пигмеи (джуджета), за които споменува древниятъ писатель Плиний, който загиналъ въ 97 г. слѣдъ Хр. при изригването на вулкана Везувий. Въ неговата естествена история срѣщаме бѣлѣжка, че между Варна и Балчикъ, живѣяло, по прѣдание, племето пигмеи. Варваритѣ ги наричали, катизи, като вѣрвали, че били прогонени отъ жеравитѣ.

Охраната на Аладжа е възложено на нашето дружество съ рѣшение на комисията за старинитѣ при Министерството на Просвѣщението отъ 4. I. 1912 прот, № 5, утвърдено съ заповѣдь № 537 отъ 11. II. 1912 год.

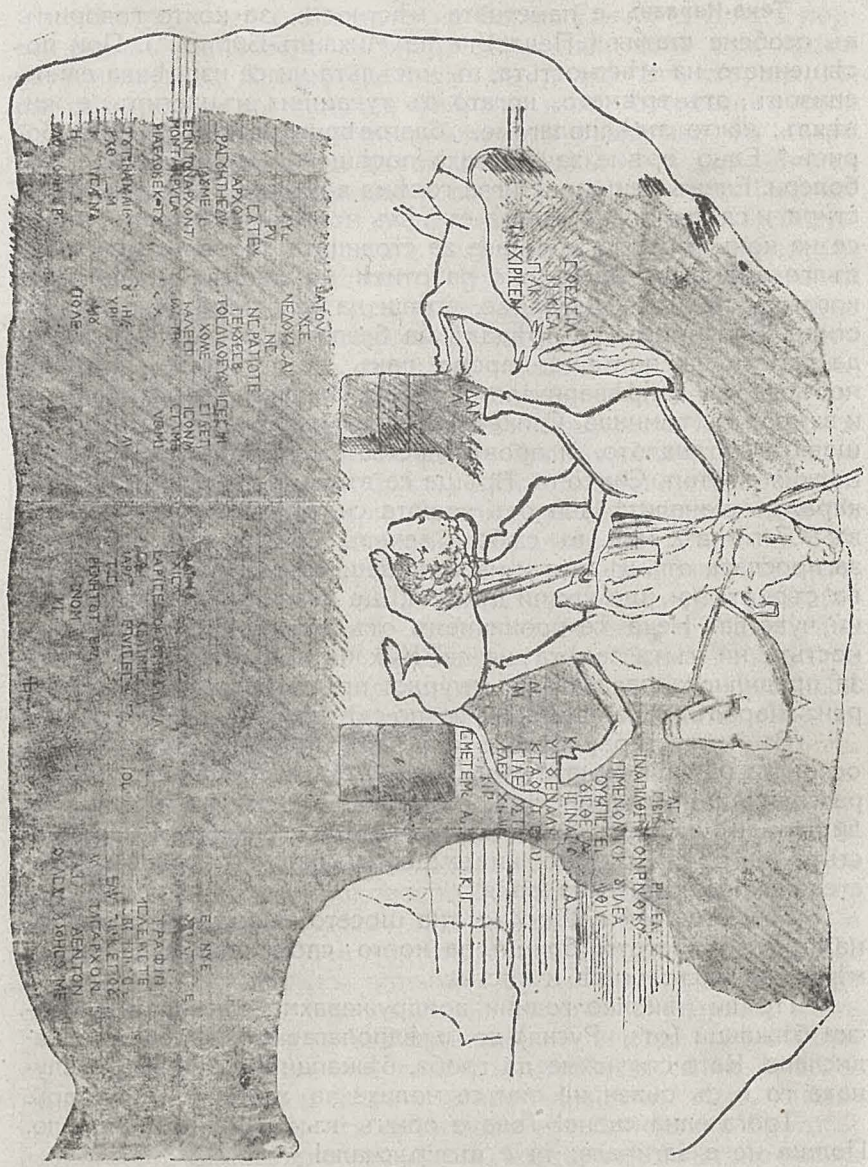
Напущаме историческия мънастиръ, единъ отъ най-красивитѣ кжтове на нашата хубава родина!

В. На западъ отъ Варна има редъ паметни живописни мѣста за посѣщение:

Теке-Караачъ, боището отъ 1444 г. и езерото. Къмъ по-отдалеченитѣ мѣста принадлежи: Дикили-ташъ (до с. Бѣлево—Гебедже), Петричъ-кале (до спирката Раздѣлна), старобългарското укрѣпление до гр. Провадия, развалинитѣ на първата българска столица Абоба-Плиска (до Каспичанъ), изображението на Крума върху една скала до спирката Мадара[2]), между Каспичанъ и Шуменъ и втората българска столица Тутца-Прѣславъ.

---

2) Мадарскиятъ конникъ, издълбанъ върху скалната стѣна, на височина 23 метра отъ политѣ ѝ, е най-древниятъ и най-любопитниятъ старобългарски паметникъ. Гипсениятъ му отпечатъкъ се намира въ Археологическия музей въ София. Когато изказахме мнѣнието, че конникътъ прѣдставлява Крума, бѣхме подигравани отъ нашитѣ учени. Име-

Фиг. 22. Великиятъ владѣтель Крумъ, издълбанъ, въ естествената голѣмина, върху скалната стѣна, близу, до спирката Мадара (Каспичанъ — Шуменъ).

нитиятъ професоръ Strzygovski се е изказалъ за паметника, че той трѣбва да се постави въ свръзка съ сасанидскитѣ скални релиефи отъ Някши-Рустемъ. Той прѣдполага, че българитѣ сж донесли отъ Азия, въ новото си отечєство на балканския полуостровъ, образни сасанидски типове.

Теке-Караачъ е паметната мѣстность, за която говоримъ въ особена статия („Печатътъ на Михаилъ-Борисъ“). При посѣщението на мѣстността, въ мисъльта ни се изпрѣчва единъ епизодъ отъ врѣмето, когато въ тукашния мънастиръ, е живѣялъ, както прѣдполагаме, „благовѣрни князъ Михаилъ-Борисъ.“ Едно врѣме зачестяваха посѣщения на мънастира отъ болери. Единъ день пристигва голѣма дружина. Влиза въ мънастира и слѣдъ малко излиза съ тѣхъ монахътъ Михаилъ, качва се на конь и бързо заминава за столицата. Монахътъ слѣдилъ дълго врѣме съ будно око работитѣ на сина си Владимира, когото оставилъ да владѣе, прѣди да се оттеглилъ въ мънастира. Владимиръ се прѣдалъ на безпжтенъ животъ и взелъ да работи да повърне народа пакъ въ поганство. Михаилъ побърза да изпрѣвари злото. Сваля Владимира, ослѣпява го и вхърля въ тъмница. Свиква народенъ съборъ, на който съобщава за станалото, и провъзгласява за свой замѣстникъ помалкия си синъ Симеонъ. Връща се въ мънастира, дѣто е прѣкаралъ останалитѣ дни отъ живота си. Михаилъ се поминалъ въ 907 г., на 2 май, въ сжбота вечерь. Свѣтла дата, достойна за прослава отъ църква и народъ, защото тя винаги ще сгрѣва сърцата ни, ще крѣпи духа ни, ще възвишава българскитѣ ни чувства. Нека се проникнемъ отъ съзнанието, че въ вѣрностьта ни къмъ завѣта на св. Михаилъ-Борисъ лежи залога за правилното развитие и сигурно прѣуспѣване като културенъ народъ, гаранцията ни за по-свѣтло бждаще.

Въ мънастира, дѣто е живѣялъ Михаилъ турена била основата на славянската книжнина.*) Мънастиритѣ сж станали разсадници на българската книжнина, огнище на нашия училищенъ и умственъ животъ, бранители на езика и народностьта ни прѣзъ цѣлото ни сжществуване; тѣ играли първостепена просвѣтителна роля!

Боището 1444 г. До 4 км. на шосето Варна — Добричъ се намира поменатото боище, за което споменуваме на друго мѣсто на настоящитѣ извѣстия.

Прѣди нѣколко години придружавахме една група полски бѣжанци (отъ Русия) до прѣдполагаемия гробъ на Владислава. Като стигнахме до гроба, бѣжанцитѣ клѣкнаха, цѣлунаха го и съ сълзи на очи се молиха за храбрия имъ царь. Трогателна сцена! Това е обичъ къмъ родното минало. Полша не е загинала; тя е възкръснала!

---

*) Когато печатахме настоящитѣ редове отидохме съ пом.-кмета Калчевъ и Д. Димитровъ на Теке-Караачъ, за да зememъ мѣрки за дигане грамада камъни, събирани и трупани до извора. Камънитѣ сж били събирани отъ съсѣднитѣ лозя. Спрѣхме се до грамадата и гледахме разни парчета мряморни плочки, черепици отъ сждове и други находящи се измежду камънитѣ. По едно врѣме Д. Д. намѣри парче тухличка (дебела 2 см. и 10 и 7 см. широка и дълга) съ надрасканъ надписъ. Буквитѣ сж отъ сжция типъ, каквито се срѣщатъ въ извѣстния надписъ на Омортага, намѣренъ до Четаларе—Крумово.

Въ сражението паднали 400 чехи. Поклонъ на праха имъ!

Нашето езеро е бисеръть на Варна. Едновремешенъ морски заливъ. Напоявано съ бистра, кристална вода отъ чудеснитѣ извори на Девня. Тръгваме съ лодка отъ старата гара, подъ червената памучна фабрика, къмъ отсрѣщния носъ Баба-бурунъ за да обиколимъ близкитѣ развалини на старо християнския храмъ подъ върха Джанаваръ Тепе. Връщаме се къмъ езерото и продължаваме пѫтьтъ къмъ близкия Пейнерджи, това любимо мѣсто за разходки на варненцитѣ. Разглеждаме хангаритѣ на тукашната хидроплана станция и разхождаме се изъ гориста мѣстность. Намираме се до устието на единъ проходъ (боазъ), отъ който надвечеръ почва да духа прохладенъ вѣтрецъ „вечерникъ.“ На пѫтя отъ гарата къмъ носа минавахме мѣстата, дѣто по прѣдание, е потънала „стара Варна.“ Разказватъ, че при ясно врѣме, се съгледвали кубета на подводни черкви и че прѣзъ нощьта, срѣщу Великъ денъ, се чували черковни камбани. Продължаваме пѫтьтъ по езерото къмъ отсрѣщния брѣгъ, дѣто е „казашко село“, обитавано отъ рускитѣ рибари. Разхождаме се изъ него, гледаме спрѣтнати кжщички съ дворове, заградени съ тръстика. Интересуватъ ни нашитѣ братя, носията имъ и нрави. Населението принадлежи на една секта, наречена „безпоповци“ или „липовани;“ тѣ нѣматъ попове, но си избиратъ единъ помежду си; той извършва кръщаване, погребване и др. Отъ Пейнержи се гледа на отсрѣщнитѣ низини къмъ с. Пашакьой боището на паметното сражение, което е станало въ 1444 г. Полскиятъ царь Владиславъ е билъ тука убитъ отъ турцитѣ. Въ началото на битката дѣсното християнско крило било ненадѣйно нападнато и разпръснато. Отдѣлътъ на епископа отъ гр. Велики Вардаинъ и епископа отъ гр. Ерлау билъ прѣслѣдванъ отъ турцитѣ къмъ езерото. Първиятъ епископъ се е нахвърлилъ въ езерото, заедно съ своята дружина, за да се спаси на отсрѣщния брѣгъ, като прѣдполагалъ, че езерото е плитко. Езерото е обаче дълбоко; има мѣста, които сж до 20 м. дълбоки! Епископътъ потъналъ заедно съ дружината му. Вториятъ епископъ миналъ край езерото и ударилъ къмъ Галата; той е миналъ прѣзъ примамливи ливади (трѣсавища) съ вода подъ зеления имъ покривъ, находящи се на прѣградата, между морето и езерото, и пропадналъ въ тѣхъ, заедно съ по-голѣмата часть отъ дружината му. Консулътъ Вретосъ, въ неговото французско съчинение „България“, печатано прѣзъ 1856 г., казва че рибари изкарвали съ мрѣжи отъ дъното на езерото парчета на емайлирани брони; тѣ происхождатъ види се, отъ бронитѣ на потъналитѣ рицари. Ний знаемъ за намиране конски подкови.

До прѣди 20 години имало отъ двѣтѣ страни на езерото горички отъ вѣковни тополи. За жалость, тази природна окраса на езернитѣ брѣгове, е била изсѣчена!

Ако посѣтите жилищата на рибаритѣ, отбѣгвайте да пушите, защото иначе, слѣдъ вашетои злизане, наново измазватъ стаята, за да се заличатъ всички слѣди отъ пушенето. Рибаритѣ се оплакватъ много отъ поминъка. Отъ както билъ прокопанъ каналътъ, между морето и езерото, водата се осолила и вслѣдствие на това прѣдишната сладководна риба (шарани, щуки и др.) и раци изчезнали. Какъвъ доходъ сж имали рибаритѣ отъ рацитѣ се вижда отъ слѣдното. Единъ руски рибаръ въ с. Страшимирово (Г. Аладънъ), като ни показалъ неговата хубава кжща, е казалъ: „тя е направена отъ паритѣ за рацитѣ.“

Въ езерото нѣма сега рѣчни риби, нито раци. Въ малко количество се лови морска риба (кефалъ и др.). Водата на езерото е слабо солена, та морската риба не обича да влиза въ него. Рибаритѣ почнаха да се изселватъ.

Отъ руското селце продължаваме пжтьтъ къмъ тѣсното мѣсто на езерото, наречено „боазъ“ (проходъ). Водата е бистра и зеленикава. Прѣзъ нѣкое врѣме тя пожелтява като чай. Причината на това не е още обяснена. Прѣдполагаме, че това явление е причинено отъ микроскопически животинки, инфусории „glinodinium cinctum Ehb;“ тѣ иматъ желтъ цвѣтъ и като се намиратъ въ грамадно количество въ водата, придаватъ ѝ желтъ цвѣтъ. Въ извѣстно врѣме тѣ се увиватъ въ ципа (инцистиратъ се), падатъ на дъното на езерото и си почиватъ. Така можемъ да си обяснимъ, защо водата не е постоянно желта. Първото пожелтяване на водата е било забѣлѣзано прѣзъ 1907 г., (слѣдъ прокопаването на канала). Рускиятъ ученъ Д. Заболовски намѣрилъ, че пожелтяването на водата въ езерата около гр. Одеса е причинено отъ горната животинка. На лѣво отъ боаза съгледваме, на една височина (55 м., надъ морето), двѣ могили въ мѣстностьта Осмина; тѣ сж гробни паметници. Могилитѣ сж намиратъ на лично мѣсто.

Боазътъ е най-тѣсното мѣсто на езерото. Причината на стѣснението е геологическа. На лѣво и дѣсно отъ боаза излизатъ доста твърди пластове (варовници), които попрѣчили на разширението на езерото. На лѣво, е пристанищенъ каменоломъ, а на дѣсно отъ него е билъ зиманъ материалътъ за постройката на варненското пристанище. Камъкътъ притѣжава качество да затвърдява въ водата; това го прави пригоденъ за употрѣбление въ морскитѣ съоружения.

Камъкътъ е пъленъ съ нумулити. Изложенъ на дѣйствието на водата и въздуха той се разрушава (раздробява). Това можете добрѣ да наблюдавате, ако обиколите вълнолома на варненското пристанище. Много отъ камънитѣ, що се намиратъ надъ водата сж вече разрушени и ще има нужда отъ голѣмъ ремонтъ. Особено зимно врѣме, когато замръзнатъ намокренитѣ отъ морскитѣ вълни камъни, разпукватъ се и се дробятъ.

Отъ боаза продължаваме пѫтя къмъ края на езерото, дѣто прѣзъ пролѣтьта на тази година е почнато съ прокопаването на канала, който има да свърже въ права линия варненското езеро съ гебедженското. При прокопаването отсамъ желѣзопѫтния мостъ край с. Страшимирово (Г. Аладънъ) е било направено паметно откритие на наколни постройки, обитавани, прѣди нѣколко хилядолѣтия, отъ едно първобитно рибарско население, което си правило жилища, за по-голѣма сигурность, върху колове надъ водата.

Наколни постройки въ езерото. Отъ чтирсеть години насамъ слѣдихме съ зорко око да ли ще се откриятъ въ нашето варненско езеро остатъци на едноврѣмешни наколни постройки. Очаквахме да се откриятъ наколни постройки на прѣдисторическия човѣкъ или на тракийцитѣ. Въ началото на 1921 г. се сбѫдне нашето чакане, когато бѣше почнато прокопаването на канала между варненското и гебедженското езеро. Машината (драга) почна да изкарва колове и разни черепици отъ глинени сѫдове, кости на разни животни и други прѣдмети. Разбрахме, че тука е имало едно врѣме наколни постройки. Споредъ направата на сѫдоветѣ и намѣренитѣ каменни брадви разбрахме, че тѣ произлизатъ отъ онова отдалечено врѣме, когато първобитниятъ човѣкъ си е изработвалъ глинени сѫдове безъ грънчарско колело и орѫдия отъ камъкъ. Културата му е била първобитна, подобна на оная у нѣкои диваци въ Австралия и др. Употрѣблението на металитѣ не е било тогава извѣстно. Коловетѣ на постройкитѣ сѫ закрѣпени съ долния си край въ пластъ съ морски миди, каквито се срѣщатъ въ Черно море. Това показва, че нашето езеро е било морски заливъ, когато нѣмало още прѣградата, между морето и езерото (до гр. Варна). Споредъ нашитѣ изчисления, за които говоримъ на друго мѣсто, прѣградата почнала да се образува прѣди около 3,000 години, слѣдователно открититѣ наколни постройки сѫ по-стари!

Откритието до Варна на наколнитѣ прѣдисторически постройки е първо въ нашата страна.

Херодотъ описва наколнитѣ жилища на тракийското племе Пеонци въ езерата Керкинитесъ (Тахино) и Прариясъ (Бутково) въ южна Македония.*) Споредъ Херодота тракийцитѣ живѣятъ въ самото езеро по слѣдния начинъ: Въ срѣдата на езерото стоятъ свързани скели върху високи колове; къмъ тѣхъ води отъ сушата само единъ мостъ. Коловетѣ върху които стоятъ скелитѣ, въ старо врѣме били поставяни отъ гражда-

*) До Прѣспанското езеро има едно село, наречено „Наколецъ“ и една мѣстность „Наколъ“ (между с. с. Макария и Туманецъ). Селенитѣ въ с. Наколецъ разказватъ, че когато водата на езерото намалява отъ продължителнитѣ горѣщини, въ езерото се виждали остатъци отъ наколни постройки (Кънчевъ. Сборникъ Мин. IV. 34). Въ Моравия (въ Чехия) има село „Наколе.“

нитѣ задружно, но слѣдъ това опрѣдѣлили да се поставятъ така. Всѣки, който се жени, донася за всѣка жена по три кола отъ планината, която се казва Орбелъ (Пиринъ) и ги поставя въ езерото. Всѣки обаче взима много жени. Тамъ тѣ живѣятъ по слѣдниятъ начинъ. Всѣки има върху скелята една колиба, въ която живѣе и единъ капакъ прѣдъ скелята, който води долу въ езерото. Малкитѣ дѣца вързватъ за крака съ вжже, отъ страхъ, да не се търколятъ долу. На конетѣ си и на добитъка си даватъ за храна риба; тя се въди въ такова голѣмо количество, че ако нѣкой отвори капака и спусне съ вжже една праздна кошница, па слѣдъ малко я извлѣче навънъ, тя е пълна съ риба. Има два вида риба: паприкасъ и тилонъ.

Сжщо и трагикътъ Есхилъ, който познавалъ областьта на долната Струма отъ лично наблюдение споменува наколни селища въ езеро Керкинитесъ (Д-ръ Г. И. Кацаровъ, Битътъ на старитѣ Траки. Сборникъ на Българската Академия на наукитѣ I).

Дикилиташъ до с. Бѣлево (**Гебедже**) сж една природна забѣлѣжителность, която е „уникумъ.“ Нѣколко групи отъ дикилиташи се намиратъ до селото (ЮZ), а по-голѣмата часть на сѣверъ отъ селото, задъ голитѣ пѣсъци, що се виждатъ на сѣверния хоризонтъ. Групитѣ се състоятъ отъ нѣколко метра високи стълпове, които въ голѣмата си часть сж кухи и така широки, че човѣкъ може спокойно да влѣзе въ тѣхъ. Стълповетѣ се състоятъ отъ твърдъ пѣсъчникъ, въ който се забѣлѣзватъ вкаменени морски животинки, наречени „нумумити;“ тѣ биватъ малки като леща или по-голѣми, като пара. Това показва, че камънитѣ не сж вкаменени дървета, както мнозина прѣдполагатъ. Въ конгреса на славянскитѣ природоизпитатели, държанъ прѣзъ 1915 г. въ златна Прага, говорихме въ една сказка прѣдъ конгресиститѣ върху дикилиташитѣ, като проектирахме съ апаратъ по-забѣлѣжителнитѣ групи отъ тѣхъ. За пройсхождението имъ казахме, че тѣ, споредъ нашитѣ изслѣдвания, сж се образували вече въ земнитѣ пластове (като конкреции) и слѣдъ като се е разрушилъ отъ ерозията мегкиятъ пѣсъчникъ, който ги свързвалъ, тѣ се освободили. Отъ разрушението на пѣсъчника се е образувалъ пѣсъкъ, който покрива земята между дикилиташитѣ и около тѣхъ. Изъ този пѣсъкъ можете да събирате съ шепи вкаменениятѣ нумулити. Куфинитѣ на стълповетѣ се образували отъ разрушението на вжтрѣшната часть, която у повечето стълпове се е състояла отъ мекъ пѣсъчникъ.

Въ рускотурската война се е намиралъ, до сѣвернитѣ групи, лагеръть на руситѣ, а въ кримската война лагеръть на английската войска. Това е причина, че първото извѣстие за дикилиташи е обнародвалъ рускиятъ пжтешественикъ Тепляковъ въ книгата му „Письма изъ Болгаріи“ и английскиятъ капитанинъ-геологъ Spratt.

Много дикилиташи сѫ били вече съборени и счупени отъ иманяритѣ, които търсятъ въ тѣхъ пари, които ужъ руситѣ и англичанитѣ скрили въ куфинитѣ имъ.

Археологическото дружество, още прѣди 15 години, е зимало мѣрки да не се разрушаватъ отъ иманяритѣ.

Налага се щото държавата да провъзгласи съ законъ охраната на тази природна забѣлѣжителность, която е уникумъ въ цѣлия свѣтъ!

Петричъ кале. Това забѣлѣжително древнобългарско укрѣпление можемъ да посѣтимъ отъ спирката Раздѣлна (между Гебедже и Синделъ), отъ която то се вижда като скална стѣна, въ която сѫ изсѣчени около сто стѫпала. По тѣхъ се е качвало въ укрѣплението; прѣди нѣколко години се е откъснала часть отъ скалата заедно съ нѣколко най-долни стѫпала, та сега не е възможно качването. За да се качимъ въ укрѣплението, трѣбва да минемъ край скалата откъмъ източната страна. Прѣзъ 1444 г. Петричъ се намиралъ въ турски ржцѣ. Полскиятъ краль Владиславъ, когато отивалъ къмъ Варна, обсадилъ укрѣплението и го прѣвзелъ. До 5000 турци*) сѫ били избити и хвърлени отъ скалата.

Непристѫпното положение на Петричъ отговаря на Великотърновскитѣ крѣпости Хисаря и Царевецъ и на провадийската и на червенската крѣпость въ Русенско.

Отъ Петричъ продължаваме пѫтьтъ къмъ с. Бѣлево (Гебедже). Прѣди да влѣземъ въ селото минаваме край нѣколко групи дикилиташи.

Девня. Прославено мѣсто съ своитѣ буйни извори. Когато минавате въ Девня голѣмия мостъ на шосето Варна—Шуменъ гледате съ очудване голѣма рѣка съ бистра вода; тя извира недалечъ отъ моста отъ нѣколко извора. Въ една секунда извиратъ 2,800 литри вода отъ всичкитѣ извори. По прѣдание водата иде отъ Дунава, дѣто единъ овчаръ изпусналъ ужъ тоягата си, край брѣга до Силистра. Слѣдъ нѣколко врѣме, когато той минавалъ край Девня, намѣрилъ тоягата закачена въ една воденица. Позналъ я като своя защото ималъ въ нея скрити жълтици. За происхождението на водата приготовляваме едно съобщение за нѣкое научно списание. Очарователна гледка, разкошна игра на разни цвѣтове, подобни на ония въ небесната дъга, прѣдставлява изворътъ Хавузъ, при пълно слънчево освѣтление (къмъ обѣдъ).

Девня е историческо мѣсто. Когато римскиятъ императоръ Траянъ прокарвалъ шосето отъ гр. Анхиалъ прѣзъ Балкана къмъ Дунава, край Девня, основалъ е тука единъ голѣмъ

*) Споредъ едно прѣдание, при прѣвземането на укрѣплението отъ турцитѣ, обсаденитѣ българи, като видѣли, че не ще да могатъ да се спасятъ, обърнали подковитѣ на конетѣ си и избѣгали. За да спечелятъ врѣме, тѣ оставили въ укрѣплението една слѣпа бабичка за да бие тъпанъ.

градъ, който нарекълъ Марцианополъ, по името на сестра си Марциана. По едно старо прѣдание, слугинята на Марциана, когато зимала вода отъ извора, изпуснала златенъ сждъ. Слѣдъ нѣкое врѣме водата го изкарала отъ дълбочината. Траянъ, като прѣдполагалъ, че водата владѣе нѣкое божество, основалъ тука градъ и го нарекълъ по името на сестра си.

Въ Девня били намѣрени доста римски старини. Нашето дружество се е разпоредило, за да се възбуди у населението по-голѣмъ интересъ къмъ старинитѣ, да се поставятъ на гарата нѣкои отъ по-лични старини, а именно една римска гробница (саркофагъ) и надгробна плоча на нѣколко римляни (съ латински надписъ). Около гарата сж били гробищата на гр. Марцианополъ.

Близу до Девня се намира **Козлуджа** съ хубаво мѣстоположение; тя е била основана, както прѣдполагаме, въ 1672 г. отъ великия везиръ Кюприли Раджмъ Ахмедъ паша. Въ тази година султанътъ Мохамедъ IV съ везира е тръгналъ противъ поляцитѣ, съ много войска отъ Одринъ прѣзъ Айтосъ, Девня Бабадагъ и Исакча и отъ тукъ до поляшката крѣпостъ Каменекъ, край рѣката Днѣстъръ, която е обсадилъ. Крѣпостьта се е прѣдала. На похода къмъ Каменекъ султанътъ спрѣлъ въ единъ орѣшакъ (Козлуджа) съ хубава вода. Везиръть се обѣщалъ, ако ще се завърне благополучно, че ще построи тука село. Везиръть устоялъ на обѣщанието си. Събралъ населението на двѣ близки села Мусуджукъ и Ириджа и турилъ основата на Козлуджа (прѣименувана сега на Новградецъ). Везиръть билъ извѣстенъ подъ название „кьоръ“ (т. е. слѣпъ); види се, че е билъ късогледъ. Той е построилъ баня, хубава джамия, ханъ и чушми. Банята е вече срутена. Стари хора помнятъ какъ се кжпили въ нея и какъ сж плащали за едно кжпане по едно яйце. Джамията е имала за доходъ (вакъвъ) нѣколко воденици въ Девня. Селищата на двѣтѣ стари села личатъ. Козлуджа се наричала „Везиръ Козлуджа.“ Полскиятъ пжтешественикъ Раф. Лесчински споменува за нея въ 1699 год.

Абоба-Плиска.*) На 15 май т. г. посѣтихме заедно съ нѣколко видни гости отъ Хърватско разлалинитѣ на Абоба. Всички останахме смаяни, като видѣхме въ какво грозно положение се намира първата българска столица, свързана съ имената на славнитѣ владѣтели Аспаруха, Крума, Омортага и др.

---

*) Бѣхме подигравани въ ежедневнитѣ вѣстници за дѣто сме изказали мнѣние, въ отчета на варненската м. гимназия (1898), че Абоба била столицата на Аспаруха. Писано било, че Абоба е римски градъ, защото въ развалинитѣ му се намѣрили тухли съ печати на римскитѣ легиони и нѣколко римски надписи. Подигравачитѣ незнаяха обаче, че прабългаритѣ сж имали обичай, да употрѣбяватъ за своитѣ постройки материали отъ древни постройки!

Подигравкитѣ спрѣха, когато излѣзе съчинението за Абобскитѣ разкопки съ паметния надписъ отъ врѣмето на великия Омортагъ, синъ

Развалинитѣ потънали въ непроходимъ буренякъ. Изкъртени сводоветѣ на тронната палата и на други постройки.

Цѣли 20 години стои първата българска столица забравена, запустѣла и омърсена. Добитъкъ гази изъ буреняцитѣ на палатата, на придворната и на голѣмата черква!

Въ мисъльта ни се изпрѣчватъ нѣколко картини изъ славното минало на столицата! Прѣдставихме си приготовленията на Крумовия походъ въ Тракия и на походитѣ на сина му Омортага въ Южна Русия и Маджарско. Походитѣ били прѣдшествувани съ жертво-приношения, съпроводени съ гадания и съ редъ обреди, игри и пѣсни. Припомнихме си хубавото народно прѣдание, споредъ което първиятъ владѣтель повикалъ майка си отъ старата столица, отвъдъ Дунава, и какъ я запиталъ да ли харесва новата столица. Майка му отговорила така: „това мѣсто е хубаво за пасище на биволи, но и за тѣхъ нѣмашъ вода.“ Когато владѣтелтъ запиталъ кждѣ да построи новата столица, тя му отговорила така: „тамъ да я построишъ, дѣто черна змия (т. е. Черно море) се сплита съ бѣла змия (т. е. Бѣло море). Тази столица ще бжде срѣдата на свѣта и желание на всички царе.“

Нашата национална честь изисква: 1) да се отчужди цѣлото пространство на вжтрѣшното укрѣпление, дѣто около

на Крума, въ който се говори за името на първата българска столица „Плиска“ (до Каспичанъ) и за основаването на Прѣславъ, наричанъ „Туца“ (т. е. Тича-Камчия) въ 821 г.

Проф. Златарски въ „Български Прѣгледъ“ (1898, III, стр. 121) се е отнесалъ къмъ нашето мнѣние за Абоба съ пълно недовѣрие, като го е нарѣкалъ „повърхностно, необоснователно и нуждающаго се отъ научни доказателства.“ Прѣзъ 1899 г. той е съобщилъ въ XI Археологически конгресъ въ Киевъ, че Абоба била първата българска столица! Извѣстниятъ руски ученъ Успѣнски, директоръ на Археологическия руски институтъ въ Цариградъ (въ Извѣстията на института VI. 1899) е отговорилъ на професора слѣдното: „Златарски не имѣлъ права дѣлать указанное сообщеніе по слѣдующимъ основаніямъ. Прежде всего, онъ былъ прикомендированъ своимъ начальствомъ въ комисіи Русскаго Археологическаго Института въ Константинополѣ, дѣлавшей научныя изслѣдованія памятниковъ сѣверовосточной Болгаріи въ маѣ и іюнѣ 1899 (съборътъ въ Кіевъ е билъ прѣзъ августъ 1899 г.). Въ этой комисіи кромѣ директора института (Успѣнски) состояли К. Шкорпилъ и М. Попруженко. Вопросъ о древней столицѣ Болгаръ обсуждался въ комиссіи нѣсколько разъ, причемъ было вызказано нѣсколько рѣшительныхъ соображеніи на счетъ древностей Абобы тѣмъ членомъ, которому принадлежитъ безспорно лучшее знаніе изучаемой мѣстности, разумѣю г. Шкорпила. И конечно благодаря искуснымъ доводамъ и тонкымъ соображеніямъ г. Шкорпила, Институтъ могъ рѣшиться на начатіе раскопокъ именно въ этой мѣстности. Г. Златарскому нѣслѣдовало говорить на съѣздѣ о томъ, о чемъ онъ говорилъ изъ уваженія комиссіи, членомъ которой онъ билъ, и изъ вниманія къ г. Шкорпилу. Затѣмъ г. Златарскій до іюня мѣсяца не дѣлалъ никакихъ предположеній, кромѣ отрицательныхъ на счетъ абобскихъ древностей, въ всѣкомъ случаѣ хранилъ по етому поводу молчаніе и не подѣлился съ комиссіей своими знаніями. Слѣдовательно на Археологическомъ съѣздѣ въ Кіевѣ онъ выдалъ чужой секреть — на что не имѣлъ никакого права.“

палатата сѫ били разположени болярски кѫщи и други постройки. Пространството завзима около половинъ кв. километръ. Въ цѣлото пространство да се довършатъ разкопкитѣ; 2) слѣдъ разкопкитѣ да се залѣси пространството; 3) да се построи малко здание, въ което да се прибератъ старинитѣ намѣрени при първитѣ разкопки; тѣ се съхраняватъ въ музеитѣ въ София и Варна; 4) да се изкопае кладенецъ, защото единъ отъ най-голѣмитѣ недостатъци за посѣтителитѣ, е водата; 5) да се назначи пазачъ-градинаръ (но не такъвъ, какъвто е сегашниятъ) и 6) да се възобнови една отъ двѣтѣ черкви (придворната или голѣмата). Първата е най-древната българска черква; тя била езическо светилище, къмъ което е послѣ прибавенъ олтарътъ и други черковни пристройки.

Отъ по нататъшни разкопки се очаква да се обогатятъ нашитѣ знания за бита на древнитѣ българи. Когато ще се събере напримѣръ по-голѣмъ материалъ за рунитѣ (черти и рѣзи), съ които сѫ писали древнитѣ българи, ще може да се разясни, какъ нашитѣ вѣроучители сѫ съставили нашата азбука. Възможно е, че тя била съставена отъ рунитѣ и отъ гръцката азбука, както е съставилъ въ IV вѣкъ готскиятъ епископъ Улфила готската азбука, отъ старогерманскитѣ руни и отъ гръцката и латинска азбука.

Двайсетъ години се изминали отъ нашитѣ разкопки въ Абоба. Отъ тогава нищо не е направено! Забравена е нашата първа столица!

Боже пази България!

Заключение. Почитаемо Събрание, съ пълно задоволство гледаме на двайсетгодишната дѣйность на нашето дружество.

Работихме съ любовъ къмъ братската България, къмъ която хранихме симпатии, прѣди още да се заселимъ въ нея, благодарение на нашия близъкъ роднина Константинъ Иречекъ, който ни заинтересувалъ за нея, когато ни прочиташе ржкописнитѣ си бѣлѣжки за приготовляемото отъ него съчинение „Bulharské dějiny“ (Българска История).

II.

А. И. Мановъ.

За Гагаузитѣ.

Турскитѣ народи прѣди да нахлуятъ въ Европа живѣяли въ Монголия, подъ общо название Огузи[1]). Намѣренитѣ загадочни надписи по скалитѣ на брѣга на рѣката Орханъ (притокъ на р. Енисей), които сѫ прочетени при съдѣйствието на извѣстния ориенталистъ Томсенъ, принадлежатъ на особено

1) Съ името огузи означаватъ изобщо турската раса, т. е. цѣлото потомство на Огуза, сина на Кара, ханъ и бащата на шесть хана (Спис. на Българската Академия на наукитѣ X.)

Кѫм статията на Х. К. Шкорпил: „Печат на Михаил-Борис“ (стр. 108).

Печата за който говорим в вѫпросната статия при намирането му е бил повреден от копачката, от образа от едната страна не се познава добре. Ний изказахме най-напред мнение, че повредения образ от едната страна на печата, представлява Михаил-Борис, аналогично с някои византийски печати и монети, вѫрху които се намира от едната страна лика на император, а от другата — бюста на Христа. След подробни проучвания и сравнявания, дойдохме обаче до заключение, че образа представлява „молящa“ Богородица (Maria Orans).[1]) Михаил-Борис се е поставил под закрилата на св. Богородица и на Христа. Манастирския храм, който открихме в Теке-Караач (стр. 113) е бил, вероятно, посветен на св. Богородица. Това мнение се усилва от преданието (стр. 112) и от намирането тухла с надпис „Мария“.

Х. К. Шкорпил.

ЮБИЛЕЙ.

(Кѫм стр. 3).

По случай 25 годишнината от основаването на варненския музей и 20 годишнината от основаването на Варненското Археологическо дружество, щеше да се отпразднува юбилея на Петров ден т. г., но ремонта на новото музейно помещение в втория етаж на девическата гимназия (стр. 5) закѫсне и в свръзка с това закѫсне и уреждането на музейните сбирки, та юбилея ще се отпразднува през м. ноември.

Университети, академии, дружества и вестниците в Полша и Чехия проявиха голям интерес кѫм дейноста на дружеството. През Юли—Октомври, по случай юбилея сѫ получени поздравителни телеграми и писма от: Сената на Ягелонския Университет в Краков, от философския факултет на университета в Прага, от свободния университет в Варшава, от университета в Познан, от Академията на науките, искуствата и словесноста в Прага, от Академията на науките в Краков, от дружеството на науките в Прага (Societas scientiarum bohemica), от историческото дружество в гр. Лвов, от научното дружество в Варшава (Societas scientiarum Varsaviensis), от полското дружество на родината в Варшава, от дружеството на любителите на миналото в Лвов, от сѫюза на полските научни дружества в Лвов, от дружеството на любителите на науките в гр. Пржемисл, от комитета на Д-р Мияновски в Варшава и от любителите на историята в сѫщия град. От Швейцария се получи телеграма от управлението на полския музей в Ра-

1) Historicky casopis. Praha. 1921. В надписите от двете страни на печата вместо дателен падеж е винителен („архонта“), както се среща такѫв в някои византийски печати (Извѣстія русскаго археол. Института в Константинополѣ VIII и IX, 217 и 334, №№ 32 и 122).

прсвил. Писмото на Сжюза на полските дружества (Union des sociétés savantes polonaises) гласи: „Годишнината на вашето дружество ни дава щастлив случай да Ви изкажем нашите сжрдечни поздравления и нашите най-добри благопожелания за блескжв успех в бждаще. Желаем да завжржем сношения с вашето дружество, което с такова благоговение култивира помена на нашия героичен крал Владислав Варненчик, погинал в защита на християнството на варненското поле, оросено с кржвта на бжлгарски герои".

От Академията в Прага: „Изказваме Ви за вашата многозаслужила дейност нашите най-искрени благопожелания, както за досегашните резултати на вашата пожертвователна патриотическа дейност, така и за бждашата Ви".

От дружеството на науките в Прага: „ . . . . новия музей ще бжде украса не само на бжлгарския народ на който той е посветен, но и на чехския, от който излезли градителите му".

— „Národni Listy" и „Národni Politika" (Прага) изтжкват културното значение на юбилея и заслугите на братята Шкорпилови по издирване бжлгарското минало, като казват, че те вжрвят достойно по следите на техния братовчед Константин Иречек, който написа бжлгарската история.

— Полският вестник „Gazeta Lvovska" говори за значението на юбилея за западно-черноморското крайбрежие и за братята Шкорпилови. Вестника сжобщава една интересна бележка за Владислава.[2])

На юбилея ще вземат участие видни гости от София на чело с Н. В. Царя и министра на Просветата Г-н Омарчевски и представителите на Полската и Чехската Република. След юбилея ще се сжвещава полският представител Д-р Т. Грабовски с дружественото настоятелството за поставяне паметен знак вжрху гроба до 4 килом.[3]) и обявяване конкурс за достоен паметник на Владислав в гр. Варна.

На 10 ноември, денят в който преди 477 г. е паднал Владислав, ще се отслужи от тукашното консулство на вжзкржсналата братска Полша молебен и ще се джржи сказка на полския Легат Д-р Грабовски за „Владислав и значението на похода му през Бжлгария."

Варна, 28 Октомврий 1921 г.

От редакцията.

---

2) Когато, в 1444 г. стигнала в гр. Лвов вест за голямото поражение до Варна, завладяло хората там голямо безпокойствие и разочарование. Населението не повервало, че краля е убит. Общинския сжвет изпратил човек в Варна да узнае сждбата на краля. Някой си I. Liges от Чизов обеща да построи черква, ако краля е жив. Без да чака обаче известието, той е построил в гр. Лвов един параклиз, посветен на св. Леонард, в гржнчарска улица (сега наричана „крал Батори").

При печатането на настоящите редове получихме в. „Nova Reforma" (Краков) с интересна статия „От града на Варненчика".

3) Интересното сжобщение за гроба (вж. стр. 40) от Нури О. ефенди, пройсхожда от „тари енджумени" (историческо дружество) в Цариград.